МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

«ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО»

(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної (дистанційної) форм навчання спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа») СНУ ім. В. Даля)

(Електронне видання)

З А Т В Е Р Д Ж Е Н О
на засіданні кафедри
господарсько-правових та
суспільно-політичних дисциплін
Протокол №9 від 28.05.2025 р.

Київ 2025

УДК 34 : 002

Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Інформаційне право» (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної (дистанційної) форм навчання за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» СНУ ім. В. Даля) (Електронне видання). Уклад.: О.В. Шаповалова, І.С. Загоруй. Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025. 201 с.

Конспект лекцій містить систематизований тезисний теоретико-правовий матеріал з навчальної дисципліни «Інформаційне право». У темах конспекту лекцій викладені загальні положення базової юридичної науки, зокрема теорії права та правових основ регулювання суспільних відносин, що складають предмет інформаційного права.

Кожна тема конспекту лекцій включає: кількість годин, відведених на тему лекції, план тематичного матеріалу лекції, перелік ключових термінів за темою лекції, тези тематичного матеріалу лекції, питання для самоперевірки та самоконтролю за тематичним матеріалом лекції, список літератури за темою лекції.

Конспект лекцій розроблений для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» СНУ ім. В. Даля.

Укладачі: О.В. Шаповалова, д.ю.н., проф.

І. С. Загоруй, к.і.н., доц.

Рецензент: Л.В. Котова, к.ю.н., проф.

© Шаповалова О.В., Загоруй І.С. 2025
© СНУ ім. В. Даля, 2025

ЗМІСТ

ЛЕКЦІЯ № 1. ТЕМА: ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА: ПОНЯТТЯ, СИСТЕМА ТА ДЖЕРЕЛА.....5
Завдання до практичного заняття.....24
Питання до самоконтролю.....25
Тестові завдання.....25
Література.....27
ЛЕКЦІЯ № 2. ТЕМА: ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ЇЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....27
Завдання до практичного заняття.....36
Питання до самоконтролю.....36
Тестові завдання.....37
Література.....38
ЛЕКЦІЯ № 3. ТЕМА:ПРАВОВІ РЕЖИМИ ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ.....39
Завдання до практичного заняття.....53
Питання до самоконтролю.....53
Тестові завдання.....53
Література.....55
ЛЕКЦІЯ № 4. ТЕМА: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ (ТАЄМНА, КОНФІДЕНЦІЙНА ТА СЛУЖБОВА ІНФОРМАЦІЯ) ...56
Завдання до практичного заняття.....75
Питання до самоконтролю.....75
Тестові завдання.....76
Література.....77
ЛЕКЦІЯ № 5. ТЕМА: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ТА В СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....78
Завдання до практичного заняття.....89
Питання до самоконтролю.....89
Тестові завдання.....89
Література.....91
ЛЕКЦІЯ № 6. ТЕМА: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДРУКОВАНИХ МЕДІА ТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ..92
Завдання до практичного заняття.....105
Питання до самоконтролю.....106
Тестові завдання.....106

Література.....107
ЛЕКЦІЯ № 7.ТЕМА: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕЛЕ- ТА РАДІОМОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....109
Завдання до практичного заняття.....122
Питання до самоконтролю.....122
Тестові завдання.....123
Література.....124
ЛЕКЦІЯ № 8. ТЕМА: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ІНФОРМАЦІЇ В ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ ТА ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ.....125
Завдання до практичного заняття.....137
Питання до самоконтролю.....138
Тестові завдання.....138
Література.....140
ЛЕКЦІЯ № 9. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН У БІБЛІОТЕЧНІЙ, АРХІВНІЙ ТА МУЗЕЙНІЙ СПРАВАХ В УКРАЇНІ.....141
Завдання до практичного заняття.....153
Питання до самоконтролю.....153
Тестові завдання.....153
Література.....155
ЛЕКЦІЯ № 10. ТЕМА: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ РЕКЛАМИ ТА КІНЕМАТОГРАФІЇ.....156
Завдання до практичного заняття.....170
Питання до самоконтролю.....170
Тестові завдання.....170
Література.....172
ЛЕКЦІЯ № 11. ТЕМА: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....173
Завдання до практичного заняття.....184
Питання до самоконтролю.....184
Тестові завдання.....184
Література.....186
ЛЕКЦІЯ № 12. ТЕМА: ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИФАМАЦІЇ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН….....187
Завдання до практичного заняття.....198
Питання до самоконтролю.....198
Тестові завдання.....198
Література.....200
Інформаційні ресурси.....201

Лекція 1
ТЕМА 1. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА: ПОНЯТТЯ, СИСТЕМА ТА ДЖЕРЕЛА (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** засвоєння теоретичних знань про предмет, задачі та систему курсу «Інформаційне право»; з'ясування ролі інформації в житті особистості, суспільства і держави; вивчення поняття «інформація», її види й місце у правовій системі;

- **розвивальна:** формування інформаційно-правової грамотності; вироблення навичок використання отриманих теоретичних знань із даної теми в практичній діяльності;

- **практична:** сприяти розумінню необхідності наукових знань інформаційного права в системі правничої підготовки; виховання поваги до вимог верховенства права і прав людини; формування стимулів правової поведінки.

Міжпредметні зв'язки: теорія держави та права, конституційне право, міжнародне приватне право, застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. Предмет інформаційного права.
2. Метод інформаційного права.
3. Поняття, система і джерела інформаційного права.
4. Класифікація інформації в законодавстві України.

Основні поняття: інформаційне суспільство, інформаційне право, об'єкт інформаційного права, предмет інформаційного права, інформаційні відносини, метод інформаційного права, система інформаційного права, інформація, види інформації, джерела інформаційного права, система інформаційного права

1. Предмет інформаційного права

Багатоманітність і динамічність інформаційних відносин у сучасному суспільстві є настільки виразними, що навіть немає ще повної визначеності з поняттям самого інформаційного права, яким мають регулюватися ці відносини. Правові норми з питань регулювання певних груп інформаційних відносин (державна таємниця, інформація для службового користування, діяльність медіа,

технічні стандарти телекомунікаційних систем тощо) виникали разом із появою та розвитком відповідних суспільних або технічних явищ.

Специфіку правового регулювання в інформаційній сфері почали детально розглядати лише в 70-х роках XX ст., коли сталися революційні зміни як у кількісних, так і в якісних характеристиках інформаційних відносин, зумовлені технічним та соціальним прогресом людства. Причому іноді подібне правове регулювання чомусь намагалися ідентифікувати з такими "інформаційними" науками, як *інформатика* і *кібернетика*. Навіть обстоювалося існування специфічної галузі "правова інформатика" як "міждисциплінарної галузі знання про закономірності й особливості інформаційних процесів у сфері юридичної діяльності, про автоматизацію та використання автоматизованих інформаційних систем".

Подібні міркування заслуговують на увагу, проте нагадують спробу штучно поєднати суспільну та природничу галузь науки, що, з одного боку, є надто вузьким розумінням проблем взаємодії правових норм та інформаційних відносин у суспільстві, а з іншого – є дуже ускладненим варіантом суто практичної проблеми використання комп'ютерних технологій у державному управлінні. Хоча не слід забувати про фатальне відставання колишнього СРСР у сфері інформатизації суспільства від західних цивілізацій (США, країн Західної Європи, Японії і ін.). На думку багатьох дослідників, таке відставання було зумовлене не тільки технічними факторами, а й несприятливими для розвитку інформаційних відносин авторитарною політичною системою та закритим типом суспільства. Саме тому інформатизацію в колишньому СРСР могли застосовувати лише у науці, на виробництві (що не потребувало правового регулювання) або у державному управлінні.

Наприкінці 70-х рр. науковці порушили питання про виокремлення інформаційного права в самостійну галузь, обґрунтували предмет цієї галузі, окремі категорії, утім, метод регулювання – залишався неопрацьованим. І це зрозуміло, адже організація суспільного-політичного та економічного життя, державний лад, правовий статус людини і громадянина в суспільстві – не відповідали засадничим вимогам такої галузі права.

Демократичні процеси наприкінці минулого століття і здобуття незалежності колишніми радянськими республіками сприяли ринковим зрушенням і водночас формуванню інформаційних відносин нового типу. Власне новими ці відносини стали лише для пострадянських держав, оскільки в розвинених західних країнах вони існували вже давно.

Проте й у сер. 90-х рр. інформаційне право розглядалось не як самостійна, а як нова комплексна галузь, що є частиною публічного права. Лише на початку 2000-х рр. науковці почали характеризувати інформаційне право як нову комплексну галузь, що є системою соціальних норм і відносин, які охороняються державою і виникають в інформаційній сфері – сфері виробництва, перевтілення та споживання інформації.

Предметом правового регулювання інформаційного права – є "інформаційні відносини, тобто відносини, що виникають при здійсненні інформаційних процесів – процесів виробництва, збирання, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, передачі, розповсюдження та споживання інформації".

Однак, цей підхід до визначення предмета інформаційного права викликає більше запитань, аніж дає відповідей, оскільки людина є істота соціальна, і будь-яка сфера її діяльності пов’язана з отриманням і передаванням інформації, тобто з інформаційними відносинами (вербально, письмово, цифрова передача). Наприклад, процес збирання доказів у кримінальній справі можна розглядати як процес збирання інформації, який має регулюватися нормами інформаційного права, хоча насправді цей процес регулюється нормами кримінально-процесуального права. І таких прикладів безліч. Тобто, наведено вище визначення предмета інформаційного права некоректне, оскільки фактично не залишає місця для існування будь-яких інших галузей права, крім інформаційного.

Для розуміння цієї суперечності потрібно більш чітке визначення предмета інформаційного права на кшталт: а) "предметна сфера інформаційного права" або б) "кілька комплексів суспільних відносин, які об’єднані єдністю об’єкта - інформацією", в) обмеження кола суспільних відносин, що охоплюються цими категоріями. Зокрема, до цих категорій належать:

а) всі види діяльності, пов’язані з інформаційним ресурсом як об’єктом діяльності (продукту інтелектуальної, виробничої, будь-якої іншої соціальної діяльності);

б) управління в галузі відносин, пов’язаних з певним інформаційним ресурсом та окремими видами роботи з інформацією;

в) використання нових технологій роботи з інформацією - формування і забезпечення сумісності інформаційних систем і систем комунікацій в інформаційних системах та мережах;

г) забезпечення безпеки у сфері інформації та інформатизації;

д) реалізація юридичної відповідальності в галузі інформації, інформатизації, телекомунікацій.

Втім, і така конструкція так само не дає уявлення про предмет інформаційного права, оскільки під дефініціями "всі види діяльності, пов’язані з інформаційним ресурсом" та "певні види діяльності з інформацією" можна розуміти будь-що, адже інформація як така є складовою будь-якого типу суспільних відносин.

Для інформаційного права важливі лише ті суспільні відносини, що визначають параметри і характеристики інформаційних процесів, тобто насамперед їх види, форми, засоби, й вже потім змістовне наповнення, яке не завжди має значення для правового регулювання.

До прикладу, Закон України "Про інформацію" (ст. 1) визначає інформацію як "*будь-які відомості та/або дані*, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді", тим самим акцентуючи увагу саме на формальних ознаках цього явища. Навіть коли йдеться про специфічні види інформації, такі як державна таємниця, конфіденційна інформація або інформація (інформаційна продукція), що містить пропаганду війни, насильства, жорстокості тощо, то правові норми, якими регулюються режими суспільного обігу цієї інформації, орієнтовані не на конкретний її зміст, а на мету та наслідки її розповсюдження, тобто на зовнішні характеристики пов'язаних з нею інформаційних процесів. Крім того, з огляду на зазначену норму ст. 1 Закону України "Про інформацію" серед без-поміж різних інформаційних процесів слід виокремити два базових, які роблять виникаючі з їх приводу суспільні відносини предметом правового регулювання, це: *документування і публічне оголошення* інформації (розповсюдження).

Другою складовою предмета інформаційного права є *правовий статус суб'єктів інформаційних процесів*, причому не в загально-правовому розумінні, а такий, що визначає права, обов'язки та взаємозв'язки цих суб'єктів щодо визначення або дотримання параметрів інформаційних процесів, доступу та прав на інформацію тощо. Велике значення специфіки правового статусу суб'єктів для формування інформаційного права має основа інформаційного права, його юридичний базис – інформаційні права і свободи, забезпечення гарантій яких є основною метою цієї нової галузі права. Конкретніше, ці права і свободи слід розглядати як невід'ємну складову правового статусу людини як суб'єкта інформаційних правовідносин.

Третьою складовою предмета правового регулювання, як зазначається в загальній теорії права, є "поведінка поза правовідносинами", за якої дії суб'єктів регулюються системою заборон без виникнення правових відносин. Законодавець визначає набір вимог заборонно-правових норм, недотримання яких держава вважає правопорушеннями. Саме характер заборон мають механізми захисту неправомірного інформаційного втручання в таємницю приватного життя, заборони на пропаганду війни, насильства, расової дискримінації тощо.

Підтвердженням цієї тези може бути те, що формування правового регулювання роботи автоматизованих інформаційних систем, зокрема мережі Інтернет, почалося з вироблення їх користувачами специфічних моральних норм, які дістали назву "мережевого етикету", і вони становили систему заборон на некоректні дії щодо інших користувачів.

Підсумовуючи, зазначимо, предмет інформаційного права можна визначити як особливий різновид суспільних відносин, що виникають з приводу встановлення режимів та форм обігу інформації, реалізації інформаційних прав і правового статусу суб'єктів інформаційних процесів, формування їх правомірної поведінки і зв'язків.

Характеризуючи суспільні відносини, що виникають з приводу інформації, вітчизняне законодавство використовує дефініцію "*інформаційні відносини*", а, оскільки вони урегульовані правом, їх потрібно називати інформаційними правовідносинами.

У найзагальнішому вигляді *інформаційні правовідносини* – це, врегульовані інформаційно-правовою нормою інформаційні відносини, сторони яких виступають носіями взаємних прав та обов'язків, встановлених і гарантованих інформаційно-правовою нормою.

Склад інформаційних правовідносин включає:

- *об'єкт* – те, у зв'язку з чим або з приводу чого виникають правовідносин;
- *суб'єкти* – учасники інформаційних правовідносин;
- *правовий статус* – права, обов'язки та відповідальність суб'єктів;
- *поведінка* – визначені правовою нормою дії або бездіяльність суб'єктів. Правовий статус і поведінка складають *зміст інформаційних правовідносин*.

Об'єктом інформаційних відносин, згідно ч.2 ст. 4 Закону України "Про інформацію", є інформація, види якої виявляються в різних сферах суспільного життя (ст. 10 Закону).

Класифікація суб'єктів інформаційних правовідносин. Основами класифікації виступають такі критерії, як особа суб'єкта та спосіб участі в інформаційних відносинах. Так, згідно з ч. 1 ст. 4 Закону України "Про інформацію", суб'єктами інформаційних відносин є фізичні та юридичні особи, об'єднання громадян та суб'єкти владних повноважень.

Усі перелічені суб'єкти мають різний правовий статус, який реалізується у процесі інформаційних відносин. Наприклад, іноді участь в інформаційних правовідносинах органів публічної влади пов'язана з виконанням ними своїх владних повноважень. Основою правового статусу фізичної особи як учасника інформаційних відносин є її *громадянські права і свободи*. Особливості правового статусу юридичних осіб багато в чому зумовлені видом інформаційної діяльності, якою вони мають право займатися згідно із законодавством та статутними документами.

Щодо іноземних та міжнародних суб'єктів законодавство передбачає певні обмеження порівняно з аналогічними національними суб'єктами. Передовсім такі обмеження стосуються участі у передвиборній агітації, заснування засобів масової інформації та суб'єктів медіа, провадження діяльності із захисту інформації, доступу до деяких видів інформації тощо.

За способом участі в інформаційних відносинах, що відповідно зумовлює комплекс їх прав та обов'язків, виокремлюють такі види суб'єктів, як:

- автор інформації – особа, яка власними силами створює інформацію;

- власник інформації – особа, яка має права на володіння, користування та розпорядження інформацією;

- споживач інформації – особа яка використовує інформацію для задоволення власних інформаційних потреб;

- поширювач інформації – особа, яка займається діяльністю з розповсюдження, оприлюднення та реалізації інформації;

- зберігач (охоронець) інформації – особа, яка займається діяльністю із забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв і дотримання режиму доступу до інформації.

Кожен суб'єкт інформаційних відносин для забезпечення його прав, свобод і законних інтересів має право на одержання інформації про:

- діяльність органів державної влади;

- діяльність органів місцевого самоврядування;

- та інформації, що стосується особи.

Основні обов'язки суб'єктів інформаційних відносин:

- поважати інформаційні права інших суб'єктів;

- використовувати інформацію згідно із законом або договором (угодою);

- забезпечувати додержання передбачених законодавством принципів інформаційних відносин;

- забезпечувати доступ до інформації усім споживачам на умовах, передбачених законом або угодою;

- зберігати її в належному стані протягом установленого терміну і надавати іншим громадянам, юридичним особам або державним органам у передбаченому законом порядку;

- компенсувати шкоду, заподіяну при порушенні законодавства про інформацію.

Поведінка суб'єктів інформаційних правовідносин виявляється у вигляді інформаційної діяльності, про яку ідеться у ст. 9 Закону України "Про інформацію", метою якої є задоволення інформаційних потреб фізичних, юридичних осіб і держави. В законі "Про інформацію" (ст. 9) виокремлено кілька основних видів інформаційної діяльності, зокрема:

- створення інформації;

- збирання інформації;

- одержання інформації – набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошуваної інформації громадянами, юридичними особами або державою;

- зберігання інформації – забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв;

- використання інформації – задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави;

- поширення інформації – розповсюдження, оприлюднення, реалізація в установленому законом порядку документованої або публічно оголошуваної інформації;

- охорона інформації;

- захист інформації. Наприклад, в ст. 23 Закону України "Про науково-технічну інформацію" одним із напрямів забезпечення суверенітету України у сфері науково-технічної інформації є *організація належної системи охорони та зберігання інформації*.

Законодавство про інформацію гарантує свободу інформаційної діяльності усім громадянам та юридичним особам у межах їх прав і свобод, функцій і повноважень.

Окремо слід сказати про міжнародну інформаційну діяльність, що реалізується у двох аспектах:

- забезпечення громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій офіційною документованою або публічно оголошуваною інформацією про зовнішньополітичну діяльність України, про події та явища в інших країнах;

- цілеспрямоване поширення за межами України державними органами і об'єднаннями громадян, медіа та громадянами всебічної інформації про Україну.

Кожен вид інформаційної діяльності вирізняється специфічними правилами та порядком його здійснення, які встановлюються правовими нормами.

Таким чином, інформаційне право – це комплексна галузь права, система соціальних норм і відносин, що виникають в інформаційній сфері – сфері виробництва, перетворення і споживання інформації та охороняється державою.

Предметом інформаційного права є інформація, процеси, що пов'язані з її отриманням (створенням), обробкою, зберіганням, розповсюдженням тощо, тобто, інформаційні відносини, інформаційні права і свободи.

2. Методи інформаційного права

Відразу зазначимо, що серед науковців існують розбіжності у визначенні методів інформаційного права, оскільки в теорії права метод конструюється зазвичай з урахуванням особливостей предмета правового регулювання. Тому переважно наводиться приклад так званого "*комплексного методу*" який, за різними поглядами, може бути складною конструкцією, що поєднує в собі два (*імперативний* та *диспозитивний*) і більше методів правового регулювання інших галузей права.

Так, окремі автори стверджують, що в системі інформаційного права реалізуються методи *конституційного*, *адміністративного*, *цивільного*, *кримінального* права, а також методи процесуальних норм цих галузей, та методи міжнародного публічного і приватного права. При цьому зберігають певну ступінь впливу заходи звичаєвого права та ділових звичок.

В теорії права в питанні об’єднання юридичних норм у галузі права домінує такий підхід до встановлення методів правового регулювання: первинною, визначальною підставою «є саме предмет правового регулювання, який начебто "веде" за собою метод: адже, як регулювати залежить від того, що́ слід регулювати». [[1]с. 130].4

Слід попам’ятати, що основні методи юридичного регулювання суспільних відносин, використовувані в галузях публічного чи приватного права, – *диспозитивний* та *імперативний* методи, спираються на дозволи, заборони, позитивні зобов’язання, у тому числі й допоміжні методи.

Чи застосовне усе це до зв’язку з інформаційним правом і, якщо так, то якою мірою?

Відповідно до чинного законодавства та міркувань суспільного блага існує чотири специфічних види правового регулювання суспільного обігу інформації: *закритий*, *обмежений*, *відкритий* і *вільний*. Параметри інформаційних процесів, що відбуваються в рамках закритого обігу, визначаються державними органами на основі владних приписів; параметри відкритого обігу – безпосередньо суб’єктами інформаційних процесів на основі реалізації їхніх прав на відповідну інформацію. Обмежений обіг – це комбінація двох перших видів обігу (наприклад, параметри розповсюдження інформаційної продукції еротичного характеру, які також визначає держава, – віковий ценз, та суб’єкти інформаційних відносин – "умови передачі інформації"); вільний обіг, безпосереднє правове регулювання якого не здійснюється, якраз і є згаданою вище "поведінкою поза правовідносинами".

Та попри всі відмінності між різними видами суспільного обігу інформації в основі їх правового регулювання лежать однакові принципи і способи, що дає змогу визначати основні характеристики методу інформаційного права.

У методі інформаційного права є головний, базовий елемент, як *загальні дозволи*, які визначаються через принцип "свободи інформації", який є загальним дозволом на вільне збирання, зберігання, оброблення та розповсюдження інформації. Так, згідно зі ст. 2 Закону України "Про інформацію", до основних принципів інформаційних відносин належать: гарантованість права на інформацію, відкритість, доступність інформації і свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя. Усі ці дозволи, втілені в нормах-принципах, збалансовано, врегульовано за допомогою *системи заборон* вже як загального, так і приватного

[1] Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.

характеру (обмеження, вилучення, тощо), які є *другим за значенням елементом методу інформаційного права*.

Зазначені методи передбачені в Конституції України (ч. 2 ст. 32), де право на таємницю приватного життя, юридично реалізовано саме через заборону збирати, зберігати, використовувати та поширювати конфіденційну інформацію про особу без її згоди.

Отже, метод інформаційного права можна визначити як специфічний спосіб правового впливу на характеристики інформаційних процесів, основою якого є система загальних дозволів і який збалансовується за допомогою системи заборон загального і приватного характеру та обмежено використовує позитивні зобов'язання.

В інформаційному праві як науці переважно використовуються **власні методи правознавства** (юридичної науки), а саме: формально-юридичний (*юридико-технічний*, *формально-догматичний*) та порівняльний методи, хоча й ефективно застосовуються методи природничих наук, наприклад, інформатики, правової інформатики, правової кібернетики і ін.

3. Поняття, система і джерела інформаційного права

Поняття "***інформаційне право***" розглядається в кількох вимірах:

- **як галузь права** – інформаційне право є сукупністю юридичних норм (правил поведінки), що регулюють суспільні відносини в сфері обігу інформації, а саме: відносини, що виникають з приводу встановлення правових режимів та параметрів суспільного обігу інформації, правового статусу, поведінки та зв'язків між суб'єктами інформаційних процесів.

- **в об'єктивному значенні** інформаційне право представляє собою врегульований нормативними актами комплекс суспільних відносин, об'єктом яких є інформація;

- **як суб'єктивне юридичне право** інформаційне право характеризує такі можливості (свободи) суб'єкта, які – за волевиявленням держави належать йому і використовуються ним тільки за його власним вибором, бажанням. Це можливість для суб'єктів інформаційних відносин вільно одержувати, використовувати, поширювати та зберігати відомості, необхідні їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. В суб'єктивному значенні інформаційне право – є комплекс прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин щодо інформації.

- **як наука** інформаційне право є сферою юриспруденції, що вивчає інформаційно-правові норми та правовідносини й інститути, які формуються на їх основі, інформаційне законодавство і практику його застосування;

- **як навчальна дисципліна** інформаційне право – це комплекс знань, що вивчаються в теорії і практиці регулювання суспільних відносин, об'єктом яких є інформація; засновується на досягненнях і даних науки.

Отже, інформаційне право можна характеризувати як відокремлену групу правових норм, якими урегульовуються суспільні відносини, що виникають з приводу встановлення основних видів інформаційної діяльності, режимів та параметрів суспільного обігу інформації, правового статусу, поведінки та зв'язків суб'єктів інформаційних процесів.

Другим важливим питанням є **статус інформаційного права**. В цьому питанні також є розбіжності між поглядами науковців. Зокрема існує думка про те, що інформаційне право є *комплексною галуззю права*, що розпорошена між конституційним, адміністративним, цивільним, трудовим та кримінальним правом, та як *галузь законодавства*, що об'єднує нормативно-правовий матеріал, яким регулюється відносно відособлена група суспільних відносин, застосовуючи при цьому специфічні методи регулювання.

Втім, інформаційне право – це самодостатня галузь права, і як будь-яка галузь права вона має свою внутрішню структуру – систему. Основними структурними елементами галузі права є норми та інститути права. В межах інститутів права іноді виділяють менші утворення – субінститути.

Інформаційне право тісно переплітається з різними міжгалузевими комплексними інститутами: правом власності та його складовою – правом інтелектуальної власності; патентним правом на інтелектуальну, промислову власність; авторським правом тощо.

За структурою система інформаційного права умовно поділяється на дві частини – *загальну* і *особливу*. У **загальній частині** зосереджені норми, які встановлюють основні поняття, загальні принципи, правові форми і методи правового регулювання діяльності в інформаційній сфері. Викладається зміст предмета і метода правового регулювання інформаційних відносин, дається характеристика джерел інформаційного права.

Залежно від виду і форми подання інформації, суб'єктів, що діють в інформаційній сфері, особливостей їх поведінки **інформаційно-правові норми** поділяють на *імперативні* й *диспозитивні*.

Існуючі в інформаційному праві імперативні норми, у свою чергу, залежно від регулятивних функцій, які вони виконують, розподіляють на *норми-принципи, норми-декларації, норми-заборони та норми-приписи*.

Однією із особливостей сучасного інформаційного права є відносно широке, порівняно з іншими галузями, використання саме норм-дефініцій, норм-принципів і норм-декларацій.

В інформаційному праві використовуються і норми-заборони, які виконують декілька функцій. По-перше, вони збалансовують установлену диспозитивними нормами систему загальних дозволів, формують систему винятків щодо права на інформацію, зокрема – заборони розголошення, заборони збирання, заборони розповсюдження з метою охорони прав і законних інтересів третіх осіб – суб'єктів інформаційних процесів, інтересів держави та суспільства тощо. Наприклад, ст. 28 Закону України "Про інформацію" установлює неприпустимість зловживання правом на інформацію, передбачає обмеження щодо вільного розповсюдження та розголошення деяких видів інформації.

По-друге, норми-заборони деколи слугують гарантією реалізації права на інформацію та захисту прав і свобод людини у сфері інформації. До прикладу норма частини 3 ст. 15 Конституції України визначає, що "цензура заборонена", норми ст. 32 Конституції України забороняють втручання в особисте життя та збирання, зберігання, використання й поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди.

Крім того, до загальної частини, крім норм інформаційного права належать декілька універсальних інститутів, що об’єднують близькі за змістом правові норми, що визначають ключові питання інформаційних відносин:

- інститут інформаційних прав і свобод людини і громадянина;
- інститут інформаційної безпеки;
- інститут правового режиму інформації;
- інститут правового режиму інформаційних ресурсів;
- інститут правових основ розбудови інформаційного суспільства.

Особлива частина інформаційного права охоплює інститути, в межах яких реалізуються основні права та обов’язки суб’єктів інформаційних відносин, що ґрунтуються на нормах загальної частини. До інститутів особливої частини інформаційного права, зокрема, можна віднести:

- інститут державної таємниці;
- інститут конфіденційної інформації;
- інститут захисту інформації;
- інститут інформаційного забезпечення публічної влади;
- інститут телекомунікацій;
- інститут мережі Інтернет;
- інститут вільної преси;
- інститут електронних засобів масової інформації (онлайн-медіа).

У науковій літературі зустрічається й інші підходи до конструювання особливої частини інформаційного права, де розглядаються дві групи інститутів:

1) інститути, що містять норми, які регулюють суспільні відносини в сфері обігу відкритої, загальнодоступної інформації (інститут інтелектуальної власності щодо інформаційних об'єктів, інститут масової інформації, інститути бібліотечної і архівної справи), та

2) інститути інформації обмеженого доступу (інститути державної і комерційної таємниці, інститут персональних даних).

Звісно, наведені переліки інститутів не є вичерпним, вони лише ілюструють основні групи правових норм, що різняться особливостями реалізації регулятивного впливу та певною відокремленістю та суспільним значенням предмета правового регулювання.

Джерела інформаційного права. Під джерелами інформаційного права слід розуміти зовнішні форми вираження норм інформаційного права, за допомогою яких відбуваються формування та закріплення цих норм. Система джерел інформаційного права є аналогічною відповідним системам інших галузей вітчизняного законодавства. Таким чином, система джерел інформаційного права представлена як національним законодавством, так і актами міжнародного права.

Міжнародно-правова складова джерел інформаційного права передовсім представлена багатосторонніми та двосторонніми міжнародними договорами, рішеннями міжнародних міжурядових організацій з питань, що стосуються інформаційної сфери (ООН, Рада Європи, ОБСЄ, Міжнародний союз електрозв'язку, СОТ тощо) та іншими джерелами міжнародного права, визнаними ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН. Ці джерела визначають, зокрема:

- стандарти прав і свобод людини і громадянина в сфері інформації та окремі аспекти реалізації цих прав;
- міжнародну співпрацю щодо інформатизації та розбудови інформаційного суспільства;
- міжнародне регулювання питань зв'язку й телекомунікацій;
- стандарти і співпрацю у боротьбі з правопорушеннями з використанням ІКТ.
- питання міждержавного перебування інформації з обмеженим доступом (на підставі двосторонніх угод).

Національними джерелами інформаційного права є:

- Конституція України (зокрема норми, що визначають права і свободи людини у сфері інформації, захист інформаційної безпеки, загальні принципи діяльності публічної влади);
- рішення Конституційного Суду України, що тлумачать відповідні норми конституції та законодавства;
- законодавчі акти з питань регулювання інформаційних відносин;

- акти Президента України, Кабінету Міністрів України;
- акти міністерств і відомств, галузеві та локальні нормативно-правові акти.

Слід відзначити, що нині в Україні діє близько 30 законів і понад 400 підзаконних актів, що регулюють суспільні відносини в галузі інформації. І це без урахування відомчих джерел (нормативно-правові акти Міністерства цифрової трансформації України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури та стратегічних комунікацій, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку (НКЕК), Національної Ради України з питань телебачення і радіомовлення, Державної архівної служби України, Державної служби статистики України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та внутрішньогалузеві акти інших міністерств та відомств.

Таким чином, натепер в Україні сформувалася широка й розгалужена система джерел, що становлять інформаційне законодавство.

4. Класифікація інформації в законодавстві України

Питання класифікації інформації є важливим для визначення типу правового регулювання, що стосуються суспільних відносин пов'язаних із цією інформацією. Загалом визначення видів інформації може здійснюватися за різними критеріями: за способом її сприйняття людиною, за змістом, за формою подання, за галуззю застосування тощо.

В українському законодавстві є кілька підстав для класифікації інформації залежно від режиму доступу, галузі та виду інформації. В **Законі України "Про інформацію"** є окремий розділ (другий, ст.10-21) з назвою **"Види інформації"**, де законодавчо визнано і закріплено основні види інформації за її змістом. Здійснивши аналіз положень цього розділу можна дійти такого висновку:

1. Найперше законодавець найбільш розгалужено і деталізовано розподіляє інформацію за її *змістом* і виокремлює 10 її видів та послідовно розкриває суть кожного із видів такої інформації у статтях 11-19 та 19-1:

- інформація про фізичну особу;
- інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- інформація про стан довкілля (екологічна інформація);
- інформація про товар (роботу, послугу);
- науково-технічна інформація;
- податкова інформація;
- правова інформація;

- статистична інформація;
- соціологічна інформація;
- критична технологічна інформація.

2. Згідно зі статтями 20-21 Закону України «Про інформацію», *залежно від режиму*, тобто порядком доступу до неї законодавець поділяє інформацію на *відкриту* та з *обмеженим доступом*. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом.

3. У свою чергу інформація з обмеженим доступом, згідно з ч. 1 ст. 21 Закону розподіляється на *конфіденційну* інформацію, таємну інформацію та службову інформацію.

Іншою підставою для класифікації є розподіл самої галузі інформації. Так, **статистична інформація** (ст. 18 Закону України «Про інформацію») – це документована інформація, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства. Більш детально питання статистичної інформації регламентуються Законом України «Про офіційну статистику», визначається поняття «офіційної статистики» – це *централізована система збирання, збереження, оброблення, аналізу, захисту та поширення офіційної державної статистичної інформації*. Відповідно до ст. 7 цього Закону офіційна державна статистична інформація – це інформація, що отримується в результаті проведених органами державної статистики та іншими виробниками офіційної статистики державних статистичних спостережень, виробляється на підставі первинних даних щодо респондентів або адміністративних даних, що пройшли одну чи декілька стадій оброблення, аналізу, зберігаються в електронному вигляді та *пройшли процедуру забезпечення статистичної конфіденційності*.

Отже, до офіційної статистичної державної інформації належать:

- *первинні дані* – інформація про кількісних та якісних характеристик явищ і процесів, яка подана респондентами під час статистичних спостережень.

Статистичні дані – інформація, отримана на підставі проведених статистичних спостережень, опрацьована і подана у формалізованому вигляді відповідно до загальноприйнятих принципів та методології.

Зведена знеособлена статистична інформація (дані) – статистичні дані, що є результатом зведення та групування первинних даних при забезпеченні їх знеособленості.

Аналітичні матеріали – відомості, підготовлені на підставі зазначених вище даних.

До статистичної інформації також належать дані, підготовлені на підставі *адміністративних даних*, отриманих Національним банком України та спеціально

уповноваженими органами державної влади відповідно до їх компетенції: банківська і фінансова статистика, статистика платіжного балансу, митна статистика.

Важливим аспектом правового регулювання питань статистичної інформації є надання первинним даним *статусу конфіденційної інформації* та заборона поширення статистичної інформації, на підставі якої можна визначити конфіденційну статистичну інформацію про конкретного респондента (ст. 7, 11, п. 10 ст. 16, п. 10 ст. 18, ч. 3 ст. 25 Закону України «Про офіційну статистику»).

План державних статистичних спостережень створює правову основу для:

1) проведення державних статистичних спостережень виробниками офіційної статистики;

2) поширення офіційної державної статистичної інформації;

3) отримання адміністративних даних виробниками офіційної статистики. Це підстави стверджувати, що статистичні та первинні дані перебувають у державній власності.

Утім, забезпечується відкритий доступ зацікавлених осіб до знеособленої статистичної інформації та аналітичних матеріалів через систематичну відкриту публікацію або надання можливості ознайомлення з нею.

Адміністративна інформація (дані) не міститься в законі «Про інформацію», але про неї є достатньо відомостей в Законі України «Про офіційну статистику» – це дані, отримані державними органами (крім органів державної статистики), органами місцевого самоврядування та іншими юридичними особами відповідно до законодавства та задокументовані ними. Ця інформація представлена у вигляді офіційних документованих даних, які, зокрема, охоплюють усі інші, крім статистики, форми державної звітності та які збирають, використовують, поширюють та зберігають відповідно до законодавства України.

На адміністративні дані про конкретних респондентів поширюється *принцип статистичної конфіденційності* та забороняється їх використання для інших цілей, крім статистичних, даних, отриманих безпосередньо від респондента або за допомогою адміністративних чи інших джерел (ст. 4 Закону України «Про офіційну статистику»).

Масовою (ч.1 ст. 22 Закону України «Про інформацію») є інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб; її виготовлення пов’язано з діяльністю журналістів, медіа та їх працівниками.

Засоби поширення масової інформації визначаються Законом України «Про медіа» і до них належать:

- *друковане медіа* – медіа, шо здійснює поширення інформації у текстовій чи візуальній формі на друкованих носіях, однотипно оформлене, виходить у світ через певні проміжки часу упродовж року – у міру настання відповідного періоду або накопичення матеріалу (газети, журнали, бюлетені тощо);

- аудіовізуальне медіа – медіа-сервіс, основним призначенням якого є надання загальній аудиторії доступу до програм, що здійснюється з інформаційною, розважальною чи навчальною метою за допомогою електронних комунікаційних мереж, а саме: телевізійне мовлення (лінійний аудіовізуальний медіа-сервіс) або аудіовізуальний медіа-сервіс на замовлення (нелінійний аудіовізуальний медіа-сервіс); радіомовлення (лінійний аудіомедіа-сервіс) або аудіальний медіа-сервіс на замовлення (нелінійний аудіомедіа-сервіс);

- онлайн-медіа – медіа, що регулярно поширює інформацію у текстовій, аудіо-, аудіовізуальній чи іншій формі в електронному (цифровому) вигляді за допомогою мережі Інтернет тощо.

Особливості розповсюдження окремих видів масової інформації, так само як і порядок створення та функціонування засобів масової інформації визначаються окремими нормативно-правовими актами: Законами «Про медіа», «Про суспільні медіа України», «Про кінематографію» та ін.

Офіційна інформація органів державної влади та органів місцевого самоврядування – це офіційна документована інформація, створена в процесі діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування і доводиться до відома населення в порядку, встановленому Конституцією та законами України.

Основними джерелами офіційної інформації державних органів та органів місцевого самоврядування є нормативно-правові й ненормативні акти, видані цими органами.

Законодавство (Закон України «Про медіа», «Про доступ до публічної інформації») встановлює низку особливих вимог до розповсюдження цього виду інформації, зокрема, забороняється:

- розміщувати в офіційних друкованих виданнях рекламу або будь-яку іншу інформацію, обов'язковість опублікування якої не передбачено законодавством;

- розрив чи змішування офіційної інформації власними коментарями (подавати інформацію без скорочень та коментарів);

- самостійний переклад офіційної інформації з державної мови на іншу мову.

Законодавство також визначає способи і шляхи передачі і розповсюдження певного виду інформації, до яких належать:

- публікування в офіційних друкованих виданнях або поширення інформаційними службами відповідних державних органів і організацій;

- публікування в друкованих засобах масової інформації або публічне оголошення через аудіо – та аудіовізуальні засоби масової інформації;

- безпосереднє доведення до зацікавлених осіб (усно, письмово чи іншими способами);

- надання ефірного часу суспільними медіа-сервісами України («Національна суспільна телерадіокомпанія України» – НСТУ) для офіційних виступів і заяв вищих посадових осіб держави;

- надання можливості для ознайомлення з архівними матеріалами;

- оголошення під час публічних виступів посадових осіб.

Інформація про фізичну особу (ст. 11 Закону України «Про інформацію») є сукупністю документованих або публічно оголошених відомостей про особу. Основними даними про особу (персональними даними) є: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в *інтересах національної безпеки*, *економічного добробуту* та *захисту прав людини*.

Правова регламентація цього виду інформації є важливим елементом захисту одного з ключових громадянських прав – права на недоторканність приватного життя, яке визначено нормами ст. 32 та 34 Конституції України. Зокрема, ст. 32 Конституції використовує поняття «конфіденційної інформації про особу», збирання, зберігання, використання та поширення якої не допускається без згоди цієї особи, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Перелік відомостей, що становлять конфіденційну інформацію про особу, визначено також, у Рішенні Конституційного Суду України у справі про офіційне тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та ст. 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка). За цим Рішенням, «до конфіденційної інформації належать свідчення про особу (освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані)». Слід зазначити, що, застосувавши дефініцію «та інші персональні дані», Конституційний Суд установив можливість розширення переліку конфіденційних даних про особу. Наприклад, за ст. 25 Кодексу законів про працю України, забороняється вимагати в осіб, що приймаються на роботу, відомості про їх партійний стан та національність, походження тощо.

Інформація довідково-енциклопедичного характеру (ст. 12 Закону України «Про інформацію») є систематизовані, документовані, публічно оголошені або іншим чином поширені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище.

За змістом вона є відкритою, оскільки від початку орієнтована на задоволення потреби суспільства в інформації про навколишній світ, явища та процеси, що відбуваються в ньому. Основними джерелами такої інформації є: енциклопедії,

словники, довідники, рекламні повідомлення та оголошення, путівники, картографічні матеріали, а також довідки, які дають уповноважені на те органи державної влади та місцевого самоврядування, об'єднання громадян, організації, їх працівники та автоматизовані інформаційні системи.

Інформація про товар (роботу, послугу) (ст. 14. Закону України «Про інформацію») – це відомості та/або дані, які розкривають кількісні, якісні та інші характеристики товару (роботи, послуги); такий вид інформації безпосередньо впливає на життя та здоров'я людини не може бути віднесений до інформації з обмеженим доступом, не є конфіденційним. Особлива важливість цього виду інформації підкреслюється спеціальним Законом України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3253-IX, яким урегульовуються відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та суб'єктами господарювання незалежно від форми власності, які виробляють, продають товари чи харчові продукти, виконують роботи чи надають послуги, встановлюються права споживачів, а також визначаються механізми їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів [[2]]. Близькою до цього виду інформації є рекламна інформація.

Реклама (рекламна інформація) (ст. 1 Закону України «Про рекламу») – це інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару. Закон про рекламу розрізняє: *внутрішню і зовнішню* рекламу; *дискримінаційну* і *не добросовісну* рекламу; *порівняльну*, *приховану* рекламу; *соціальну* рекламу та ін.

Правова інформація (ст. 17 Закону України «Про інформацію») – нею є будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо.

Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення медіа, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань.

Важливим джерелом правової інформації є надання громадянам правової допомоги. Відповідно до ч. 2 ст. 59 Конституції, для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

---

[22] Цей Закон набирає чинності через один рік з дня його опублікування, але не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні", затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#top

Соціологічна інформація (ст. 19 Закону України «Про інформацію») – будь-які документовані відомості про ставлення до окремих осіб, подій, явищ, процесів, фактів тощо. Важлива властивість соціологічної інформації – вона, з одного боку, є одним із інструментів політичного процесу, допомагає визначити політичні орієнтації електорату, що дає змогу формувати стратегію і тактику політичної боротьби, а з іншого, розповсюдження соціологічної інформації про рейтинги тих чи інших політичних сил або лідерів, сприйняття суспільством тих чи інших ідей можуть впливати на формування громадської думки.

З огляду на це, законодавство (наприклад, «Виборчий кодекс України») встановлює правила та обмеження щодо розповсюдження соціологічної інформації під час проведення виборів до органів публічної влади.

Забороняється також оприлюднення в день виборів результатів опитування виборців щодо їх волевиявлення під час голосування до його закінчення. А самі способи проведення таких опитувань мають забезпечувати збереження таємниці голосування опитуваного виборця.

Перелік видів інформації, у Законі України «Про інформацію» не є вичерпним. Національне законодавство та ратифіковані Україною міжнародно-правові акти передбачають і інші види інформації. Так, згідно міжнародними зобов'язаннями України, було встановлено такий вид інформації, як **Інформація про стан довкілля (екологічна інформація)** і в Закон України «Про інформацію» (ст. 13) було внесено відповідні зміни – стан складових довкілля та його компоненти, включаючи генетично модифіковані організми, та взаємодію між цими складовими;

- фактори, що впливають або можуть впливати на складові довкілля (речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні, угоди в галузі навколишнього природного середовища, політику, законодавство, плани і програми);

- стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових довкілля;

інші відомості та/або дані.

Більш розширено про екологічну інформацію подає Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» – ст. 25) – це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про:

- стан навколишнього природного середовища або його об'єктів -землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення;

- біологічне різноманіття та його компоненти, у т.ч. генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища;

- джерела, фактори, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей;

- загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей;

- екологічні прогнози, плани і програми, заходи, в т.ч. адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища;

- витрати, пов'язані зі здійсненням природоохоронних заходів коштом фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля.

Основними джерелами такої інформації є дані моніторингу довкілля, кадастрів природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими посадовими особами.

Так само в закон про інформацію було додано такий її вид як науково-технічна інформація, а правовий режим цієї інформації, основи державної політики в галузі науково-технічної інформації, порядок її формування і реалізації урегульовані відповідним (ст. 1 Законом України «Про науково-технічну інформацію»). **Науково-технічна інформація** – будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді – «документовані або публічно оголошувані відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності».

Інформація в автоматизованих системах (ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах») – сукупність усіх даних і програм, що використовуються в автоматизованих системах незалежно від засобу їх фізичного та логічного представлення.

Таким чином, законодавча практика майже так само, як і теорія, йде шляхом багатоманітності визначення поняття інформації залежно від сфери та типу інформаційних відносин, що регулюються тим чи іншим нормативно-правовим актом.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Передумови виникнення і формування інформаційного права. Завдання і структура навчальної дисципліни «Інформаційне право».

2. Інформація як об’єкт інформаційного права. Предмет інформаційного права. Методи правового регулювання і функції інформаційного права.

3. Інформаційні правовідносини: поняття, структура, об’єкт і склад інформаційних правовідносин. Види інформаційних правовідносин.

4. Система інформаційного права.

5. Джерела інформаційного права. Категорія «інформація» в нормативно-правових актах: класифікація видів інформації в законодавстві України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Предмет правового регулювання інформаційного права та його особливості.
2. Відносин в інформаційній сфері, їх склад і види.
3. Об’єкти і суб’єкти інформаційних правовідносин.
4. Основні обов'язки суб'єктів інформаційних відносин.
5. Методи інформаційного права як галузі права, науки і навчальної дисципліни.
6. Поняття системи інформаційного права.
7. Джерела інформаційного права
8. Класифікація інформації в законодавстві України.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Предметом інформаційного права є:
1. інформація;
2. інформація, інформаційні відносини, інформаційні права і свободи;
3. інформаційні ресурси;
4. системи штучного інтелекту.

2. Інформаційне право – це:
1. комплексна галузь права, система соціальних норм і відносин, що виникають в інформаційній сфері;
2. галузь права, що регулює відносини щодо інформаційних ресурсів;
3. комплексна галузь права, що регулює суспільні відносини;
4. галузь права, що регулює відносини в сфері телекомунікацій.

3. Поняття "інформаційне право" розглядається як:
1. суб’єктивне юридичне право;
2. галузь права;
3. міжгалузевий інститут;
4. навчальна дисципліна.

4. Склад інформаційних правовідносин включає:
1. об’єкт – те, у зв’язку з чим або з приводу чого виникають правовідносин;

2. об’єктивну сторону;
3. суб’єктів, як учасників інформаційних правовідносин;
4. правовий статус, як сукупність прав, обов’язків та відповідальність цих суб’єктів;

5. Закон України «Про інформацію» жодним чином не торкається питання про предмет інформаційного права:
1. правда;
2. неправда.

6. Відповідно до чинного законодавства України та міркувань суспільного блага існують такі види правового регулювання суспільного обігу інформації:
1. відкритий і відкритий;
2. закритий і обмежено відкритий;
3. вільний доступ до інформації;
4. закритий, обмежений і відкритий.

7. В науці інформаційного права існує таке ствердження, що в системі інформаційного права реалізуються методи конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального права, а також методи процесуальних норм цих галузей:
1. правда;
2. неправда.

8. Методами інформаційного права як галузі права є:
1. власне правові методи
2. статистичні, математичні та соціальні методи;
3. конституційні, кримінально-правові та адміністративно-правові методи;
4. методи і засоби всієї системи права.

9. В інформаційному праві як науці переважно використовуються власні методи правознавства, хоча й ефективно застосовуються методи природничих наук:
1. правда;
2. неправда.

10. Залежно від методів правового регулювання, виду і форми подання інформації, суб’єктів, що діють в інформаційній сфері, особливостей їх поведінки – інформаційно-правові норми поділяють на:
1. імперативні й диспозитивні норми;
2.диспозитивні і заохочувальні норми;
3. декларативні й рекомендаційні;
4. норми-принципи, норми-декларації, норми-заборони та норми-приписи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

3. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 5 червня 1993 року № 3322-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 19.04.2014, підстава - 1170-VII) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text

4. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України 5 липня 1994 року № 80/94-ВР (чинний, поточна редакція – Редакція від 28.06.2024, підстава - 3783-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text

5. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник / Б.А. Кормич. Харків: БУРУН і К, 2011. 334 с.

6. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

7. Селезньова О.М. Теоретико-методологічні основи інформаційного права України : [монографія] / О. М. Селезньова. Чернівці: Місто, 2014. 408 с.

Лекція 2

ТЕМА 2. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ЇЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** засвоєння теоретичних знань про інформаційну діяльність, основні напрями державної інформаційної політики та національної програми інформатизації; з'ясування статусу суб'єктів Національної програми інформатизації та органів державного управління в галузі інформаційної діяльності;

- **розвивальна:** формування інформаційно-правової грамотності; вироблення навичок використання отриманих теоретичних знань із даної теми в практичній діяльності;

- **практична:** сприяти розумінню необхідності наукових знань інформаційного права в системі правничої підготовки; виховання поваги до

вимог верховенства права і прав людини; формування стимулів правової поведінки.

Міжпредметні зв'язки: теорія держави та права, конституційне право, міжнародне публічне право, застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інших міжнародних стандартів.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. Поняття, суть та види інформаційної діяльності.

2. Загальна характеристика основних напрямів державної інформаційної політики та національної програми інформатизації.

3. Органи державної влади, які здійснюють управління в галузі інформаційної діяльності.

4. Основні національні моделі та міжнародно-правові стандарти правового регулювання інформаційної діяльності.

Основні поняття: інформація, інформаційна діяльність, інформаційна сфера, інформаційний простір, інформаційне середовище, зберігання інформації, інформатизація, Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство культури та стратегічних комунікацій.

1. Поняття, суть та види інформаційної діяльності

Є доктринальне і близьке до законодавчого легальне визначення поняття інформаційної діяльності (чому близьке, тому що в Законі немає визначення цього терміну, вживається термін діяльність, види інформаційної діяльності тощо). Зокрема, О.В. Синєокий визначає *інформаційну діяльність* як сукупність інформаційних дій, технічних засобів, організаційних умов і модернізаційних заходів, що ґрунтуються на ефективному використанні високих технологій, метою яких є оптимальне задоволення інформаційних потреб громадян і юридичних осіб, а також реалізація інформаційних функцій і завдань держави. Учений акцентує увагу на тому, що інформаційна діяльність спрямована на задоволення інформаційних потреб різноманітних суб'єктів, а головний зміст її полягає у збиранні, зберіганні, використанні та поширенні інформації [[3], с.23-24].

Подібну думку щодо інформаційної діяльності висловлюють і інші вчені, зокрема А.І. Марущак, посилаючись на Закон України "Про інформацію" в редакції від 6 січня 2011 року наголошував, що *інформаційна діяльність* є сукупністю дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і

[3] Синєокий О. В. Високотехнологічне інформаційне право України : навч. Посібник для студ. юрид. та неюрид. спец. / О. В. Синєокий ; Запоріз. нац. ун-т, юрид. ф-т. Харків : Право, 2010. 360 с.

держави.

Утім, чинний Закон України "Про інформацію", як уже зазначалось не містить визначення поняття інформаційної діяльності, проте в ст. 9 закріплюється перелік її видів. Зокрема до *основних видів інформаційної діяльності* Закон відносить створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорону та захист інформації.

Створення інформації – це процес розумової діяльності людини, що полягає у певних логічних перетвореннях та передбачає досягнення певної поставленої мети, а також наступне відображення створеної інформації на матеріальних носіях, в електронному вигляді або в усній формі тощо.

Збирання інформації – це пошук необхідної інформації шляхом використання особою певних методів та засобів.

Одержання інформації – це набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошуваної інформації громадянами, юридичними особами або державою.

Зберігання інформації – це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв.

Використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Поширення інформації – це розповсюдження, оприлюднення, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошуваної інформації.

Охорона інформації – комплекс відповідних гарантій держави щодо рівності прав доступу до інформації, неможливості обмеження прав особи щодо вибору форм, джерел одержання інформації тощо.

Захист інформації – це діяльність щодо запобігання витоку інформації, що захищається, несанкціонованих і випадкових впливів на таку інформацію, яка спрямована на запобігання завдання шкоди власнику або користувачу інформації.

Окремо виділяють *обробку інформації* – це вся сукупність операцій (збирання, введення, записування, перетворення, зчитування, зберігання, знищення, реєстрація), що здійснюються за допомогою технічних і програмних засобів, включаючи обмін по каналах передачі даних.

За законодавством України виділяють такі окремі види інформаційної діяльності як: діяльність друкованих медіа; діяльність онлайн-медіа; науково-інформаційна діяльність; статистична діяльність; рекламна діяльність; бібліотечна справа (діяльність); архівна справа; надання телекомунікаційних послуг тощо.

2. Загальна характеристика основних напрямів державної інформаційної політики та національної програми інформатизації

Ю.М. Іванченко визначає *державну інформаційну політику* як сукупність основних напрямів і способів діяльності держави з отримання, використання, поширення та зберігання інформації. Близьким до цього визначення є ствердження В. Негодченко, який розглядає *державну інформаційну політику* як сукупність

напрямів та способів реалізації цілого комплексу взаємопов'язаних заходів правового та організаційного характеру, спрямованих на отримання, використання, поширення та зберігання інформації, у результаті чого відбувається процес впливу уповноважених на те суб'єктів (насамперед, відповідних органів державної влади) на об'єкт управління з метою досягнення необхідного результату.

Отже, в рамках реалізації державної інформаційної політики відбувається врегульована нормами права діяльність уповноважених на те суб'єктів з метою втілення у життя різноманітних механізмів отримання, використання, поширення та зберігання інформації.

Відповідно до ст. 3 Закону України "Про інформацію" основними напрямами державної інформаційної політики є:

- забезпечення доступу кожного до інформації;
- забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації;
- створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства;
- забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування;
- постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів;
- забезпечення інформаційної безпеки України;
- сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору.

Державна інформаційна політика є основою функціонування інформації – реалізації права на пошук, отримання, передачу та використання інформації, зафіксованих у Загальній декларації прав людини та в Конституції України.

Державна інформаційна політика є важливою складовою зовнішньої і внутрішньої політики країни та охоплює усі сфери життєдіяльності суспільства.

Інформатизація – сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

В Законі України "Про національну програму інформатизації" від 1 грудня 2022 року № 2807-IX. (ст. 2) «Н*аціональна програма інформатизації»* визначається як комплекс завдань, програм, проектів, робіт з інформатизації, спрямованих на розвиток інформаційного суспільства шляхом концентрації та раціонального використання фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, виробничого і науково-технічного потенціалу держави, координації діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності.

Національна програма інформатизації визначає особливості реалізації

державної політики у сфері інформатизації для забезпечення потреб та розвитку інформаційного суспільства, впровадження інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій.

Програма (стаття 3 Закону) спрямована на вирішення таких *основних завдань*:

1) розробки, впровадження та застосування інформаційно-комунікаційних технологій у державному управлінні, місцевому самоврядуванні та суспільному житті;

2) реалізації та впровадження заходів, спрямованих на розвиток електронного урядування та електронної демократії;

3) створення та розвитку системи державних інформаційних ресурсів;

4) рівного доступу до інформаційно-комунікаційних технологій та підвищення рівня освіченості громадян з питань інформаційно-комунікаційних технологій;

5) удосконалення процедури надання публічних (електронних публічних) послуг;

6) організації інформаційної взаємодії державних органів та органів місцевого самоврядування за допомогою електронного документообігу;

7) створення систем інформаційної та аналітичної підтримки діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування;

8) підвищення ефективності вітчизняного виробництва шляхом використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій;

9) створення умов для розвитку господарської діяльності у сфері інформатизації.

Національна програма інформатизації включає Концепцію Національної програми інформатизації, сукупність державних програм з інформатизації, галузеві програми та проекти інформатизації, регіональні програми та проекти інформатизації, а також програми та проекти інформатизації органів місцевого самоврядування. Національна програма інформатизації формується та виконується відповідно до Концепції Національної програми інформатизації.

3. Органи державної влади, які здійснюють управління в галузі інформаційної діяльності

До суб'єктів Національної програми інформатизації Закон (ст. 4) відносить: 1) генерального замовника; 2) керівника Національної програми інформатизації; 3) замовників; 4) керівників галузевих і регіональних програм, проектів, робіт з інформатизації, а також програм, проектів і робіт з інформатизації органів місцевого самоврядування; 5) виконавців та інших суб'єктів, до яких можуть бути включені органи державної влади, правоохоронні органи, органи місцевого самоврядування, об'єднання територіальних громад; Пенсійний фонд України та юридичні особи (підприємства, установи та організації.

Загальна характеристика органів державної влади, які здійснюють управління в галузі інформаційної діяльності, схематично представлена на рис. 5.1.

Міністерство інформаційної політики України (МІП України) – колишній центральний орган виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного

суверенітету України, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, а також забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів.

Рис. 2.1. Органи державної влади, які здійснюють управління в галузі інформаційної діяльності

Ця урядова установа була створена 2 грудня 2014 року відповідно до постанови Верховної Ради України про формування нового складу Кабінетів Міністрів України. У подальшому назва Міністерства або навіть сама інституція змінювалась, реорганізовувалась. Так, 2 вересня 2019 року в процесі адміністративної реформи було утворене Міністерство культури, молоді та спорту України (МКМС), яке перейняло функції кількох ліквідованих міністерств, у тому числі й Міністерства інформаційної політики України. 23 березня 2020 МКМС було перейменоване і отримало назву Міністерство культури та інформаційної політики України.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про перейменування Міністерства культури та інформаційної політики України і Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України» № 1028 від 6 вересня 2024 року Міністерство культури та інформаційної політики України було перейменоване на Міністерство культури та стратегічних комунікацій України [4].

Слід зазначити, що на момент створення МІП головною функцією цього

[4] Про перейменування Міністерства культури та інформаційної політики України і Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 вересня 2024 р. № 1028. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1028-2024-%D0%BF#Text

центрального органу виконавчої влади було відбиття інформаційних атак проти України. Очевидно що ці функції на теперішній період – за умов широкомасштабної війни росії проти України та воєнного стану, набули нових рис, завдань і напрямів.

За статусом Міністерство культури та стратегічних комунікацій України (далі – МКСК) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

МКСК є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури, державної мовної політики, популяризації України у світі, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України (у частині повноважень з управління цілісним майновим комплексом Українського національного інформаційного агентства "Укрінформ") та інформаційної безпеки, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах відновлення та збереження національної пам'яті, мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей.

МКСК є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері.

МКСК є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, власні бланки, самостійний баланс, рахунки в органах Казначейства.

Основні завдання МКСК:

1) забезпечення формування та реалізація:

- державної політики у сферах культури та державної мовної політики;
- державної політики у сферах інформаційного суверенітету (у частині повноважень з управління цілісними майновими комплексами державного підприємства «Мультимедійна платформа іномовлення України» та Українського національного інформаційного агентства "Укрінформ"), інформаційної безпеки України;
- державної політики у сфері державного іномовлення;
- державної політики у сферах популяризації України в світі, стратегічних комунікацій, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами;

2) забезпечення формування та реалізації державної політики у сферах відновлення та збереження національної пам'яті, у сфері мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей;

3) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері медіа, зокрема з питань медіаграмотності, інформаційній та видавничій сфері;

4) участь у формуванні та реалізації державної політики з питань тимчасово окупованих територій України у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим і м. Севастополі та населення, що на них проживає, з метою їх реінтеграції в єдиний культурний та інформаційний простір України.

Основні напрями діяльності МКСК:

1) визначає перспективи та пріоритетні напрями розвитку у сферах культури та мистецтв, інформаційного суверенітету (у частині повноважень з управління цілісними майновими комплексами державного підприємства «Мультимедійна платформа іномовлення України» та Українського національного інформаційного агентства “Укрінформ”), інформаційної безпеки України, державної мовної політики, охорони культурної спадщини, популяризації України в світі, державного іномовлення, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, музейної справи, відновлення та збереження національної пам’яті;

2) визначає перспективи та пріоритетні напрями розвитку в інформаційній та видавничій сферах, у сфері медіа;

3) визначає перспективи та пріоритетні напрями реінтеграції населення, що проживає на тимчасово окупованих територіях України у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим і м. Севастополі, в єдиний культурний та інформаційний простір України, забезпечує їх реалізацію;

4) визначає перспективи і напрями розвитку спеціалізованої мистецької освіти;

5) володіє законодавчою ініціативою щодо підготовки проектів міжнародних договорів України, готує пропозиції щодо укладення і денонсації таких договорів, укладає міжнародні договори, забезпечує виконання зобов’язань України за міжнародними договорами з питань, що належать до компетенції МКСК.

Структура МКСК:

- керівництво (Міністр, перший заступник, заступники Міністра (2));
- державний секретар МКСК;
- апарат МКСК та його структурні підрозділи;
- територіальні органи МКСК як структурні підрозділи апарату МКСК, що не мають статусу юридичної особи;
- патронатна служба Міністра МКСК;
- Департаменти (інформаційної політики та інформаційної безпеки; захисту та збереження культурної спадщини; правового забезпечення; цифрового розвитку; мистецтв; креативних індустрій та культурних послуг; європейської, євроатлантичної інтеграції та міжнародного співробітництва);
- сектор медійних комунікацій;
- Управління документообігу та контролю; комунікацій та інші підрозділи – відділи, сектори, Головні спеціалісти.

Стратегічні напрями діяльності МКСК:

1) розвиток і захист інформаційного простору України від зовнішнього інформаційного впливу (формує та реалізує державну політику у сфері мистецтв, включаючи музичне, хореографічне, театральне, циркове, образотворче, фотомистецтво, літературу та інші види сучасної професійної художньої діяльності);

2) забезпечує формування державної політики у сфері креативних комунікацій індустрій;

3) забезпечує формування та реалізацію державної політики в сфері мистецької освіти всіх рівнів, зокрема визначає перспективи і напрями розвитку спеціалізованої мистецької освіти;

4) координує діяльність бібліотек, а також забезпечує в межах повноважень виконання Українським інститутом книги функцій з реалізації програм підтримки книговидавничої справи.

Відповідно до Положення про Міністерство культури та стратегічних комунікацій України, МКСК здійснює свою діяльність на принципах захисту свободи слова та думки, захисту прав громадян на вираження своєї позиції.

4. Основні національні моделі та міжнародно-правові стандарти правового регулювання інформаційної діяльності

Подвійне значення інформаційної діяльності виявляється в так званій концепції дуалізму публічного і приватного права, яка спочатку застосовувалася щодо сфери медіа, але може і в більш широкому розумінні характеризувати ключові принципи регулювання основних видів інформаційної діяльності взагалі. Згідно з цією концепцією, товари і послуги, що постачаються медіа, одночасно є і чимось приватним, і публічним. Оскільки їх споживають для індивідуальних потреб, вони перебувають у приватній власності і використовуються для одержання прибутку, але є також чимось публічним у розумінні, що вони необхідні для процесу демократичної комунікації в суспільному просторі.

Така подвійна функція основних видів інформаційної діяльності, до яких, зокрема, належать: засоби масової інформації, телекомунікація та зв'язок, видавнича, архівна та бібліотечна справа тощо, зумовлює подвійну специфіку відповідного правового регулювання, яке охоплює відповідну систему дозволів, приписів та обмежень. Так, з одного боку, ці види інформаційної діяльності виконують важливі функції із задоволення інформаційних потреб людини, суспільства і держави. Відповідно правове регулювання публічного аспекту такої діяльності має забезпечувати вирішення комплексу суспільних і державних інтересів. Наприклад, щодо задоволення інформаційних потреб людини та суспільства правове регулювання інформаційної діяльності має забезпечити захист та реалізацію прав і свобод у сфері інформації: свободу слова, право на інформацію, право на повагу до особистого життя тощо. Інформаційна діяльність відіграє важливу роль у державному житті і, отже, інший комплекс правових норм, що регулюють її, має бути спрямований на реалізацію державної інформаційної політики та інформаційне забезпечення діяльності органів публічної влади.

З іншого боку, суб'єкти інформаційної діяльності, незалежно від форми власності, діють як суб'єкти господарювання в умовах ринкової економіки та конкуренції. Отже, правове регулювання приватного аспекту інформаційної діяльності має бути спрямоване на створення відповідних економічних умов роботи її суб'єктів, зокрема, на захист чесної конкуренції, сприяння розвитку, заохочення інвестицій, іноді – на державну підтримку певних напрямів інформаційної діяльності тощо.

Водночас із загальною специфікою правового регулювання інформаційної діяльності, що зумовлена зазначеним дуалізмом публічного і приватного її аспектів, виділяють також три основні моделі правового регулювання окремих видів

інформаційної діяльності, що зумовлені специфікою кожного з них, а саме:

1) модель правового регулювання друкованих медіа (преса, видавнича справа);

2) модель правового регулювання електронних медіа (теле- і радіомовлення);

3) модель правового регулювання зв'язку (послуги телекомунікації та поштового зв'язку).

Зазначені моделі розміщені в порядку зростання установлених законодавством обмежень цих видів інформаційної діяльності, яка зумовлена специфікою засобів і способів її здійснення.

У свою чергу, міжнародні документи, які регулюють діяльність інституту інформаційного права, поділяють на нормативно-правові акти універсального та регіонального характеру.

До першої категорії належать Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадські і політичні права та Факультативний протокол до нього, Конвенція про міжнародне право спростування, Декларація про свободу вираження поглядів та інформації, Декларація ООН про засоби масової інформації і права людини та інші документи ООН.

До другої категорії – документів належать ті, які прийняті організаціями регіонального характеру, – Європейським Союзом, Радою Європи, Організацією Американських держав, Організацією Африканської єдності, Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Американська конвенція з прав людини, Африканська хартія прав людини і народів, нормативно-правові акти Ради Європи (декларації, резолюції), а також первинне і вторинне законодавство Європейського Союзу).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙОГО ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ:

1. Самостійне опрацювання теоретичних питань, передбачених темою.

2. Закріплення теоретичного матеріалу за допомогою створення словника з визначення основних термінів зазначеної теми.

3. Підготувати доповідь за темами:

3.1. Інформаційна діяльність як об'єкт суспільних відносин.

3.2. Загальна характеристика органів державної влади, які здійснюють управління в галузі інформаційної діяльності.

3.3. Національні моделі та міжнародні стандарти правового регулювання інформаційної діяльності: порівняльний аналіз.

3.4. Особливості державної інформаційної політики в Україні в умовах воєнного стану.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Поняття і види інформаційної діяльності.

2. Основні напрями і зміст державної інформаційної політики та національної програми інформатизації.

3. Органи державної влади, що здійснюють управління в галузі інформаційної діяльності.

4. Основні національні моделі та міжнародно-правові стандарти правового регулювання інформаційної діяльності.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Яке з наведених визначень відповідає поняттю «інформація»?:

1. будь-які відомості про навколишній світ, що-небудь;
2. будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;
3. документ – матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі

2. В доктринальному аспекті інформаційна діяльність це:

1. сукупність інформаційних дій, технічних засобів, організаційних умов і модернізаційних заходів, що ґрунтуються на ефективному використанні високих технологій задля створення, використання та поширення, інформації;
2. сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави;
3. сукупність взаємопов’язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, технологічних та виробничих процесів, спрямованих на створення умов для забезпечення розвитку інформаційного суспільства.

3. В законах України відсутнє визначення поняття інформаційної діяльності:

1. так, чинний Закон України "Про інформацію" не містить визначення поняття інформаційної діяльності;
2. ні, чинний Закон України "Про інформацію" містить визначення поняття інформаційної діяльності.

4. Законодавством України виділяють такі окремі види інформаційної діяльності як:

1. діяльність друкованих медіа та діяльність онлайн-медіа;
2. науково-інформаційна діяльність та статистична діяльність;
3. рекламна діяльність;
4. бібліотечна справа (діяльність) та архівна справа;

5. Охорона інформації – це:

1. комплекс відповідних гарантій держави щодо рівності прав доступу до інформації, неможливості обмеження прав особи щодо вибору форм і джерел одержання інформації;

2. діяльність щодо запобігання витоку інформації, що захищається, несанкціонованих і випадкових впливів на таку інформацію, яка спрямована на запобігання завдання шкоди власнику або користувачу інформації;

3. забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв.

6. Захист інформації – це:

1. діяльність щодо запобігання витоку інформації, що захищається, несанкціонованих і випадкових впливів на таку інформацію, яка спрямована на запобігання завдання шкоди власнику або користувачу інформації.

2. забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв;

3. комплекс відповідних гарантій держави щодо рівності прав доступу до інформації, неможливості обмеження прав особи щодо вибору форм, джерел одержання інформації.

7. Правовідносини, що виникають під час формування та виконання Національної програми інформатизації урегульовуються:

1. Законом України "Про інформацію";

2. Законом України "Про Національну програму інформатизації";

3. Законом "Про Концепцію Національної програми інформатизації".

8. Національна програма інформатизації формується та виконується відповідно до Концепції Національної програми інформатизації.

1. правда;

2. неправда.

9. Основні моделі правового регулювання окремих видів інформаційної діяльності, що зумовлені специфікою кожного з них:

1. так, і розміщені в НПА в порядку зростання установлених законодавством обмежень цих видів інформаційної діяльності, яка зумовлена специфікою засобів і способів її здійснення;

2. ні, законодавство цієї специфіки не враховує, оскільки це немає істотного значення.

10. Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері є:

1. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення;

2. Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ»;

3. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради

України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

3. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 1 грудня 2022 року № 2807-IX (чинний, поточна редакція – Прийняття від 01.12.2022) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text

4. Положення про Міністерство культури та стратегічних комунікацій України : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2019 р. № 885. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-п#Text

5. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник / Б.А. Кормич. Харків: БУРУН і К, 2011. 334 с.

6. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

7. Бінгем, Том. Правовладдя [Текст] / Том Бінгем; за заг. ред. Сергія Головатого; перекл. з англ. В. Кастеллі, Д. Шкрьоби. Київ : 2024. 212 с. : іл.

Лекція 3

ТЕМА 3. ПРАВОВІ РЕЖИМИ ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** засвоєння теоретичних знань про правові режими інформаційних ресурсів; з’ясувати підстави виникнення права власності на інформацію та порядок документування; з’ясувати і засвоїти основні режими доступу до інформації, підстави до розмежування їх видів; вивчити засадничі положення законодавчих актів України щодо правового регулювання обігу інформації;

- **розвивальна:** формування інформаційно-правової грамотності; вироблення навичок використання отриманих теоретичних знань із даної теми в практичній діяльності;

- **практична:** сприяти розумінню необхідності наукових знань інформаційного права в системі правничої підготовки; виховання поваги до вимог верховенства права і прав людини; формування стимулів правової поведінки.

Міжпредметні зв’язки: теорія держави та права, конституційне право,

міжнародне публічне право, застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інших міжнародних стандартів.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. Поняття і правовий режим інформаційних ресурсів.
2. Режим доступу до інформації: поняття і зміст.
3. Основні принципи правового регулювання обігу інформації.
4. Обмеження щодо розповсюдження інформації.

Основні поняття: правовий режим інформаційних ресурсів, режим доступу до інформації, принципи правового регулювання обігу інформації, електронні інформаційні ресурси, інформаційна продукція, інформаційна послуга, конфіденційна інформація, таємна інформація, інформація обмеженого обігу.

ПОПЕРЕДНІ ЗАУВАГИ. Вивчаючи питання цієї теми слід виходити з того, що інформаційні ресурси можуть бути власністю різних суб'єктів: фізичних і юридичних осіб, зокрема, громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, органів державної влади, місцевого самоврядування, організацій та об'єднань громадян. Право власності на інформаційні ресурси регулюються законодавством України з питань власності, інтелектуальної власності та захисту персональних даних.

Національні інформаційні ресурси складаються з інформаційних ресурсів різної належності та форми власності. Ці ресурси забезпечують державний суверенітет, інформаційну безпеку України, захищають інформаційні права і свободи суспільства, органів публічної влади, фізичних і юридичних осіб всіх форм власності.

Включення інформаційних продуктів до складу національних інформаційних ресурсів фіксується шляхом обов'язкового внесення їх реквізитів до Національного електронного реєстру інформаційних ресурсів України. Після чого вони вважаються складовими частинами Національних інформаційних ресурсів.

В інформаційному законодавстві України визначено склад правового режиму інформаційних ресурсів. До нього належать норми, які визначають порядок документування інформації, право власності на окремі документи і окремі масиви документів, категорії інформації з точки зору доступу до неї, порядок правової охорони та захист інформації.

1. Поняття і правовий режим інформаційних ресурсів

З огляду на нематеріальний характер інформації, однією із важливих умов виникнення правових відносин щодо неї є встановлення певної сукупності правил, що визначають правовий статус конкретної інформації та її матеріальних носіїв.

Одне з перших тлумачень поняття "**інформаційний ресурс**" було запроваджено

в Законі України "Про науково-технічну інформацію" (ч. 1 ст. 10), де ці ресурси визначаються як "сукупність довідково-інформаційних фондів з необхідним довідково-пошуковим апаратом і відповідними технічними засобами зберігання, обробки і передачі, що є у володінні, розпорядженні, користуванні..." певних суб'єктів, зокрема державних органів і служб науково-технічної інформації, наукових і науково-технічних бібліотек, комерційних центрів, підприємств, установ і організацій.

Як видно, законодавець запровадив комплексний підхід до поняття "інформаційний ресурс", згідно з яким останній складається з двох взаємопов'язаних елементів: 1) самої інформації (сукупність довідково-інформаційних фондів) та 2) інформаційної системи, що забезпечує користування цим ресурсом (довідково-пошуковий апарат, технічні засобами зберігання та обробка і передача цих ресурсів).

Термін «*інформаційний ресурс*», з-поміж матеріально-технічних, фінансових, електронних та інших ресурсів міститься також в Законі України "Про Національну програму інформатизації" від 1 грудня 2022 року № 2807-IX. Так, згідно п.8 ст. 1 Закону, **електроні інформаційні ресурси** визначаються як систематизовані відомості і дані, створені, оброблені та збережені в електронній формі за допомогою технічних засобів та/або програмних продуктів. Серед основних напрямів державної інформаційної політики щодо інформаційних ресурсів, як це записано в Законі України "Про інформацію" (ст.4) та які стосуються змісту цих ресурсів, є "створення інформаційних систем і мереж інформації, *розвиток електронного урядування*; постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів".

Крім того, слід звернути увагу ще на такі два важливих уточнення для розуміння змісту поняття інформаційні ресурси як: 1) матеріальний носій інформації – це документ, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі та 2) документована інформація – зафіксована на матеріальному носії інформація з реквізитами, що дають змогу її ідентифікувати. Така інформація може бути збережена на матеріальних носіях або відображена в електронному вигляді.

Таким чином, правовий режим інформаційного ресурсу складається з юридичних норм, що визначають ключові правила, за якими той чи той інформаційний ресурс може бути залучений до обігу інформації в суспільстві. Сукупність таких норм складають:

1) право власності на інформацію, окремі документи та масиви документів в інформаційних системах;

2) порядок документування інформації, надання документам юридичної сили та її підтвердження;

3) категорії інформації відповідно до рівня доступу до неї;

4) мета й порядок захисту інформації;

5) права суб'єктів, що беруть участь в інформаційних відносинах щодо певного інформаційного ресурсу.

Право власності на інформацію в межах інформаційного ресурсу є складною категорією, адже в рамках одного інформаційного ресурсу може бути використана

інформація, права на яку належать різним особам. Це стосується як окремих документів, так і конкретної інформації (даних), що міститься в кожному з документів. До прикладу, відповідно до Закону України "Про науково-технічну інформацію" (ч. 3-4 ст. 6) "права на науково-технічну інформацію, створену кількома особами, визначаються договором, укладеним між творцями цієї інформації", а "права на науково-технічну інформацію, створену за рахунок коштів державного бюджету, визначаються державою шляхом прийняття загальних рішень і шляхом укладення договорів між державним органом, що здійснює фінансування, і виконавцем робіт із створення науково-технічної інформації".

Інформація є об'єктом права власності громадян, організацій (юридичних осіб) і держави. Вона може бути таким об'єктом права як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження.

До **підстав виникнення права власності на інформацію** Закон відносить:

1) створення інформації своїми силами і своїм коштом; 2) виконання договору про створення науково-технічної інформації та 3) договір, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи.

Не слід забувати, що право власності поширюється і на масиви документів, що створені і зберігаються в інформаційних системах. Результатами інформаційної діяльності можуть бути:

- *інформаційна продукція* – матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин;
- *інформаційна послуга* – діяльність з надання інформаційної продукції споживачам з метою задоволення їхніх потреб.

Таким чином, інформаційний ресурс загалом, і як сукупність документів, є об'єктом права власності, яке може відрізнятися від прав власності на окремі документи, що містяться в ньому. Інформаційна продукція та інформаційні послуги є об'єктами цивільно-правових відносин, і вони регулюються цивільним законодавством України.

Іншою складовою у правовому режимі інформаційного ресурсу є **порядок документування інформації** та, інколи, порядок надання документам юридичної сили та її підтвердження. Порядок документування інформації визначає форму подання документа і вид фізичного носія, на якому його закріплено. Найпоширенішими носіями документів є традиційні *паперові* та *магнітні* й *оптичні* носії. Такі документи можуть бути друкованими, рукописними, аудіо/ візуальними чи електронними. На носії та форми подання документів встановлені певні технічні стандарти. Порядок надання документам юридичної сили передбачає наявність у документі визначених законодавством обов'язкових *реквізитів*, за якими можна визначити авторство, цілісність та достовірність документа.

Залежно від категорії інформації за доступом до неї інформаційні ресурси поділяють на окремі види. Так, за режимом доступу до інформації інформаційні ресурси поділяють на: а) *відкриті* – інформаційні ресурси загального користування, що створюються для задоволення інформаційних потреб суспільства і право доступу до яких мають будь-які фізичні або юридичні особи та б) *інформаційні ресурси з*

обмеженим доступом, які використовуються органами публічної влади, підприємствами, установами та організаціями і їх посадовими особами й працівниками відповідно до чинного законодавства з метою виконання обов'язків і завдань, віднесених до їхньої компетенції.

З огляду на потребу у забезпеченні права власності на інформаційний ресурс та режими доступу до інформації, що міститься в інформаційному ресурсі, визначається мета і порядок захисту інформації.

Для інформаційних ресурсів загального доступу основною метою захисту інформації є запобігання її блокуванню, порушенню цілісності або знищенню інформації.

Для інформаційних ресурсів з обмеженим доступом, крім зазначеного вище, важливим є запобігання витоку інформації, тобто несанкціонованих дій, внаслідок яких інформація стає відомою чи доступною особам, котрі не мають права доступу до неї.

Залежно від мети захисту інформації визначають порядок її захисту, тобто заходи її правового, організаційного, технічного та криптографічного захисту.

Введення інформаційного ресурсу в обіг забезпечується установленням прав суб'єктів, що беруть участь в інформаційних відносинах щодо інформаційного ресурсу. Такими суб'єктами, є: власник інформації, власник інформаційного ресурсу, адміністратор інформаційного ресурсу та користувач інформаційного ресурсу.

Власником інформації визнається особа, наділена правами володіння, користування та розпорядження інформацією та залучена до інформаційного ресурсу. Власник має право вживати певних заходів для реалізації та забезпечення своїх прав і законних інтересів, зокрема, укладенням відповідних угод із власником інформаційного ресурсу, якими визначаються права останнього щодо використання інформації та її розповсюдження.

Власником інформаційного ресурсу визнається особа у власності якої наявна сукупність (зібрання) документів та інформаційна система, що становлять інформаційний ресурс. Він визначає організаційні та методологічні принципи створення інформаційного ресурсу, ухвалює рішення про залучення окремих відомостей і документів до інформаційного ресурсу, опрацьовує їх, ідентифікує, класифікує, відповідає за зміст документів, забезпечує їх зберігання і доступ до них, здійснює контроль за порядком користування інформаційним ресурсом тощо.

Адміністратор інформаційного ресурсу – це уповноважена власником цього ресурсу особа, яка здійснює супровід інформаційної системи, що є основою інформаційного ресурсу; відповідає за його функціонування, збереження даних і захист їх від руйнування, технічну підготовку документів для внесення їх до інформаційного ресурсу; здійснює обслуговування, веде облік користувачів інформаційного ресурсу та організовує контроль доступу до нього.

Користувачем інформаційного ресурсу визнається будь-яка фізична або юридична особа, якій надано право доступу до інформаційного ресурсу. Користувач має право отримувати відомості й документи з інформаційного ресурсу та несе відповідальність за дотримання правил користування цим ресурсом і використання

отриманої інформації.

2. Режим доступу до інформації: поняття і зміст

Однією з особливостей правового регулювання обігу інформації є те, що залежно від типу інформації існують і відповідні, специфічні правила поведінки при здійсненні інформаційної діяльності, встановленої нормами права. Загальні правила доступу до інформації закріплено в Законі України "Про інформацію" (ч. 2 ст. 20) де записано, що "будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом".

Режим доступу до інформації – це передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації.

Правові режими конкретних видів інформації, наприклад, довідково-енциклопедичного характеру чи інформації про стан довкілля (екологічна інформація) та інших видів інформації, визначається законодавством та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Загалом, за своєю сутністю режим доступу до інформації є різновидом спеціальних правових режимів, що становлять сукупність правил, закріплених в юридичних нормах та які регулюють певну діяльність людей. Оскільки захист інформації в цілях інформаційної безпеки здійснюється на основі імперативного методу правового регулювання, то відповідні режими доступу до інформації за своїми характеристиками є найбільш близькими до адміністративно-правових режимів.

Особливою ознакою режиму доступу до інформації є специфіка його об'єкта – правові відносини, що виникають з приводу отримання, збереження, використання та розповсюдження інформації.

Основними характеристиками режиму доступу до інформації є: суб'єкт визначення доступності цієї інформації; суб'єкти, які мають доступ до цієї інформації; вимоги і правила зберігання та поширення цієї інформації; строк дії режиму доступу до інформації.

Суб'єктом визначення доступності інформації є особа, до компетенції якої належить вирішення питань щодо встановлення обмежень на доступ до інформації та її матеріальних носіїв, а також надання права доступу до такої інформації.

Суб'єкт, що має доступ до інформації, – це особа, якій надано право ознайомлення з матеріальними носіями інформації або їх використання. Надання особі права доступу до інформації з обмеженим доступом зазвичай пов'язане із взяттям нею на себе зобов'язань про нерозголошення отриманої інформації.

Режим доступу до інформації також означає певну сукупність правил, якими окреслено особливі вимоги і правила зберігання та поширення інформації. Ці правила визначають діяльність осіб, на яких покладена відповідальність за зберігання матеріальних носіїв інформації, установлюють необхідність застосування певних правових, організаційних, технічних та криптографічних засобів захисту інформації. Ці правила також визначають порядок надання доступу до такої

інформації.

Нарешті, більшість видів інформації з обмеженим доступом мають визначений законодавством або власником інформації строк дії режиму обмеження доступу до інформації. Після закінчення цього строку може бути прийняте рішення або про його поновлення, або про надання інформації статусу відкритої.

Режимом доступу до інформації визначаються права і обов'язки суб'єктів інформаційних відносин щодо отримання й поширення інформації.

Нарешті, установлення режиму обмеження доступу до інформації тягне за собою застосування таких механізмів правового захисту інформації, як установлення юридичної відповідальності за несанкціоновані дії з такою інформацією.

Відповідно до Закону України "Про інформацію" (ст. 20), за режимом доступу інформація поділяється на відкриту та з обмеженим доступом. Основними ознаками відкритої інформації є те, що доступ до неї надається будь-яким зацікавленим особам, а будь-яке обмеження права на одержання відкритої інформації забороняється.

Інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом поділяється на *конфіденційну*, *таємну* та *службову інформацію* (ст. 21 Закону України "Про інформацію").

Конфіденційна інформація (абз. 1 ч.2 ст. 21 Закону) – це відомості про фізичну особу, інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, а також інформація, визнана такою на підставі закону. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, якщо інше не встановлено законом.

До таємної належить інформація, що містить відомості, які становлять державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі. Загалом до інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:

1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;

2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;

3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

4) про факти порушення прав і свобод людини, включаючи інформацію, що міститься в архівних документах колишніх радянських органів державної безпеки, пов'язаних з політичними репресіями, Голодомором 1932-1933 років в Україні та іншими злочинами, вчиненими представниками комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів;

5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб.

Основою розподілу інформації з обмеженим доступом виступає суб'єкт визначення доступності інформації.

Обмеження доступу до конфіденційної інформації належить до компетенції

власника цієї інформації або особи, що має право розпоряджатися цією інформацією на законних підставах. Законодавство лише встановлює права осіб на встановлення обмежень доступу до інформації, юридичну відповідальність за порушення та зловживання цим правом, категорії інформації, доступ до якої не може бути обмежений.

Обмеження доступу до таємної інформації встановлюється законодавством у разі відповідності інформації певним критеріям. Засекречується інформація (отримує *гриф секретності – реквізит матеріального носія секретної інформації, що засвідчує ступінь секретності даної інформації*) незалежно від бажання чи небажання її власника, понад те власник інформації зобов'язаний реалізовувати своє право власності на інформацію з урахуванням встановлених законодавством обмежень, а у разі їх порушення може бути позбавлений права власності на інформацію та її матеріальні носії. Розсекречена інформація може бути оприлюднена, але уже не може бути повторно віднесена до державної таємниці після розсекречення та оприлюднення [5].

Законодавство установлює певні обмеження щодо дотримання режиму обмеження доступу до інформації з міркувань суспільного блага.

3. Основні принципи правового регулювання обігу інформації

Визначення правил обігу інформації – доступ та поширення інформації, застосування обмежень доступу до інформації є однією із найдавніших функцій держави. Практика оголошення різних відомостей таємними, конфіденційними або встановлення обмежень на їх вільне розповсюдження актуальна понині.

Є декілька чинників, що зумовлюють потребу у встановленні обмежень і заборон на доступ до інформації та законодавчого визначення основних принципів обігу інформації в суспільстві. До них прийнято відносити вимоги соціальних регуляторів суспільних відносин та вимоги природних, фізичних чинників.

Істотне значення для обігу інформації в суспільстві мають *соціальні регулятори*: зокрема, норми моралі і норми права. Саме ці норми визначають основні характеристики процесів, які прийнято називати інформаційними відносинами, що виникають між різними учасниками: фізичними та юридичними особами і державою, і саме в цих нормах визначено й закріплено основні принципи інформаційних відносин та вимоги обігу інформації (ст. 2 Закон України "Про інформацію"; ст. 4. Закон України "Про доступ до публічної інформації"; Закон України "Про захист персональних даних" та ін.).

Природні чинники уособлені різними фізичними й фізіологічними законами, які впливають на обіг інформації. Фізичні фактори позначаються на передачі даних за допомогою засобів комунікації, впливають на якість носіїв інформації, які зумовлюють строк зберігання інформації на цих носіях, та на можливості її зміни тощо.

Фізіологічні чинники характеризують властивості індивіда як носія інформації:

---

[5] Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII. Редакція від 30.10.2024, підстава - 4019-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12

рівень його інтелекту, який визначає можливості збирання і обробки інформації, здатність до забування, чим окреслюється строк, за який інформація може залишатися точною без збереження її на фізичних носіях, та ін.

Інформаційні відносини як сукупність основних видів інформаційної діяльності є різновидом суспільних відносин, найважливіші з яких держава бере під свою охорону та регламентує їх нормами права. Для цього використовуються дозволи, заборони, юридичні обов'язки та інші способи правового регулювання.

Основні принципи правового регулювання обігу інформації в Україні визнаються:

1. *Конституцією України* (положення про те, що Україна є демократичною, правовою, соціальною державою – ст. 1; заборона цензури – ч.3 ст. 15; правовий порядок ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, а органи публічної влади – зобов'язані діяти лише на підставі і в межах повноважень та у спосіб, передбачених Конституцією і законами України – ст. 19, положення ч.2 ст. 32).

2. Законом України «Про інформацію» (ст. 2), де закріплено основні принципи інформаційних відносин – гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

3. Законом України «Про доступ до публічної інформації», де закріплено норми-принципи забезпечення доступу до публічної інформації:

1) прозорість та відкритість діяльності суб'єктів владних повноважень;

2) вільне отримання, поширення та будь-яке інше використання інформації, що була надана або оприлюднена відповідно до цього Закону, крім обмежень, встановлених законом;

3) рівноправність, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

4. Законом України «Про захист персональних даних», де визначено загальні (ст. 6) та особливі (ст. 7) вимоги щодо обробки персональних даних.

5. Законом України «Про державну таємницю» (ч.4 ст. 10), де визначено порядок віднесення інформації до державної таємниці з урахуванням таких принципів:

- дотримання балансу інтересів національної безпеки, демократичних принципів відкритості та прозорості;
- вільного обігу інформації;
- презумпції публічності інформації до її віднесення в установленому законодавством порядку до державної таємниці. У разі невідповідності інформації вимогам, встановленим цим Законом, забороняється віднесення її до державної таємниці.

Урегульованість певних видів інформаційних відносин нормами права зумовлена суспільним значенням конкретних видів інформації, щодо якої вони

виникають. Найперше такі норми урегульовують: 1) межі інформаційних процесів в яких відбувається обіг інформації та 2) обіг видів інформації, у т.ч. *відкритої* і з *обмеженим* доступом.

Таким чином, наявність законодавчого обмеження щодо інформації, встановлення заборон або їх відсутності залежить від виду інформації та її змісту. Утім, схема "*відкрита чи закрита інформація*" не в повній мірі розкриває особливості існуючих в інформаційних правовідносинах обмежень і заборон. Названа схема не розрізняє інформацію з державною таємницю, доступ до якої має обмежене коло осіб, та інформацію, яка може бути передана будь-яким зацікавленим особам за відповідну винагороду (ноу-хау).

Так само й відкрита інформація може бути закритою для певного кола осіб, коли Уряд встановлює "*індекс фільмів, що мають обмеження глядацької аудиторії*". Індексами фільмів, що мають обмеження глядацької аудиторії, є:

- "12" – індекс, що встановлюється для фільмів, перегляд яких можливий дітьми від 12 років тільки у присутності батьків у зв'язку з тим, що такі фільми можуть містити деякі сцени, які батьки вважатимуть неприйнятними для самостійного перегляду дітьми;

- "16" – індекс, що встановлюється для фільмів, перегляд яких забороняється особам віком до 16 років у зв'язку з тим, що фільми можуть містити такі сцени з обмеженим ступенем насильства та жорстокості, як бійки, застосування зброї без надмірного кровопролиття тощо;

- "18" – індекс, що встановлюється для фільмів, перегляд яких забороняється особам віком до 18 років у зв'язку з тим, що такі фільми можуть містити сцени насильства, жорстокості, зображення катастроф, жахів, відвертої оголеності, імітації інтимних стосунків. Їх наявність повинна бути виправдана логікою сюжету та втілена на екрані з максимальним ступенем умовності [6].

Отже, принципи правового регулювання обігу інформації складніші за режими доступу до самої інформації або правових режимів інформаційних ресурсів, які є лише складовими цього регулювання. В основу цих принципів покладаються *диспозитивний* та *імперативний* методи правового регулювання до усіх цих явищ.

За диспозитивного методу обігу інформації, умови її використання, розповсюдження, передача прав на неї третім особам визначаються або власником цієї інформації особисто, або на основі договору з іншими зацікавленими особами.

Імперативний метод обігу інформації засновується на чітких законодавчих приписах і нормах поведінки, скасування яких за згодою сторін неможливе. Це стосується встановлених законом прямих обмежень державної, службової, лікарської, адвокатської таємниці, певних видів статистичної інформації, персональних та інших даних.

При цьому не виключається одночасне застосування до обігу інформації методів диспозитивного регулювання та імперативних заборон і обмежень.

Таким чином, два основні методи юридичного регулювання створюють *три*

---

[6] Положення про Державний реєстр фільмів : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2023 р. № 1069. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1069-2023-%D0%BF#Text

можливих види правового обігу інформації: **відкритий**, що регулюється *диспозитивним методом* (виключно цивільно-правовими нормами); **закритий**, що регулюється *імперативним методом* (адміністративно-правовими нормами) та **обмежений**, до якого застосовуються обидва методи юридичного регулювання. Утім, існує **вільний обіг інформації**, який безпосередньо правом не врегульований, але щодо нього можуть виникати охоронні правовідносини у разі порушення певних заборон чи обмежень.

Варто пам’ятати, що інформація, з розвитком суспільства, може змінювати свою соціальну цінність, може переходити з одного виду обігу до іншого (зняття грифів "таємно", або "для службового користування", закінчення строку дії авторських прав тощо).

Інформація у відкритому обігу представлена всіма видами відкритої інформації, щодо доступу та розповсюдження якої немає жодних обмежень. Такою є: масова інформація, інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого самоврядування, правова, довідково-енциклопедична, соціологічна, екологічна, науково-технічна, відкрита статистична та інша інформація необмеженого доступу.

Ознаки інформації відкритого обігу:

- відносини щодо даного виду інформації врегульовано законодавством;
- кожен суб’єкт інформаційних відносин має право на доступ до цієї інформації безоплатно, або за певну плату;
- обмеження встановлюються виключно власником з метою забезпечення власних інтересів;
- вільне розповсюдження інформаційної продукції у будь-який спосіб.

До інформації в закритому обігу належить:

- таємна і конфіденційна інформація, яка містить державну таємницю;
- конфіденційні дані про особу;
- конфіденційна інформація, що перебуває у власності держави;
- комерційна таємниця, банківська таємниця, лікарська таємниця, адвокатська таємниця, таємниця слідства та судочинства, таємниця страхування і таємниця вчинення нотаріальних дій, інша передбачена законом таємниця.

Інформація закритого обігу характеризується такими ознаками:

- вилученість інформації з вільного обігу на підставі закону;
- надання інформації статусу конфіденційної або таємної встановлюється законодавством;
- заходи щодо її захисту здійснює власник інформації;
- надання такої інформації третім особам або допуск до неї можливий лише у разі проведення певної процедури;
- доступ до такої інформації пов'язаний, з виконанням службових або професійних обов’язків.

Інформація обмеженого обігу – це інформація, щодо якої не встановлено обмеженого режиму доступу, але до якої встановлено певні заборони або обмеження в її розповсюдженні. Зазвичай це зумовлено метою захисту суспільної моралі та здоров’я і запобігання негативному інформаційному впливу на суспільство або окремі, найбільш вразливі його групи. Обмежений обіг інформації визначається

передовсім заборонами щодо її поширення, про що наводився приклад щодо встановлення індексів фільмів, що мають обмеження глядацької аудиторії. Іншим прикладом може бути правило, встановлене в ст. 28 Закону України "Про інформацію" де застерігається про неприпустимість зловживання правом на інформацію. Зокрема, інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

Інформацію з обмеженим обігом характеризують такі ознаками як:

- така інформація не є конфіденційною або таємною;
- законодавство встановлює певні обмеження щодо її розповсюдження;
- для отримання цього виду інформації суб'єкт має відповідати певним вимогам.

Інформація у вільному обігу – це інформація, яка через втрату суспільної цінності або її відсутність вільно розповсюджується в суспільстві. Така інформація є найбільш неурегульованою, і міститься в будь-яких документованих або оприлюднених відомостях, що не належать до попередніх трьох типів обігу інформації. Загальні ознаки інформації вільного обігу характеризують такі її риси:

- відносини щодо цього виду інформації не врегульовані законодавством;
- розповсюдження інформації регулюється виключно морально-етичними нормами;
- охоронні правовідносини виникають лише у випадку, якщо розповсюдження такої інформації порушує права третіх осіб. Утім, і цей вид інформації з плином часу може змінити свій правовий режим.

4. Обмеження щодо розповсюдження інформації

Обмеження доступу до інформації та обмеження щодо її розповсюдження, за винятками із загального принципу свободи інформації, різняться способами реалізації. Основними способами обмеження права на інформацію визнаються:

1) установлення обов'язків щодо вжиття певних дій із захисту інформації з метою недопущення її несанкціонованого витоку, отримання та збирання;

2) установлення зобов'язання утриматися від певних дій з метою запобігання розголошенню або розповсюдженню інформації.

Перераховані заходи спрямовані на досягнення суспільно значущої мети. Якщо це таємна або конфіденційна інформація, до неї застосовуються одночасно обидва перераховані способи обмеження. До забороненої або обмеженої до розповсюдження – лише останній. Такий порядок передбачений багатьма міжнародно-правовими актами, зокрема Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ч. 2 ст. 10), де презюмується, що такі обмеження або санкції, що встановлені законом, мають бути необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для захисту здоров'я і моралі. В Україні існує система норм,

різних законодавчих актів, які обмежують або забороняють розповсюдження інформації з певною метою. Усі заходи досягнення цієї мети можна поділити на три основні групи:

- норми, що забороняють або обмежують виготовлення інформаційної продукції;

- норми, що забороняють або обмежують ввезення інформаційної продукції на митну територію України;

- норми, що встановлюють особливі правила здійснення інформаційної діяльності з розповсюдження певних видів інформації.

Закон України "Про інформацію" (ст. 6) закріплює механізм гарантій права на інформацію де одним із його складників є державний і громадський контроль за додержанням законодавства про інформацію.

Мета державного регулювання обігу інформаційної продукції – захист суспільної моралі, охорона здоров'я, національна або громадська безпека. Напрямками такої діяльності є:

- формування єдиної комплексної системи забезпечення захисту моральних засад і утвердження здорового способу життя у сфері інформаційної діяльності, освіти та культури;

- недопущення пропаганди в електронних та інших медіа культу насильства, жорстокості, поширення порнографії;

- впровадження експертного оцінювання відео-, аудіо- та друкованої інформації й інформації на електронних носіях, розроблення механізмів і методик віднесення її до такої, що завдає шкоди суспільній моралі;

- підтримка національної культури, мистецтва, кінематографії, книговидання, поліпшення системи пропаганди кращих зразків світової літератури, культури та мистецтва;

- заборона демонстрації неліцензійної аудіо-, відеопродукції в усіх національних телерадіокомпаніях та ін.

Ухвалений 13 грудня 2022 року Закон "Про медіа" [7] містить універсальні вимоги до змісту поширюваної інформаційної продукції, яка б відповідала інтересам необхідним в демократичному суспільстві, в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі. Зокрема, у статті 36 "Обмеження щодо змісту інформації" закріплено перелік заборон на поширення інформаційної продукції, в якій присутні:

1) заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу, розв'язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, ліквідації незалежності України, інформацію, яка виправдовує чи пропагує такі дії;

2) висловлювання, що розпалюють ненависть, ворожнечу чи жорстокість до окремих осіб чи груп осіб за ознакою етнічного чи соціального походження,

---

[7] З його прийняттям втратили чинність 6 законів у сфері медіа, у тому числі Закон України "Про захист суспільної моралі" (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 14, ст. 192 із наступними змінами).

громадянства, національності, раси, релігії та вірувань, віку, статі, сексуальної орієнтації, ґендерної ідентичності, інвалідності;

3) пропаганду або заклики до тероризму та терористичних актів, інформацію, що виправдовує чи схвалює такі дії;

4) фільми, розповсюдження та демонстрування яких заборонено відповідно до Закону України "Про кінематографію" та ін.

У ст. 42 Закону встановлено обмеження і заборони щодо інформаційної продукції, що може завдати шкоди фізичному, психічному або моральному розвитку дітей, наприклад, надмірне зосередження уваги на насильстві, демонстрування жорстокого поводження з тваринами, позитивна оцінка вандалізму, позитивна оцінка залежності від наркотичних, токсичних, психотропних речовин, тютюну чи алкоголю, а також від інших речовин тощо.

Подібні обмеження і заборони щодо інформаційної продукції містить Закон України "Про видавничу справу" (ст. 28), де крім того забороняється випускати у світ, виготовляти та/або розповсюджувати продукцію, що містить матеріали, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини, здоров’я населення. З цією метою, зокрема, забороняється:

- випускати у світ, виготовляти та/або розповсюджувати продукцію, що містить популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їх окремих дій, що створюють позитивний образ працівників держави-агресора, працівників радянських органів державної безпеки, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України;

- виготовляти чи розповсюджувати продукцію, яка містить інформацію, віднесену до недобросовісної реклами;

- випускати у світ, виготовляти чи розповсюджувати видавничу продукцію, обіг якої заборонено законодавством тощо.

Регулювання питань захисту інформаційної безпеки суспільства у сфері культури покладається на Закон України "Про культуру " (ст. 15, 15-1), а в галузі виробництва, розповсюдження, зберігання і демонстрування кіно та відеопродукції здійснюється на основі Закону "Про кінематографію". Функції щодо реалізації державної політики у сфері кінематографії здійснює відповідний центральний орган виконавчої влади.

Окремою сферою обмежень щодо розповсюдження інформаційної продукції є комерційна реклама, діяльність щодо якої, згідно Закону України "Про рекламу" (ст.7) засновується на принципах законності, точності, достовірності, використанні форм та засобів, які не завдають споживачеві реклами шкоди. Рекламна діяльність не повинна містити інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтування правилами пристойності тощо.

Закон установлює низку *загальних* та *додаткових обмежень* в рекламній

діяльності, щодо реклами в аудіовізуальних медіа. Відповідно до ч.4 ст. 13 Закону "Про рекламу" забороняється переривати з метою розміщення реклами трансляції сесій Верховної Ради України, сесій Верховної Ради АРК, офіційних державних заходів і церемоній, виступів Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Голови Конституційного Суду України, Голови Верховного Суду України, народних депутатів України, членів Уряду України, а також трансляції релігійних служб.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Правовий режим інформаційних ресурсів: поняття, структура правового режиму інформаційного ресурсу, підстави виникнення права власності на інформацію та порядок документування інформації.
2. Режим доступу до інформації: поняття і зміст.
3. Основні принципи правового регулювання обігу інформації та ознаки інформації за видами обігу:
- ознаки інформації відкритого обігу;
- ознаки інформації закритого обігу;
- ознаки інформації з обмеженим обігом;
- ознаки інформації вільного обігу.
4. Обмеження щодо розповсюдження інформації.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:-

1. Поняття «інформаційний ресурс», види і правовий режим інформаційних ресурсів.
2. Право власності на інформацію в межах інформаційного ресурсу.
3. Порядок документування інформації та вимоги до нього.
4. Поняття і зміст правового режиму доступу до інформації.
5. Класифікація інформаційних ресурсів та їх види.
6. Принципи правового регулювання обігу інформації в Україні.
7. Методи правового обігу інформації.
8. Обмеження доступу до інформації та обмеження щодо її розповсюдження.
9. Основні способи обмеження права на розповсюдження інформації. На досягнення якої мети спрямовані заходи щодо обмеження розповсюдження інформації?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. В якому із законів України, рекомендованих для вивчення запроваджено одне з перших визначень поняття "інформаційний ресурс"?:

1. Закон України «Про доступ до публічної інформації»;
2. Закон України «Про науково-технічну інформацію»;
3. 1. Закон України «Про інформацію».

2. Право власності на інформацію в межах інформаційного ресурсу є складною юридичною категорією, яка разом з іншими нормами права бере участь у визначенні правового режиму інформації, втім закони України про інформацію» не називають підстав виникнення права власності на інформацію.

1. правда;
2. неправда.

3. Результатами інформаційної діяльності можуть бути:

1. інформаційна продукція;
2. інформаційна послуга;
3. порядок документування інформації;

4. За режимом доступу до інформації інформаційні ресурси поділяють на:

1. відкриті інформаційні ресурси;
2. закриті інформаційні ресурси;
3. інформаційні ресурси з обмеженим доступом.

5. Залежно від мети захисту інформації визначають порядок її захисту – заходи її правового, організаційного, технічного та криптографічного захисту.

1. правда;
2. неправда.

6. Особа, наділена правами володіння, користування та розпорядження інформацією та залучена до інформаційного ресурсу – це:

1. адміністратор інформаційного ресурсу;
2. власник інформаційного ресурсу;
3. користувач інформаційного ресурсу;
4. власник інформації.

7. Основними характеристиками режиму доступу до інформації є:

1. суб’єкт визначення доступності цієї інформації;
2. суб’єкти, які мають доступ до цієї інформації;
3. вимоги і правила зберігання та поширення цієї інформації;
4. строк дії режиму доступу до інформації.

8. Розсекречена інформація може бути оприлюднена і повторно віднесена до державної таємниці:

1. правда;
2. неправда.

9. Основні принципи правового регулювання обігу інформації в Україні визначаються Конституцією України, Законом України «Про інформацію» та Стратегією національної безпеки України:

1. правда;
2. неправда.

10. Обмеження доступу до інформації та обмеження щодо її розповсюдження, за винятками із загального принципу свободи інформації зумовлюються:

1. суспільно значущою метою;
2.діями адміністратора інформаційного ресурсу;
3. правом власника інформаційного ресурсу;
3. потребами користувача інформаційного ресурсу;

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 30.10.2024, підстава - 4019-IX) / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text

3. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI (чинний, поточна редакція – Редакція від 08.10.2023, підстава - 2614-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text

5. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1995 року № 3322-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 19.04.2014, підстава - 1170-VII) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text

6. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 (чинний, поточна редакція – Редакція від 07.01.2025, підстава - 16/2025) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text

7. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник / Б.А. Кормич. Харків: БУРУН і К, 2011. 334 с.

8. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

9. Тернавська В.М. Правові режими відповідно до теорії конституційно-правової політики. *Нове українське право*. 2023. Вип. 4. С. 100-106. URL: http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/518/469

Лекція 4

ТЕМА 4. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** засвоєння теоретичних знань про правове регулювання інформації з обмеженим доступом; з'ясувати ознаки і зміст інформації з обмеженим доступом;

- **розвивальна:** формування інформаційно-правової грамотності; вироблення навичок використання отриманих теоретичних знань із даної теми в практичній діяльності;

- **практична:** сприяти розумінню необхідності наукових знань інформаційного права в системі правничої підготовки; виховання поваги до вимог верховенства права і прав людини; формування стимулів правової поведінки.

Міжпредметні зв'язки: теорія держави та права, конституційне право, цивільне право, цивільне-процесуальне право, адвокатура та нотаріат, судова практика ЄСПЛ як джерело національного права.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. Поняття, правовий режим таємної інформації і порядок допуску до державної таємниці.

2. Державні експерти з питань таємниць та порядок засекречування інформації

3. Звід відомостей, що становлять державну таємницю та класифікація видів секретної інформації

4. Конфіденційна інформація:

4.1. Конфіденційна інформація, яка знаходиться у володінні держави

4.2. Комерційна, професійна і банківська таємниця.

Основні поняття: таємна інформація, конфіденційна інформація, службова інформація, професійна таємниця, адвокатська таємниця, нотаріальна таємниця, банківська таємниця.

1. Поняття, правовий режим таємної інформації і порядок допуску до державної таємниці.

Таємною інформацією визнається різновид публічної інформації, доступ до якої обмежується відповідно до частини 2 статті 6 Закону України "Про доступ до

публічної інформації", розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. До таємної відносять інформацію, яка містить *державну*, *професійну*, *банківську таємницю*, *таємницю слідства* та іншу передбачену законом таємницю.

Найважливішою, з-поміж них, і відповідно максимально захищеною вважається інформація, яку оголошено державною таємницею. Основним нормативно-правовим актом, що визначає режим такої інформації, є Закон України "Про державну таємницю". Такі законодавчі акти є у кожній державі. Закон про державну таємницю регулює суспільні відносини, що пов'язані з *віднесенням інформації до державної таємниці*, *засекречуванням*, *розсекречуванням* її матеріальних носіїв та *охороною державної таємниці* з метою захисту національної безпеки України [8].

Закон визначає:

- компетенцію органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у сфері охорони державної таємниці;
- здійснення права власності на секретну інформацію та її матеріальні носії;
- яка інформація може бути віднесена до державної таємниці і порядок віднесення інформації до державної таємниці;
- порядок засекречення і розсекречення матеріальних носіїв інформації;
- визначає основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці;
- порядок охорони державної таємниці;
- встановлює відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю.

Відповідно до Закону "Про державну таємницю" (ст. 1), державна таємниця (*секретна інформація*) є видом таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Основними ознаками секретної інформації є:

- належність конкретних відомостей до визначених законодавством про державну таємницю сфер;
- наявність потенційної загрози національній безпеці у випадку розголошення цих відомостей;
- засекречування інформації відповідно до встановленої законодавством процедури;
- застосування державою заходів щодо охорони такої інформації.

Основною підставою класифікації секретної інформації є ступінь секретності, а відтак – ступінь обмеження доступу до неї та рівень її охорони. Законодавством передбачено три ступені секретності для інформації, що становить державну таємницю: "особливої важливості", "цілком таємно" і "таємно". Від ступеня секретності залежить максимальний строк дії режиму секретності інформації.

---

[8] Про державну таємницю :Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII. – Редакція від 30.10.2024, підстава - 4019-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12

При встановленні режиму секретності інформації, що становить державну таємницю, треба назвати дві основні процедури: 1) віднесення інформації до державної таємниці та 2) засекречування матеріальних носіїв інформації.

Віднесення інформації до державної таємниці – є процедурою ухвалення (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності.

Процедура віднесення інформації до державної таємниці стосується не конкретних відомостей або документів, а саме категорій відомостей. Тобто передбачає визначення певного змісту інформації, наявність якого зумовлює необхідність обмеження доступу до конкретної інформації чи документів.

Засекречування матеріальних носіїв інформації означає введення у встановленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної секретної інформації шляхом надання відповідного грифу секретності документам, виробам або іншим матеріальним носіям цієї інформації.

Засекречування матеріальних носіїв інформації здійснюється на підставі рішення щодо віднесення інформації до державної таємниці.

Охорона державної таємниці передбачає впровадження комплексу організаційно-правових заходів, до яких, зокрема, належать:

- єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації;
- дозвільний порядок провадження діяльності, пов’язаної з державною таємницею;
- обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації;
- обмеження щодо доступу до державної таємниці іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб;
- режим секретності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що проводять діяльність, пов'язану з державною таємницею;
- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці;
- технічний і криптографічний захист секретної інформації.

Віднесення інформації до державної таємниці не виключає регулювання суспільних відносин щодо даної інформації нормами, які визначають право власності на інформацію, авторські права тощо. Відповідно до Закону України "Про державну таємницю" (ст. 6), власник секретної інформації або її матеріальних носіїв здійснює своє право власності з урахуванням обмежень, установлених в інтересах національної безпеки України відповідно до цього Закону.

У випадку, якщо обмеження права власності на секретну інформацію або її матеріальні носії завдають шкоди їх власнику, відшкодування здійснюється за рахунок держави у порядку та розмірах, що визначаються у договорі між власником такої інформації або її матеріальних носіїв і компетентним органом державної влади.

Договором також визначаються порядок і умови охорони державної таємниці, у тому числі режим секретності під час користування і розпорядження секретною

інформацією та її матеріальними носіями; обумовлюється згода власника цієї інформації та її матеріальних носіїв на здійснення права власності з урахуванням обмежень, встановлених відповідно до Закону, а також взяття власником на себе зобов'язання щодо збереження державної таємниці та ознайомлення його з мірою відповідальності за порушення законодавства про державну таємницю.

Яка інформація може бути віднесена до державної таємниці?

Законом визначено перелік інформації, яка може бути віднесена до державної таємниці (ч.1 ст. 8 Закону) і яка не може засекречуватись (ч. 4 ст. 8 Закону). З огляду на це до державної таємниці належить інформація:

1) у сфері оборони:

- про зміст стратегічних і оперативних планів та інших документів бойового управління, підготовку та проведення військових операцій, стратегічне та мобілізаційне розгортання військ і ін.;
- про дислокацію, характеристики пунктів управління і ін.; забезпечення виробничої діяльності об'єктів національної економіки у воєнний час;
- про застосування систем озброєння, підготовку та проведення військових операцій;
- про винаходи, дослідження і розробку нових зразків озброєння в інтересах забезпечення національної безпеки і оборони та про результати таких досліджень і розробок та ін.

2) у сфері економіки, науки і техніки:

- про зміст мобілізаційних планів державних органів та органів місцевого самоврядування, мобілізаційні потужності, заходи мобілізаційної підготовки і мобілізації та обсяги їх фінансування та ін., що з цим пов'язано;
- про плани, обсяги та інші найважливіші характеристики добування, виробництва та реалізації окремих стратегічних видів сировини і продукції;
- про державні запаси дорогоцінних металів монетарної групи, коштовного каміння, валюти та інших цінностей, операції, пов'язані з виготовленням грошових знаків і цінних паперів, їх зберіганням, охороною і захистом від підроблення і т.ін.;
- про найменування, загальну кількість, вартість озброєння, військової техніки, боєприпасів, запасних частин та матеріалів до них, що закуповуються для потреб військових формувань (правоохоронних органів);
- про факт та предмет закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення для забезпечення Збройних Сил України та ін.

3) у сфері зовнішніх відносин до державної таємниці належить інформація про директиви, плани, вказівки делегаціям і посадовим особам з питань зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України, спрямовані на забезпечення її національних інтересів і безпеки; про військове, науково-технічне та інше співробітництво України з іноземними державами, якщо розголошення відомостей завдаватиме шкоди національній безпеці України та ін.

4) у сфері державної безпеки та охорони правопорядку до державної таємниці належить інформація:

- про особовий склад органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність або розвідувальну чи контррозвідувальну;

- про форми, методи і результати оперативно-розшукової, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності; про осіб, які співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі з органами, що проводять таку діяльність;

- про склад і конкретних осіб, що є негласними штатними працівниками органів, які здійснюють оперативно-розшукову, розвідувальну і контррозвідувальну діяльність;

- про організацію та порядок здійснення охорони адміністративних будинків та інших державних об'єктів, посадових та інших осіб, охорона яких здійснюється відповідно до Закону України "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб";

- про систему урядового та спеціального зв'язку та ін.

До державної таємниці Закон не відносить інформацію:

1) про стан довкілля та якість харчових продуктів і предметів побуту;

2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян;

3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

4) про факти порушень прав і свобод людини і громадянина;

5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;

5-1) інша інформація, яка відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не може бути засекречена.

Загальний алгоритм тут такий: забороняється відносити до державної таємниці будь-які відомості, якщо цим будуть звужуватися зміст і обсяг конституційних прав та свобод людини і громадянина та завдаватиметься шкода здоров'ю та безпеці населення.

Законом України "Про державну таємницю" (ст. 22) урегульовано порядок допуску до державної таємниці. Під допуском до державної таємниці треба розуміти встановлений законом порядок оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації. Тут враховується дієздатність громадянина України віком від 18 років після проведення їх перевірки в порядку визначеної законодавством процедури та за умови додержання особою певних вимог (ст. 24 Закону).

Залежно від ступеня секретності інформації, передбачено три форми допуску до державної таємниці: *форма 1* – для роботи із секретною інформацією, що має всі три ступені секретності ("особливої важливості", "цілком таємно" і "таємно"); *форма 2* – для ступенів секретності "цілком таємно" і "таємно" та *форма 3* – для ступеня секретності "таємно" з терміном дії 10 років.

Законом визначено вичерпний перелік підстав, за яких **допуск до державної таємниці не надається**. Зокрема, в ст. 23 Закону України "Про державну таємницю" допуск до державної таємниці не надається в разі у разі:

- відсутності у громадянина обґрунтованої необхідності в роботі із секретною інформацією;
- сприяння громадянином діяльності іноземної держави, іноземної організації

чи їх представників, а також окремих іноземців чи осіб без громадянства, що завдає шкоди інтересам національної безпеки України, або участі громадянина в діяльності політичних партій та громадських організацій, діяльність яких заборонена у порядку, встановленому законом;

- відмови громадянина взяти на себе письмове зобов'язання щодо збереження державної таємниці, яка буде йому довірена, а також за відсутності його письмової згоди на передбачені законом обмеження прав у зв'язку з допуском до державної таємниці;
- наявності у громадянина судимості за тяжкі злочини, не погашеної чи не знятої у встановленому порядку;
- наявності у громадянина психічних захворювань, які можуть завдати шкоди охороні державної таємниці, відповідно до переліку, затвердженого МОЗ України та Службою безпеки України.

У наданні допуску до державної таємниці може бути відмовлено і за інших підстав, визначених Законом України "Про державну таємницю". Так, допуск до державної таємниці не надається, якщо особа під час оформлення допуску повідомила про себе недостовірні відомості, постійно проживає за кордоном або оформила документи на виїзд для постійного проживання за кордоном тощо.

Згідно до вимог статті 28 Закону України "Про державну таємницю" громадянин, якому надано допуск до державної таємниці, зобов'язаний виконувати вимоги режиму секретності й не розголошувати у будь-який спосіб державну таємницю, яка йому довірена або стала відомою, не брати участі в діяльності політичних партій та громадських організацій, діяльність яких заборонена законом, виконувати вимоги режиму секретності тощо.

У подальшому громадянин, якому було надано допуск та доступ до державної таємниці і, який реально був обізнаний з нею, може бути обмежений у праві виїзду на постійне місце проживання в іноземну державу до розсекречування відповідної інформації, але не більш як на п'ять років з часу припинення діяльності, пов'язаної з державною таємницею (ст. 29 Закону).

2. Державні експерти з питань таємниць та порядок засекречування інформації

Проведення процедури віднесення інформації до державної таємниці належить до компетенції державних експертів з питань таємниць. Державний експерт з питань таємниць здійснює свої функції відповідно до чинного законодавства. Згідно із вимогами Закону України "Про державну таємницю" (ст. 9) державний експерт відносить до державної таємниці інформацію у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування.

Функції державного експерта з питань таємниць на конкретних посадових осіб покладається :

- у Верховній Раді України – на Голову Верховної Ради України:
- в інших державних органах, Національній академії наук України, на підприємствах, в установах і організаціях – Президентом України за поданням Служби безпеки України на підставі пропозицій керівників відповідних державних

органів, Національної академії наук України, підприємств, установ і організацій.

Правовий статус і повноваження **державного експерта з питань таємниць** визначаються Законом України "Про державну таємницю" (ст. 9). Забороняється втручання в діяльність державного експерта з питань таємниць особи, якій за посадою його підпорядковано.

Віднесення інформація до державної таємниці здійснюється з урахуванням таких принципів як:

- дотримання балансу інтересів національної безпеки, демократичних принципів відкритості та прозорості;
- вільного обігу інформації;
- презумпції публічності інформації до її віднесення в установленому законодавством порядку до державної таємниці.

Засекречуванню підлягає інформація, а не документ. Якщо документ містить державну таємницю, для ознайомлення надається інформація, доступ до якої не обмежений.

Згідно із законодавством, рішення про віднесення інформації до державної таємниці має бути умотивованим і прийматися виключно на підставах, передбачених ст. 8 Закону України "Про державну таємницю".

Нормами ст. 11 Закону України "Про державну таємницю" визначено перелік обов’язкових положень, які повинні міститися в рішенні державного експерта з питань таємниць. Цим рішенням визначаються:

- інформація, яка має становити державну таємницю, та її відповідність категоріям і вимогам, передбаченим ст. 8 Закону "Про державну таємницю";
- підстави віднесення інформації до державної таємниці та обґрунтування шкоди національній безпеці України у разі її розголошення;
- ступінь секретності зазначеної інформації;
- обсяг фінансування заходів охорони такої інформації;
- орган державної влади, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа, організація чи громадянин, який вніс пропозицію про віднесення цієї інформації до державної таємниці, та орган державної влади (органи), якому надається право визначати коло суб'єктів, що матимуть доступ до цієї інформації;
- строк, протягом якого діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці.

Рішення державного експерта з питань таємниць про віднесення інформації до державної таємниці підлягає реєстрації Службою безпеки України у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю (ЗВДТ). Відповідному документу, виробу чи іншому матеріальному носію інформації надається *гриф секретності* – реквізит, що засвідчує ступінь секретності певної інформації.

Законодавством також передбачена процедура зміни режиму секретності інформації, яка включає скасування рішення про віднесення інформації до державної таємниці (розсекречування), або прийняття рішення про підвищення або зниження ступеня секретності інформації.

У разі ухвалення державним експертом з питань таємниць висновку про скасування рішення про віднесення інформації до державної таємниці він є

підставою для вилучення інформації зі Зводу відомостей, що становлять державну таємницю.

Таким чином, Закон України "Про державну таємницю" чітко урегульовує порядок засекречування та розсекречування інформації, що становить державну таємницю, визначає державні експерти з питань таємниць та закріплює їх правовий статус.

3. Звід відомостей, що становлять державну таємницю та класифікація видів секретної інформації

Документ, виріб чи інший матеріальний носій режимної інформації консолідується у *Зводі відомостей, що становлять державну таємницю* (Звід, ЗВДТ) – це єдина форма реєстрації цих відомостей в Україні. Звід формує і публікує в офіційних виданнях Служба безпеки України на підставі рішень державних експертів з питань таємниць. З моменту опублікування ЗВДТ держава забезпечує захист і правову охорону відомостей, які зареєстровані в ньому.

Реєстрація відомостей у ЗВДТ є підставою для надання документу, виробу чи іншому матеріальному носієві інформації, що містить ці відомості, грифу секретності, який відповідає ступеню секретності, установленому для них у ЗВДТ.

Сам ЗВДТ є систематизованим переліком відомостей, що становлять державну таємницю. Перелік складається зі статей, пунктів та підпунктів. Відомості систематизовано в чотири великі групи (статті) відповідно до сфери державної діяльності: ***сфера оборони***; ***сфера економіки***; ***сфера зовнішніх відносин***; і ***сфера державної безпеки і охорони правопорядку.***

Відомості з кожної групи об’єднані за критеріями, що становлять державну таємницю; *ступінь секретності* ("особливої важливості", "цілком таємно", "таємно"); *строк дії* рішення про віднесення інформації у роках (5 років, 7 років, 10 років).

Перелік відомостей, що становлять державну таємницю, у рамках визначених Законом "Про державну таємницю" та ЗВДТ побудований за певними сферами та напрямами, включаючи відомості: 1) у **сфері оборони** (військова сфера, інформація військово-технічного та географічно-топографічного характеру); 2) у **сфері економіки** (інформація військово-економічного характеру, економічна інформація, що розкриває характеристики забезпеченості економіки України стратегічними або критично-необхідними сировиною і матеріалами, відомості про фінансову систему); 3) **у сфері зовнішніх відносин** (інформація, розголошення якої може завдати шкоди зовнішньополітичній діяльності України та інформація про окремі аспекти міждержавної військово-економічного співпраці, яка за міжнародно-правовими зобов’язаннями України є таємною); 4) **четверту групу** відомостей становить державна таємниця у **сфері державної безпеки і охорони правопорядку**.

4. Конфіденційна інформація

4.1. Конфіденційна інформація, яка знаходиться у володінні держави

Правове регулювання інформації, що знаходиться у володінні суб’єктів владних

повноважень, інших розпорядників публічної інформації і є інформацією з обмеженим доступом, визначається Законом України "Про доступ до публічної інформації", що набрав чинності 9 травня 2011 року [9]. Відповідно до ст. 6 цього закону публічна інформація з обмеженим доступом може бути: а) конфіденційною, б) таємною та в) службовою інформацією.

- конфіденційна інформація – це інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов (ч.1 ст. 7 Закону);

- таємна інформація – це інформація, доступ до якої обмежується відповідно до частини другої статті 6 цього Закону, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю слідства та іншу передбачену законом таємницю (ч. 1 ст.8).

- службова інформація – що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять *внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації*, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню або прийняттю рішень;

- інформація, зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці.

Документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, присвоюється гриф "для службового користування". Доступ до таких документів надається відповідно до частини другої статті 6 цього Закону.

Названі види конфіденційної інформації з обмеженим доступом також закріплено в Законі України "Про інформацію" (ст. 21).

Конфіденційною (від англ. confidence – довіра) є інформація про фізичну особу, інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, а також інформація, визнана такою на підставі закону. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, якщо інше не встановлено законом.

Основними загальними ознаками конфіденційної інформації, є такі:

а) її неналежність до державної або іншої визначеної законом таємниці;

б) її належність до інформації з обмеженим доступом;

в) доступ до інформації визначається самою особою або нормами законодавства;

г) суб'єктами конфіденційної інформації можуть бути фізичні або юридичні особи

За цими критеріями виділяють *конфіденційну інформацію що є власністю держави (володінні суб'єктів владних повноважень), що не є власністю держави* та

---

[9] Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17/sp:max50:nav7:font2#Text

комерційну таємницю.

Стосовно інформації, що є у володінні держави і знаходиться в користуванні органів владних повноважень, підприємств, установ та організацій усіх форм власності, з метою її збереження може бути встановлено обмежений доступ – надано статус конфіденційної.

Порядок обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв цієї інформації, визначається Кабінетом Міністрів України.

Поняття "конфіденційна інформація, що знаходиться у володінні держави", охоплює широке коло відомостей, що збираються, обробляються, зберігаються в процесі діяльності *суб'єктів владних повноважень*, інших державних установ і організацій. Для визначення цього виду інформації використовують також терміни "*службова інформація*" та, відповідно до грифу обмеження доступу, що надається її матеріальним носіям, – "***Для службового користування*** " (ДСК) з відмітками "Літер "М", "Літер "К" та "СІ" літером.

Термін "службова таємниця" використовується у зв'язку з тим, що найбільше цей вид інформації використовують органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, і доступ до її використання безпосередньо пов'язаний з виконанням посадовими особами своїх службових обов'язків.

В науковій літературі досить поширеним є таке визначення: "Службова таємниця – це конфіденційна інформація, що захищається законом і стала відома в державних органах та органах місцевого самоврядування тільки на законних підставах і у зв'язку виконанням їх представниками службових обов'язків, а також службова інформація про діяльність державних органів, доступ до якої обмежений законом".

Офіційне визначення терміна "службова інформація" закріплено в НПА, зокрема Закон України "Про доступ до публічної інформації" (ст. 9) зазначає, що така інформація:

"1) міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень;

2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці".

В "Типовій інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію", затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 736 службовою інформацією визнаються робочі документи та інші матеріальні носії інформації, що містять службову інформацію зібрану під час провадження оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, діяльності у сфері оборони держави, та яким відповідно до законодавства присвоюється гриф "Для службового користування" [[10], п.1].

[10] Типова інструкція про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію : Затверджено постановою

Основними ознаками конфіденційної інформації є такі:

1) перебуває у володінні держави;

2) її використання, поширення і зберігання здійснюють, як правило, посадові особи, які є державними або муніципальними службовцями у зв'язку з виконанням своїх службових обов'язків відповідно до закону;

3) режим цієї інформації, визначає: порядок її віднесення до службової таємниці та розсекречування, порядок захисту, зберігання, передачі та доступу до неї, встановлюється спеціальними нормативно-правовими актами.

Особливими ознаками конфіденційної інформації є:

1) її належність до інформації з обмеженим доступом;

2) доступ до інформації визначається самою особою або нормами законодавства;

3) суб'єктами конфіденційної інформації можуть бути фізичні або юридичні особи.

До конфіденційної інформації, що є у володінні держави і перебуває в користуванні суб'єктів владних повноважень, підприємств, установ та організацій усіх форм власності, **не можуть бути віднесені відомості**:

1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;

2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;

3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

4) про факти порушення прав і свобод людини, включаючи інформацію, що міститься в архівних документах колишніх радянських органів державної безпеки, пов'язаних з політичними репресіями, Голодомором 1932-1933 років в Україні та іншими злочинами, вчиненими представниками комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів;

5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб і т.п. (п 4-5 ч. 4 статті 21 Закону "Про інформацію") та інша інформація, що стосується діяльності державних та комунальних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі або територіальній громаді тощо.

Загальні вимоги до захисту службової таємниці також визначено Законом України "Про державну службу". У п. 12 ст. 8 цього Закону серед інших обов'язків державного службовця, – " зберігати державну таємницю та персональні дані осіб, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, а також іншу інформацію, яка відповідно до закону не підлягає розголошенню".

Захист конфіденційної інформації та її матеріальних носіїв, яким надано гриф "Для службового користування" (далі – ДСК), забезпечується сукупністю організаційно-правових заходів. Так, режим обмеження доступу до такої інформації передбачає запровадження особливих порядків реєстрації, зберігання та передачі

Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 736. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2016-%D0%BF#Text

відповідних документів.

Реєстрації підлягають усі вхідні, вихідні та внутрішні документи з грифом "ДСК". Вони обліковуються за кількістю сторінок, а видання (книги, журнали, брошури) – за кількістю примірників.

Документи із грифом "ДСК" зберігаються виключно у службових приміщеннях, в бібліотеках у шафах (сховищах), які надійно замикаються та опечатуються.

Передача конфіденційної інформації, що є у володінні держави – документів з грифом "ДСК" іншим установам у межах України здійснюється кур'єрською службою установи (кур'єрами), підрозділами урядового фельд'єгерського зв'язку, підрозділами органів спеціального зв'язку, підрозділами відомчого фельд'єгерського зв'язку у складі Збройних Сил.

Передача службової інформації (надсилання документів з грифом "ДСК") телекомунікаційними, інформаційно-телекомунікаційними мережами здійснюється лише з використанням засобів криптографічного захисту інформації, що в установленому порядку допущені до експлуатації, з дотриманням вимог технічного захисту інформації.

Вимоги до працівників організацій, які мають справу з документами із грифом "ДСК". Перед допуском до роботи з документами з грифом " ДСК " такі працівники обов'язково мають ознайомитися під розписку із зазначеною Інструкцією, що затверджена Кабінетом Міністрів України, та відповідними відомчими інструкціями.

Працівникам забороняється:

- повідомляти усно або письмово будь-кому відомості, що містяться у цих документах, якщо це не викликано службовою потребою;
- користуватися відомостями з документів з грифом "ДСК" для відкритих виступів або опублікування у засобах масової інформації;
- експонувати такі документи в громадських місцях.

Контроль за дотриманням режиму конфіденційної інформації, що перебуває у володінні держави, покладено на Службу безпеки України, і вона здійснює його шляхом планових, позапланових та контрольні перевірок.

Предметом контролю під час перевірок обігу документів, які містять конфіденційну інформацію є:

- акти попередніх перевірок, матеріали службових розслідувань за фактами розголошення конфіденційної інформації, що є власністю держави, втрати її матеріальних носіїв (були чи не були такі факти), стан виконання викладених у них рекомендацій;
- умови зберігання документів та роботи з ними, знищення, передача документів на архівне зберігання;
- особливості оброблення, зберігання, друкування документів з використанням автоматизованих систем;
- порядок передачі документів за кордон;
- фактична наявність матеріальних носіїв конфіденційної інформації;
- порядок охорони конфіденційної інформації.

При створенні відомчих переліків конфіденційної інформації, що перебуває у

володінні держави, можливе запровадження додаткових класифікацій такої інформації залежно від порядку надання доступу до неї та особливостей застосування заходів щодо її охорони.

До прикладу, особливі види електронної інформації передбачено в "Переліку відомостей, які містять службову інформацію в Державній митній службі України та її територіальних органах" [11].

За порушення правил обігу документів, які містять конфіденційну інформацію, що є у володінні держави та незаконне засекречування інформації і надання їй грифу обмеженим доступом, законодавство передбачає *дисциплінарну* та *адміністративну* відповідальність.

4.2. Комерційна, професійна і банківська таємниця.

Одним із видів конфіденційної інформації є **комерційна таємниця**. Особливістю відомостей, що складають комерційну таємницю, як вид конфіденційної інформації, є її *комерційний* і *господарський характер*. Іншими словами, це інформація, що має економічну цінність, здатна впливати на фінансове становище суб'єкта підприємницької діяльності, розмір одержуваного ним прибутку.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 року "Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці" [12], комерційну таємницю не становлять:

1) установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;

2) інформація за всіма встановленими формами державної звітності;

3) дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;

4) відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць;

5) документи про сплату податків і обов'язкових платежів;

6) інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;

7) документи про платоспроможність;

8) відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;

9) відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

---

[11] Перелік відомостей, які містять службову інформацію в Державній митній службі України та її територіальних органах : Затверджено Наказом Державної митної служби України 09 вересня 2020 року № 376 (у редакції наказу Державної митної служби України від 24 жовтня 2022 року № 464). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0376913-20#Text

[12] Перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF#Text

Установлення переліку відомостей, доступ до яких не може бути обмежений суб'єктами підприємницької діяльності, є однією з гарантій забезпечення поінформованості державних органів та громадськості про важливі аспекти їхньої діяльності.

Правове регулювання питань комерційної таємниці визначено в **Цивільному кодексі України** (гл. 46 "*Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю*").

Ст. 505 ЦК установлює такі ознаки комерційної таємниці: а) інформація є невідомою і не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу с інформацією такого роду; б) невідомість інформації іншим особам зумовлює її комерційну цінність; в) вжиття заходів щодо забезпечення її секретності; г) обмеження доступу до інформації здійснено особою яка володіє нею на законних підставах.

Нормами ст. 506 ЦКУ передбачено виключне право власника інформації, що становить комерційну таємницю на встановлення режиму доступу до цієї інформації; надання права на використання та перешкоджання неправомірному розголошенню, збиранню та використанню.

Суб'єктом визначення доступності інформації, що становить комерційну таємницю, виступає власник відповідної інформації або особа якій надано право розпоряджатися цією інформацією на законних підставах, наприклад, керівник підприємства.

Законодавство не містить чітко визначених строків обмеження доступу інформації, що становить комерційну таємницю, порядку надання відповідного грифу матеріальним носіям інформації, способів її захисту, порядку надання доступу до цієї інформації та обов'язків осіб, що отримали доступ до неї.

Усі ці аспекти визначає власник інформації на власний розсуд з урахуванням обмежень, установлених законодавством. З огляду на прямий зв'язок права на встановлення режиму доступу до комерційної таємниці із правом власності на інформацію, саме строком дії цього права (наприклад, авторських прав) і обмежується строк дії відповідного режиму.

Надаючи органам державної влади, відповідно до їх компетенції, інформацію, що становить комерційну таємницю, на них також покладають обов'язок дотримувати встановленого режиму обмеження доступу. Так, ст. 507 ЦКУ зобов'язує органи державної влади охороняти комерційну таємницю, яка надана їм у процесі їх діяльності.

Ще один механізм захисту інформації, що становить комерційну таємницю, визначено нормами ч. 4 ст. 25 Господарського кодексу України диспозиція якої виходить з того, що "держава забезпечує захист комерційної таємниці суб'єктів господарювання відповідно до вимог цього Кодексу та інших законів".

Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці розглядається як вид недобросовісної конкуренції, що вважається правопорушенням (ч. 2 ст. 32 ГКУ).

Українське законодавство передбачає кримінальну відповідальність за протиправні дії щодо інформації, що становить комерційну таємницю. Так, ст. 231 Кримінального Кодексу України передбачає відповідальність за незаконне збирання

з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю. Незаконними вважаються "умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності".

Кримінально карним є розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках. Такими діянням визнається "умисне розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю" (ст. 232 ККУ).

Ще одним видом конфіденційної інформації є *професійна таємниця*, яку можна розглядати як засіб забезпечення недоторканості особистого життя.

У науковій літературі під професійною таємницею розуміють як узагальнену назву відомостей, якими володіє особа у зв’язку з виконанням нею професійної діяльності та розголошення яких заборонене. В Україні такими є відомості, що становлять *адвокатську*, *банківську*, *лікарську*, *комерційну*, *нотаріальну*, *службову таємницю*, *таємницю листування*, *телефонних розмов*, *поштових відправлень*, інших повідомлень, *таємницю сповіді*, *таємницю усиновлення* тощо.

Професійна таємниця являє собою окремий блок інформаційних відносин, захист від несанкціонованого розповсюдження яких є прямим обов'язком суб’єкта у зв'язку з виконанням професійних функцій. Таким чином, в основі професійної таємниці лежить професійна діяльність особи. Тобто відомості, які становлять предмет професійної таємниці, отримуються особою саме внаслідок здійснення професійної діяльності.

З огляду на це, для окремих категорій громадян законодавством встановлений обов’язок зберігати в таємниці певні відомості про осіб, які їм стали відомі у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов’язків.

Отже, **професійна таємниця** – це охоронювані законом конфіденційні відомості, довірені або які стали відомі особі виключно в силу виконання нею своїх професійних обов’язків, не пов’язаних з державною та муніципальною службою, незаконне отримання та розповсюдження яких може спричинити шкоду правам та законним інтересам іншої особи, що довірила ці відомості.

Обов’язки особи щодо захисту професійної таємниці та запобігання її розголошенню без дозволу власника визначаються законодавством, яким регулюється відповідний вид професійної діяльності. До прикладу, одним із принципів адвокатської діяльності є *принцип конфіденційності*.

Попри на те, що окремі види інформації, яка становить професійну таємницю, врегульовані правовими нормами різних галузей законодавства, існують певні загальні критерії віднесення інформації до професійної таємниці:

- інформація довірена або стала відомою особі виключно у зв’язку з виконанням нею своїх професійних обов’язків;

- особа, якій довірено інформацію, не перебуває на державній або

муніципальній службі (в іншому випадку інформація вважається службовою таємницею);

- заборону на розповсюдження довіреної або такої, що стала відомою, інформації, яка може зашкодити правам або законним інтересам довірителя, встановлено законом;

- інформація не належить до відомостей, що становлять державну або комерційну таємницю.

За такими критеріями розрізняють лікарську, адвокатську, нотаріальну, страхову, банківську та деякі інші види таємниці. Ці особливі критерії-ознаки інформації пов'язані з правами і обов'язками суб'єктів певних видів професійної діяльності та вимогами дотримання інформаційного законодавства щодо конфіденційності інформації. Усі види професійної діяльності: (лікарської, адвокатської, нотаріальної, страхової, та ін.) виконують важливу суспільну функцію в громадянському суспільстві, тому більшість перелічених видів професійної діяльності унормована в Конституції України та законах України.

Особливістю правого регулювання професійної таємниці слід, також вважати те, що відповідні правила поведінки своїм виникненням зобов'язані нормам корпоративної моралі, або, як її ще називають, професійної етики. Прикладом професійної таємниці можна вважати лікарську таємницю, коріння якої сягають Давньої Греції (у клятві Гіппократа, виникла на межі V-IV ст. до н.е.).

Право на таємницю про стан здоров'я (ст. 39-1) і безпосередньо «лікарська таємниця» закріплено в "Основах законодавства України про охорону здоров'я". "Медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків". При використанні інформації, що становить лікарську таємницю, в навчальному процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі у випадках її публікації у спеціальній літературі, повинна бути забезпечена анонімність пацієнта.

Лікарська таємниця кореспондується з правом пацієнта (особи) на таємницю про стан свого здоров'я.

Законодавством передбачена *адвокатська таємниця*, яку адвокат зобов'язаний зберігати, і вона є однією із гарантій сумлінного виконання своїх професійних обов'язків та забезпечення прав і законних інтересів його клієнта.

В Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 22) правничий термін **адвокатська таємниця** трактується як будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику і стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правничої допомоги) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час

здійснення адвокатської діяльності [13, ст. 22].

Предметом адвокатської таємниці згідно ст. 27 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", є питання, з яких особа (клієнт) зверталася до адвоката, суть консультацій, порад, роз'яснень та інших відомостей, одержаних адвокатом при здійсненні своїх професійних обов'язків.

Слід зазначити, що вимоги щодо збереження адвокатської таємниці не мають строку давності, адже Закон (ст.23) забороняє вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надавати відомості, що становлять адвокатську таємницю.

Дотримання цієї норми забезпечується додатковими гарантіями, а саме:

- з питань, що становлять адвокатську таємницю, адвокати й технічні працівники адвокатських об'єднань не можуть бути допитані як свідки;
- документи, пов'язані з виконанням адвокатом доручення, не підлягають оглядові, розголошенню чи вилученню без його згоди.
- законом установлюється особливий порядок надання дозволу на прослуховування телефонних розмов адвокатів у зв'язку з оперативно-розшуковою діяльністю.

Адвокати, винні в розголошенні конфіденційних відомостей, що становлять адвокатську таємницю, несуть дисциплінарну відповідальність, а у разі розголошення ними без дозволу слідчого або прокурора даних попереднього слідства – кримінальну відповідальність.

Таким чином, конфіденційність є первинним і фундаментальним правом та обов'язком адвоката. Відповідно до цього режим конфіденційності інформації, пов'язаної з професійною діяльністю адвоката, визначається низкою правил:

- адвокат зобов'язаний однаковою мірою зберігати в таємниці як відомості, одержані ним від клієнта, так і інформацію про клієнта, надану йому у процесі надання послуг клієнту;
- на обов'язок додержання конфіденційності не поширюється дія строку давності;
- адвокат зобов'язаний вимагати додержання конфіденційності від помічників і від будь-яких інших осіб, які беруть участь у наданні послуг клієнту.

Нотаріальна таємниця як її визначено в нормі ст. 8 Закону України "Про нотаріат"[14] – "це сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо". Нотаріуси, помічник нотаріуса, зобов'язані додержувати таємниці цих дій, навіть якщо їх діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням з документами.

Обов'язок додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій поширюється

---

[13] Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text

[14] Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року № 3425-XII. – Редакція від 30.01.2024, підстава - 3449-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12

також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

Законом також передбачено гарантії додержання нотаріальної таємниці. Зокрема, нормами цієї ж ст. 8 Закону України "Про нотаріат" визначено вичерпний перелік випадків розголошення цих відомостей. Так, довідки про вчинені нотаріальні дії та документи і копії з них видаються:

- тільки громадянам та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії;
- на письмову вимогу суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що перебувають у їх провадженні;
- на письмову вимогу державної податкової адміністрації, необхідну для визначення правильності стягнення державного мита та цілей оподаткування;
- довідки про заповіти видаються тільки після смерті заповідача. Законом передбачено відповідальність за порушення нотаріальної таємниці.

Не є порушенням нотаріальної таємниці, коли нотаріус в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України "Про виконавче провадження" надає інформацію органу державної виконавчої служби або приватному виконавцю.

Схожою за своїми ознаками з нотаріальною є таємниця страхування, передбачена Законом України "Про страхування", де у ст. 92 одним із обов'язків страховика (п. 3 ч.1) є забезпечення "збереження інформації, що становить таємницю страхування, з урахуванням вимог цього Закону". Втім, у ст. 113 Закону визначено умови, за яких таємниця страхування розкривається страховиком:

1) на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації;

2) на письмову вимогу (ухвалу) судді, суду або за рішенням суду;

3) на письмову вимогу Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів прокуратури, Служби безпеки України, органів внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної фіскальної політики, щодо проведення операцій страхування (перестрахування) конкретної юридичної або фізичної особи, фізичної особи - підприємця за договором страхування [15].

Ще одним специфічним видом конфіденційної інформації є *банківська таємниця*. В Законі України "Про доступ до публічної інформації" (ст. 8) цей вид конфіденційної інформації поставлено в один ряд із професійною та таємною інформацією, що в принципі дає можливість розглядати банківську таємницю як самостійний вид конфіденційної інформації, хоча банківська таємниця має ті ж самі ознаки і природу, що й професійна. Так, ст. 60 Закону України "Про банки і банківську діяльність" визначає, що "інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним або стала відомою третім особам при наданні послуг банку або виконанні функцій, визначених законом, а також визначена у цій статті інформація

[15] Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX. – Редакція від 01.01.2024, підстава - 2750-IX, 3498-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text

про банк є **банківською таємницею**". Предметом цієї таємниці, зокрема, є:

- відомості про стан рахунків клієнтів, у тому числі стан кореспондентських рахунків банків у Національному банку України;
- інформація про операції, проведені на користь чи за дорученням клієнта, вчинені ним правочини;
- фінансово-економічний стан клієнтів;
- системи охорони банку та клієнтів і т. ін;

Таким чином, банківська таємниця є специфічним видом конфіденційної інформації, що пов'язана з виконанням юридичними особами банківської діяльності та належністю фізичних осіб до відповідної професії – банківських службовців. Це цілком вкладається в рамки професійної таємниці, адже її суб'єктами є не тільки люди відповідної професії - лікарі, адвокати, працівники страхових компаній, але і юридичні особи – медичні заклади і установи, адвокатські фірми, об'єднання, страхові компанії тощо.

Законодавство визначає особливі вимоги для банківських установ щодо забезпечення відповідного правового режиму та вжиття заходів захисту інформації, що становить банківську таємницю. До прикладу, законодавством встановлено обов'язки і відповідальність осіб, які мають доступ до банківської таємниці, щодо дотримання режиму обмеження доступу:

- працівники банку, в разі прийняття їх на роботу, підписують зобов'язання про збереження банківської таємниці, а керівники та службовці банків зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи для третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала їм відома при виконанні службових обов'язків.

У разі заподіяння банку чи його клієнту збитків шляхом розголошення банківської таємниці про банки та їх клієнтів з органів, які уповноважені здійснювати банківський нагляд, збитки відшкодовуються винними органами.

Порядок організації обігу інформації, що становить банківську таємницю, визначено згідно вимог Постанови Національного банку України "Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці".

Одним із елементів забезпечення захисту інформації, що становить банківську таємницю, є визначені законодавством особливі підстави та процедура розкриття банками такої інформації.

Умови і порядок розкриття банками банківської таємниці.

Відповідно до ст. 62 Закону України "Про банки та банківську діяльність", інформація про юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками:

1) на запит або з письмового дозволу відповідної юридичної чи фізичної особи;

2) за рішенням суду (*в обсязі, визначеному рішенням суду*);

3) органам прокуратури України, Служби безпеки України, Державному бюро розслідувань, органам Національної поліції України, Національному антикорупційному бюро України, Бюро економічної безпеки України, Національному агентству з питань запобігання корупції, Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

3-1) органам Антимонопольного комітету України, голові його територіального відділення на їхні запити (*письмову вимогу*);

4) центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику;

5) центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, на його запит;

6) органам державної виконавчої служби, приватним виконавцям - на їхні запити з питань виконання рішень судів та рішень, що підлягають примусовому виконанню та іншим суб'єктам, визначених Законом [16].

Важливою вимогою при розкритті інформації, що становить банківську таємницю, є те, що банку дозволяється надавати відомості лише стосовно конкретної юридичної або фізичної особи, зазначеної у запиті, власником якої є клієнт цього банку[17].

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Класифікації видів інформації за режимом доступу.
2. Поняття та правовий режим державної таємниці.
3. Поняття конфіденційної інформації. Службова інформація та її характеристика.
4. Банківська таємниця та інші види професійної таємниці.
5. Інститут публічної інформації в Україні: необхідність запровадження, поняття публічної інформації, ознаки та види.
6. Організація доступу до публічної інформації в Україні. Інформаційний запит.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Поняття, правовий режим таємної інформації і порядок допуску до державної таємниці.
2. Правовий статус державних експертів з питань таємниць та порядок засекречування інформації.
3. Відомості, що становлять державну таємницю та класифікація видів секретної інформації.
4. Поняття і види конфіденційної інформації, яка перебуває у володінні держави.
5. Правове регулювання питань комерційної та професійної таємниці.
6. Поняття банківської таємниці, правове регулювання та умови і порядок розкриття банками банківської таємниці.

---

[16] Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2020 року № 2121-III. – Редакція від 10.01.2025, підстава - 4174-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14

[17] Правила зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці : Затверджено постановою Правління Національного банку України 14.07.2006 № 267. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0935-06#Text

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Від ступеня секретності залежить максимальний строк дії режиму секретності інформації:

1. правда;
2. неправда.

2. Віднесення інформації до державної таємниці – це:

1. процедура ухвалення (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності;
2. засекречування інформації відповідно до встановленої законодавством процедури;
3. засекречування матеріальних носіїв інформації.

3. До державної таємниці Закон не відносить інформацію:

1. про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;
2. про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян;
3. про факти порушень прав і свобод людини і громадянина;
4. про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;
5. про факт та предмет закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення для забезпечення Збройних Сил України та ін.

4. Від ступеня секретності інформації передбачено встановлення:

1. дві форми допуску до державної таємниці;
2. три форми допуску до державної таємниці;
3. чотири форми допуску до державної таємниці;
4. не встановлено жодної форми допуску до державної таємниці

5. Виконання функцій державного експерта з питань таємниць покладається на конкретних посадових осіб – керівників органів державної влади, керівників на підприємствах, в установах і організаціях:

1. правильно;
2. неправильно.

6. Віднесення інформація до державної таємниці здійснюється з урахуванням принципів:

1. дотримання балансу інтересів національної безпеки, демократичних принципів відкритості та прозорості;
2. вільного обігу інформації;
3. презумпції публічності інформації до її віднесення в установленому законодавством порядку до державної таємниці.
4. засекречування та розсекречування матеріальних носіїв інформації.

7.Звід відомостей, що становлять державну таємницю – це:

1. матеріальний носій режимної інформації;
2. систематизований перелік відомостей, що становлять державну таємницю;
3. документ про відомості, що становлять державну таємницю, розподіляє ці відомості згідно грифу секретності, який відповідає ступеню секретності певної інформації

8. Правове регулювання інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень та інших розпорядників публічної інформації є інформацією з обмеженим доступом і може бути конфіденційною, таємною та службовою інформацією:

1. правильно;
2. неправильно.

9. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, якщо інше не встановлено законом:

1. правильно;
2. неправильно.

10. Службовою інформацією визнаються робочі документи та інші матеріальні носії інформації, що містять службову інформацію зібрану під час провадження оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, діяльності у сфері оборони держави, та яким відповідно до законодавства присвоюється гриф "Для службового користування":

1. правильно;
2. неправильно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text

3. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2020 року № 2121-III (чинний, поточна редакція – Редакція від 10.01.2025, підстава - 4174-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text

4. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 30.10.2024, підстава - 4019-IX) / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text

5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI (чинний, поточна редакція – Редакція від 08.10.2023, підстава - 2614-IX) /

Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text

6. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

7. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року № 3425-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 10.01.2025, підстава - 4174-IX). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text

8. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 (чинний, поточна редакція – Редакція від 07.01.2025, підстава - 16/2025) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text

9. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник / Б.А. Кормич. Харків: БУРУН і К, 2011. 334 с.

10. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

11. Андрощук Г. Правова охорона комерційної таємниці у країнах Європейського Союзу. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2012. № 6. С. 49-58.

Лекція 5

ТЕМА 5. Правове регулювання інформаційних відносин у сфері персональних даних та сфері діяльності державних органів влади (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** засвоєння теоретичних знань про правове регулювання інформаційних відносин у сфері персональних даних та у сфері діяльності державних органів влади; з’ясування порядку доступу до персональних даних та законодавчих засад їх захисту на національному й міжнародному рівнях;

- **розвивальна:** формування інформаційно-правової грамотності; вироблення навичок використання отриманих теоретичних знань із даної теми в практичній діяльності;

- **практична:** сприяти розумінню необхідності наукових знань інформаційного права в системі правничої підготовки; виховання поваги до вимог верховенства права і прав людини; формування стимулів правової поведінки.

Міжпредметні зв’язки: теорія держави та права, конституційне право,

міжнародне приватне право, застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. Особливості інформаційних правовідносин, що виникають при використанні персональних даних в інформаційному обігу.

2. Порядок доступу до персональних даних та законодавчі засади їх захисту на національному й міжнародному рівнях.

3. Загальноправові основи висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування

4. Форми та порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні

Основні поняття: персональні дані, база персональних даних, володілець / розпорядник персональних даних, обробка персональних даних, медіа, органи державної влади, органи місцевого самоврядування.

1. Особливості інформаційних правовідносин, що виникають при використанні персональних даних в інформаційному обігу

Персональні дані як найбільш вразлива й важлива для людини інформація посідають особливе місце в системі суспільних відносин як в Україні, так і за її межами, оскільки на сьогодні саме інформація персонального характеру все частіше розглядається як економічно вигідний товар і джерело влади.

Відповідно до ст. 2 Закону України "Про захист персональних даних" від 1 червня 2010 року правничий термін *персональні дані* трактується як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

Водночас *база персональних даних* в Законі визначається як іменована сукупність упорядкованих персональних даних в електронній формі та/або у формі картотек персональних даних.

До *суб'єктів правовідносин, пов'язаних із персональними даними,* відповідно до Закону України "Про захист персональних даних" (ст. 4) відносяться:

- суб'єкт персональних даних;
- володілець персональних даних;
- розпорядник персональних даних;
- третя особа;
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Володільцем чи розпорядником персональних даних можуть бути підприємства, установи та організації усіх форм власності, органи державної влади чи органи

місцевого самоврядування, фізичні особи – підприємці, які обробляють персональні дані відповідно до закону.

Розпорядником персональних даних, володільцем яких є орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, крім цих органів, може бути лише підприємство державної або комунальної форми власності, що належить до сфери управління цього органу.

Володілець персональних даних може доручити обробку персональних даних розпоряднику персональних даних відповідно до договору, укладеного в письмовій формі.

Логічно, що персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою. Проте, не є конфіденційною інформацією персональні дані, що стосуються здійснення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень.

Персональні дані, зазначені у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, оформленій за формою і в порядку, встановленими Законом України "Про засади запобігання і протидії корупції", не належать до інформації з обмеженим доступом, крім відомостей, визначених цим Законом.

Не належить до інформації з обмеженим доступом інформація про отримання у будь-якій формі фізичною особою бюджетних коштів, державного чи комунального майна, крім випадків, передбачених ст. 6 Закону України "Про доступ до публічної інформації".

Особисті немайнові права на персональні дані, які має кожна фізична особа, є невід'ємними і непорушними.

Відповідно до ст. 8 Закону України "Про захист персональних даних" *суб'єкт персональних даних має право*:

1) знати про джерела збирання, місцезнаходження своїх персональних даних, мету їх обробки, місцезнаходження або місце проживання (перебування) володільця чи розпорядника персональних даних або дати відповідне доручення щодо отримання цієї інформації уповноваженим ним особам, крім випадків, встановлених законом;

2) отримувати інформацію про умови надання доступу до персональних даних, зокрема інформацію про третіх осіб, яким передаються його персональні дані;

3) на доступ до своїх персональних даних;

4) отримувати не пізніш як за тридцять календарних днів з дня надходження запиту, крім випадків, передбачених законом, відповідь про те, чи обробляються його персональні дані, а також отримувати зміст таких персональних даних;

5) пред'являти вмотивовану вимогу володільцю персональних даних із запереченням проти обробки своїх персональних даних;

6) пред'являти вмотивовану вимогу щодо зміни або знищення своїх персональних даних будь-яким володільцем та розпорядником персональних даних, якщо ці дані обробляються незаконно чи є недостовірними;

7) на захист своїх персональних даних від незаконної обробки та випадкової

втрати, знищення, пошкодження у зв'язку з умисним приховуванням, ненаданням чи несвоєчасним їх наданням, а також на захист від надання відомостей, що є недостовірними чи ганьблять честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи;

8) звертатися із скаргами на обробку своїх персональних даних до Уповноваженого або до суду;

9) застосовувати засоби правового захисту в разі порушення законодавства про захист персональних даних;

10) вносити застереження стосовно обмеження права на обробку своїх персональних даних під час надання згоди;

11) відкликати згоду на обробку персональних даних;

12) знати механізм автоматичної обробки персональних даних;

13) на захист від автоматизованого рішення, яке має для нього правові наслідки.

Використання персональних даних передбачає будь-які дії володільця щодо обробки цих даних, дії щодо їх захисту, а також дії щодо надання часткового або повного права обробки персональних даних іншим суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними, що здійснюються за згодою суб'єкта персональних даних чи відповідно до закону.

Використання персональних даних володільцем здійснюється у разі створення ним умов для захисту цих даних. Володільцю забороняється розголошувати відомості стосовно суб'єктів персональних даних, доступ до персональних даних яких надається іншим суб'єктам відносин, пов'язаних з такими даними.

Використання персональних даних працівниками суб'єктів відносин, пов'язаних з персональними даними, повинно здійснюватися лише відповідно до їхніх професійних чи службових або трудових обов'язків. Ці працівники зобов'язані не допускати розголошення у будь-який спосіб персональних даних, які їм було довірено або які стали відомі у зв'язку з виконанням професійних чи службових або трудових обов'язків, крім випадків, передбачених законом. Таке зобов'язання чинне після припинення ними діяльності, пов'язаної з персональними даними, крім випадків, установлених законом.

Обробка персональних даних – це будь-яка дія або сукупність дій, здійснених повністю або частково в інформаційній (автоматизованій) системі та/або в картотеках персональних даних, які пов'язані зі збиранням, реєстрацією, накопиченням, зберіганням, адаптуванням, зміною, поновленням, використанням і поширенням (розповсюдженням, реалізацією, передачею), знеособленням, знищенням відомостей про фізичну особу.

Згідно із Законом існують загальні та особливі *види вимог щодо обробки персональних даних*, які відповідним чином визнано та закріплено в стаття 6 і 7 Закону. До загальних вимог віднесено мету обробки персональних даних (відкритість, прозорість); точність, достовірність та оновлюваність персональних даних мають в міру потреби, визначеної метою їх обробки; склад і зміст персональних даних мають бути відповідними, адекватними та ненадмірними стосовно визначеної мети їх обробки; неприпустимість обробки даних про фізичну особу, які є конфіденційною інформацією, без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав

людини тощо.

До особливих вимог обробки персональних даних згідно ст. 7 Закону України віднесено заборону обробки персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних та інші види інформації про фізичну особу.

2. Порядок доступу до персональних даних та законодавчі засади їхнього захисту на національному й міжнародному рівнях

Порядок доступу до персональних даних третіх осіб визначається умовами згоди суб'єкта персональних даних, наданої володільцю персональних даних на обробку цих даних, або відповідно до вимог Закону України "Про захист персональних даних". Порядок доступу третіх осіб до персональних даних, які знаходяться у володінні розпорядника публічної інформації, визначається Законом України "Про доступ до публічної інформації".

Доступ до персональних даних третій особі не надається, якщо зазначена особа відмовляється взяти на себе зобов'язання щодо забезпечення виконання вимог Закону або неспроможна їх забезпечити.

Суб'єкт відносин, пов'язаних з персональними даними, подає запит щодо доступу до персональних даних володільцю персональних даних. У запиті зазначаються:

- прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання (місце перебування) і реквізити документа, що посвідчує фізичну особу, яка подає запит (для фізичної особи – заявника);
- найменування, місцезнаходження юридичної особи, яка подає запит, посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка засвідчує запит; підтвердження того, що зміст запиту відповідає повноваженням юридичної особи (для юридичної особи – заявника);
- прізвище, ім'я та по батькові, а також інші відомості, що дають змогу ідентифікувати фізичну особу, стосовно якої робиться запит;
- відомості про базу персональних даних, стосовно якої подається запит, чи відомості про володільця чи розпорядника персональних даних;
- перелік персональних даних, що запитуються;
- мета та/або правові підстави для запиту.

Строк вивчення запиту на предмет його задоволення не може перевищувати десяти робочих днів з дня його надходження.

Запит задовольняється протягом тридцяти календарних днів з дня його надходження, якщо інше не передбачено законом.

Згідно зі ст. 31 Конституції України кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть становити лише випадки визначені судом, коли необхідно запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо

іншими способами отримати інформацію неможливо. Відповідно до ст. 32 Конституції України не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Ст. 10 Закону України "Про звернення громадян" від 2 жовтня 1996 року забороняється розголошення отриманих зі звернень відомостей про особисте життя громадян без їх згоди. Не допускається з'ясування даних про особу громадянина, які не стосуються звернення. На прохання громадянина, висловлене в усній формі або зазначене в тексті звернення, не підлягає розголошенню його прізвище, місце проживання та роботи. Ця заборона не поширюється на випадки повідомлення інформації, що міститься у зверненні, особам, які мають відношення до вирішення справи.

Цивільним законодавством України також охороняються персональні дані фізичної особи. Так, згідно із ст. 275 Цивільного кодексу України фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб. Захист особистого немайнового права здійснюється способами, встановленими главою 3 цього Кодексу.

Принцип охорони таємниці телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються технічними засобами телекомунікацій закріплений у ст. 11 Закону України "Про телекомунікації" (втратив чинність із прийняттям закону "Про електронні комунікації" від 16 грудня 2020 року № 1089-IX). Відповідно, за порушення цих особистих немайнових прав встановлюється відповідальність.

Однак базовим національним нормативно-правовим актом у сфері захисту персональних даних фізичних осіб в Україні є Закон України "Про захист персональних даних".

У свою чергу, чинним законодавством встановлена цивільна та кримінальна відповідальність за порушення встановлених вимог щодо захисту персональних даних. Згідно із Цивільним кодексом України фізична особа може звернутися до суду за захистом своїх прав, порушених у зв'язку з розголошенням персональних даних. Вона має право на спростування недостовірної інформації і на відшкодування майнової та моральної шкоди.

Відповідальність за порушення законодавства про захист персональних даних встановлена і кримінальним законодавством України. Так, ст. 163 Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються через засоби зв'язку чи комп'ютер. У ст. 182 Кодексу наведено норми стосовно притягнення до кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя, а саме – за незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди або поширення цієї інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації.

Історія формування міжнародної законодавчої бази стосовно захисту

персональних даних бере свій початок з 1948 року, коли в Загальній декларації прав людини було проголошено, що ніхто не може піддаватися свавільному втручанню в особисте та сімейне життя, що кожна людина має право на захист закону від такого втручання.

Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року конкретизувала це право проголосивши, що кожна людина має право на свободу дотримуватися своєї думки, отримувати й поширювати інформацію та ідеї без втручання з боку державних органів незалежно від державних кордонів. Міжнародним пактом про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року забороняється не лише свавільне, а й незаконне втручання в особисте та сімейне життя людини. Отже, зазначені міжнародні документи універсального та регіонального рівня узагальнюють основні принципи захисту приватного життя людини.

Крім того, на сьогодні Радою Європи, членом якої є Україна, прийнято більше сотні правових документів, рекомендацій тощо, спрямованих на врегулювання суспільних відносин в інформаційній сфері, зокрема Директива 97/66/ЄС Європейського парламенту і Ради від 15 грудня 1997 року "Про обробку персональних даних і захист права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі", та Конвенція № 108 Ради Європи від 28 січня 1981 року "Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру" (підписано від імені України 20 серпня 2005 року), положення яких було враховано під час підготовки проекту Закону "Про захист персональних даних".

3. Загальноправові основи висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування

Порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, що становить суспільний інтерес визначається Конституцією України, Законами України "Про доступ до публічної інформації", "Про інформацію", "Про медіа" та іншими НПА. Відповідно до інформаційного та медійного законодавства України засоби масової інформації мають право висвітлювати всі аспекти діяльності органів публічної влади. Згідно ст. 26 Закону України "Про інформацію" суб'єкти владних повноважень, що здійснили акредитацію журналістів, зобов'язані сприяти провадженню ними професійної діяльності; завчасно сповіщати їх про місце і час проведення сесій, засідань, нарад, брифінгів та інших публічних заходів; надавати їм інформацію, призначену для медіа; а також сприяти створенню умов для здійснення запису і передачі інформації, проведення інтерв'ю, отримання коментарів посадових осіб.

Медіа можуть проводити власне дослідження і аналіз діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, давати їм оцінку, коментувати. Розрив чи змішування змісту офіційної інформації, що оприлюднюється, коментарями засобу масової інформації або журналістом не допускається.

Право висвітлення і коментування діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, подій державного життя в Україні гарантується Конституцією, Законом України "Про медіа", "Про доступ до публічної інформації" та іншими нормативно-правовими актами України.

Акредитація журналістів і технічних працівників медіа при органах державної влади та органах місцевого самоврядування здійснюється в цих органах шляхом їх реєстрації на підставі офіційного подання медіа до відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування або за заявою журналіста і технічного працівника з пред'явленням ними відповідних документів, що підтверджують їх професійний фах, або рекомендації професійного об'єднання журналістів.

Орган, при якому акредитовано журналіста і технічного працівника, заздалегідь інформує їх про важливі заходи, плани, організаційно сприяє виконанню ними професійних обов'язків.

Порядок допуску журналістів і технічних працівників до приміщення органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, доступу до інформації та їх документів і технічних засобів визначається законами України і з урахуванням загального режиму (регламенту) роботи цього органу, умов і можливостей, які він має реально. Про цей порядок заздалегідь повідомляється акредитованим журналістам і технічним працівникам; їм видається посвідчення (перепустка) на право входу в приміщення органу державної влади чи органу місцевого самоврядування. У разі порушення цього порядку акредитованим журналістом або технічним працівником медіа їх акредитація може бути припинена за рішенням органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, при якому вони акредитовані. Письмове повідомлення із зазначенням підстав припинення акредитації вручається журналісту чи технічному працівнику медіа і таке ж повідомлення одночасно надсилається до медіа, в якому вони працюють. Журналіст, технічний працівник, редакція медіа, який вони представляють, можуть оскаржити це рішення органу державної влади чи органу місцевого самоврядування в судовому порядку.

У разі поширення офіційної інформації іншими мовами органи державної влади та органи місцевого самоврядування забезпечують автентичний переклад з державної мови на іншу мову, на якій поширюється ця інформація. Засобам масової інформації забороняється самостійний переклад офіційної інформації з державної мови на іншу мову.

Порядок фінансування медіа по висвітленню діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, засновниками чи співзасновниками яких є ці органи, визначається в договорах між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і редакціями медіа, а також у статутах редакцій цих медіа.

Недержавні медіа висвітлюють діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування на умовах, передбачених в укладеній між цими органами і редакціями медіа угоді. Якщо така угода не укладена, то редакція недержавного медіа має право самостійно, відповідно до законодавства України, висвітлювати діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, визначаючи у своєму статуті джерела фінансування витрат на це висвітлення.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах коштів, передбачених у державному або місцевих бюджетах на висвітлення їх діяльності, формують медіа на:

- створення спеціальних звітів і репортажів про важливі події, що відбуваються в державі, про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- проведення прямих теле- і радіотрансляцій про їх діяльність;
- організацію систематичних (проблемних, тематичних) теле- і радіопередач та сторінок (рубрик) у друкованих засобах масової інформації;
- створення та поширення інформації, авторських матеріалів про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування роз'яснювального характеру;
- запис і збереження відео- і аудіоматеріалів про висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Видатки на фінансування засобів масової інформації щодо висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування передбачаються у Державному бюджеті України та в місцевих бюджетах окремо.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування у своїх кошторисах зобов'язані передбачати витрати на висвітлення своєї діяльності засобами масової інформації.

4. Форми та порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні

Порядок і форми обов'язкового висвітлення діяльності Верховної Ради України (далі – ВРУ) аудіовізуальними засобами масової інформації (виконання державного замовлення) визначаються окремою Постановою Верховної Ради України на кожну поточну сесію парламенту. Натепер чинною є Постанова ВРУ «Про порядок висвітлення роботи Верховної Ради України дев'ятого скликання» від 30 серпня 2019 року № 26-IX із змінами, зумовленими широкомасштабною збройною агресією РФ в Україну та запровадженням воєнного стану в Україні [18].

Відповідно до статті 3 частини 6 Закону України "Про Регламент Верховної Ради України" Державне підприємство «Парламентський телеканал "Рада"» висвітлює діяльність законодавчого органу влади в Україні, за умови наявності у нього ліцензії на мовлення. Парламентський телеканал "Рада" забезпечує у повному обсязі у прямому ефірі трансляцію відкритих пленарних засідань парламенту, трансляцію щоденних (у дні пленарних засідань та проведення "години запитань до Уряду") та щотижневих програм із забезпеченням рівної участі в них представників депутатських фракцій (депутатських груп) та позафракційних народних депутатів України.

---

[18] Про деякі питання висвітлення роботи Верховної Ради України дев'ятого скликання в умовах дії воєнного стану : Постанова Верховної Ради України від 6 вересня 2022 року № 2568-IX (чинний, поточна редакція – Прийняття від 06.09.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2568-20#Text

У разі встановлення у період дії воєнного стану в Україні обмежень щодо здійснення прямої трансляції відкритих пленарних засідань Верховної Ради України в інтересах національної безпеки та/або з метою забезпечення заходів безпеки Верховної Ради України, виконання рішень та нормативно-правових актів щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану *відкриті пленарні засідання* Верховної Ради України, *щоденні* (у дні пленарних засідань та проведення "*години запитань до Уряду*") та щотижневі програми із забезпеченням рівної участі в них представників депутатських фракцій (депутатських груп) та позафракційних народних депутатів України транслюються державним підприємством "Парламентський телеканал "Рада" у запису в день проведення відповідного пленарного засідання чи у вигляді створеної програми, а якщо це неможливо - у перший тиждень трансляції Державним підприємством "Парламентський телеканал "Рада" програм згідно з розкладом після дня проведення пленарного засідання чи створення відповідної програми.

У період дії воєнного стану в Україні здійснення прямої трансляції відкритих пленарних засідань Верховної Ради України може бути обмежено відповідно до Конституції України і законів України.

У зв’язку з широкомасштабною війною, розв’язаною РФ проти України, Верховна Рада України ухвалила Постанову від 6 вересня 2022 року № 2558-IX «Про деякі питання організації роботи Верховної Ради України дев’ятого скликання під час проведення восьмої сесії» в умовах дії воєнного стану». Постановою визначено порядок роботи Верховної Ради України дев’ятого скликання в умовах дії воєнного стану – у режимі одного пленарного засідання, що триває до дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні, але не пізніше ніж до початку наступної чергової сесії Верховної Ради України дев’ятого скликання.

Отже, з 24 лютого 2022 року, коли почалося повномасштабне вторгнення росії, діяльність медіа щодо висвітлення діяльності Верховної Ради України аудіовізуальними медіа з міркувань безпеки була обмежена. Телеканалу дозволили записувати пленарні засідання, без жодних прямих ефірів, а записи оприлюднювати на YouTube через декілька годин після таких засідань.

Національна суспільна телерадіокомпанія України (далі – НСТУ) або Суспільне Мовлення, до якої входять загальнонаціональні телеканали «Перший», «Суспільне Культура» та інші, радіоканали «Українське радіо», «Радіо Промінь», «Radio Ukraine International» та інші радіоканали висвітлюють діяльність органів державної влади як безпосередньо, так і шляхом оприлюднення офіційної інформації, отриманої від Прес-служби цих органів.

Так, в обов’язковому порядку за рахунок коштів державного бюджету на суспільно-політичному загальнонаціональному каналі Суспільного радіо Національної суспільної телерадіокомпанії України транслюються теледебати, звернення Президента України з посланнями до народу та щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє та зовнішнє

становище України; участь глави держави України в офіційних заходах, що проводяться в державі; ведення переговорів та укладання міжнародних договорів України при здійсненні керівництва зовнішньоекономічною діяльністю держави тощо.

Суб'єктами медіа висвітлюються засідання Кабінету Міністрів України, на яких розглядаються питання, що належать до його конституційних повноважень та інша інформація про його діяльність. Інформація про діяльність Кабінету Міністрів України, центральних і місцевих органів виконавчої влади здійснюється у формі офіційних повідомлень, репортажів, коментарів та інтерв'ю членів Кабінету Міністрів України і керівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, прес-конференцій, брифінгів, "круглих столів", щотижневих інформаційних аналітичних передач.

Рішення про повну теле- і радіотрансляцію або розширений теле- і радіозвіт про засідання Кабінету Міністрів України чи проведення інших важливих державних заходів, організація яких покладається на Кабінет Міністрів України, приймає Прем'єр-міністр України не пізніш як за добу до часу теле- і радіотрансляції, за винятком окремих непередбачених надзвичайних ситуацій, коли теле- і радіотрансляція здійснюється негайно.

Діяльність місцевих органів виконавчої влади висвітлюється місцевими та регіональними аудіовізуальними медіа, з яким місцеві органи виконавчої влади укладають відповідні угоди або ж є засновниками суб'єкта місцевих публічних аудіовізуальних медіа. Місцеві публічні аудіовізуальних медіа зобов'язані здійснювати трансляції пленарних засідань сесій органів місцевого самоврядування відповідної територіальної громади (громад) або відповідних обласних чи регіональних органів самоврядування у прямому ефірі, а у разі відсутності такої можливості - в записі без скорочень та коментарів у проміжках часу між 6 та 23 годиною.

Висвітлення діяльності судів загальної юрисдикції України та Конституційного Суду України здійснюється аудіовізуальними засобами масової інформації на засадах укладених між ними угод та з урахуванням специфіки роботи цих судів.

Відповідно до Закону України «Про суспільні медіа України» (ст. 20) НСТУ надає ефірний час для офіційних виступів і заяв вищих посадових осіб держави, а у разі необхідності – позачерговий прямий ефір для екстрених офіційних виступів Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Голови Верховного Суду України, Голови Конституційного Суду України.

Президенту України на безоплатній основі також надається ефірний час для новорічного привітання Українського народу.

Відео- та аудіозаписи про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що зберігаються в державних архівах, можуть використовуватися громадянами України і журналістами відповідно до Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» та Закону України «Про державну таємницю».

Вказані вище норми не обмежують права акредитованих журналістів і технічних працівників здійснювати власний відео- та аудіозапис на засіданнях,

нарадах, інших офіційних заходах для власних архівів.

Нагляд і контроль за дотриманням суб'єктами у сфері медіа вимог законодавства про висвітлення діяльності органів публічної влади, про вибори та референдуми, про державну мову та інших форм і стандартів мовлення у сфері медіа покладається на Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙОГО ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ:

1. Самостійне опрацювання теоретичних питань, передбачених темою.

2. Закріплення теоретичного матеріалу за допомогою створення словника з визначення основних термінів зазначеної теми.

3. Підготувати доповідь за темами:

3.1. Огляд законодавства України про правове регулювання інформаційних відносин у сфері персональних даних.

3.2. Правові вимоги щодо обробки персональних даних.

3.3. Суб'єкти в сфері обігу персональних даних.

3.4. Особливості реєстрації персональних баз даних.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Що розуміють під поняттям класифікація персональних даних та за якими критеріями вона здійснюється?

2. Суб'єкти в сфері обігу персональних даних. Обробка персональних даних.

3. Особливості реєстрації персональних баз даних.

4. Обмеження прав людини та правові підстави для обробки персональних даних державними органами.

5. Загальноправові основи висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

6. Правові засади висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні.

7. Форми та порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. До суб'єктів правовідносин, пов'язаних із персональними даними, відповідно до Закону України "Про захист персональних даних" відносяться суб'єкт персональних даних; володілець персональних даних; розпорядник персональних даних; третя особа:

1. правильно;
2. неправильно.

2. Яке поняття відображує це визначення: «фізична або юридична особа, яка визначає мету обробки персональних даних, встановлює склад

ціх даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом» - це:

1) одержувач персональних даних;
2) суб'єкт персональних даних;
3) володілець персональних даних;

3. До загальних вимог щодо обробки персональних даних, які відповідним чином визнано Законом України «Про захист персональних даних» віднесено:

1. дані про політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках;
2. склад і зміст персональних даних мають бути відповідними, адекватними та ненадмірними стосовно визначеної мети їх обробки;
3. дані про засудження до кримінального покарання.

4. Доступ до персональних даних третій особі не надається, якщо зазначена особа відмовляється взяти на себе зобов'язання щодо забезпечення виконання вимог Закону або неспроможна їх забезпечити.

1. правильно;
2. неправильно.

5. **Суб'єкт відносин, пов'язаних з персональними даними, подає запит щодо доступу до персональних даних володільцю персональних даних і строк його вивчення на предмет задоволення не може перевищувати:**

1. десяти робочих днів з дня його надходження;
2. тридцяти робочих днів з дня його надходження;
3. 15 робочих днів з дня його надходження.

6. До особливих вимог обробки персональних даних, які відповідним чином визнано Законом України «Про захист персональних даних» віднесено:

1. статевого життя, біометричні або генетичні дані особи;
2. мету обробки персональних даних (відкритість, прозорість);
3. оновлюваність персональних даних в міру потреби, визначеної метою їх обробки.7

7. Володілець персональних даних зобов'язаний повідомляти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері захисту персональних даних про кожну зміну відомостей, що підлягають повідомленню, упродовж :

1. десяти робочих днів з дня настання такої зміни;
2. п'ятнадцяти робочих днів з дня настання такої зміни;
3. тридцяти робочих днів з дня настання такої зміни.

8. В якому із документів, запропонованих для додаткового вивчення питань правового регулювання інформаційних відносин у сфері персональних даних записано, що абонент має право на безкоштовне випущення його даних з

друкованого електронного телефонного довідника на його прохання, на вказування, його особисті дані не можуть використовуватися для цілей прямого маркетингу, часткове випущення його адреси та невключення ознак, що свідчили б про його стать, якщо це можливо з лінгвістичної точки зору?

1. в Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних;
2. в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод;
3. в Директиві 97/66/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі»

9. Чи можуть медіа проводити власне дослідження і аналіз діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також давати їм оцінку, коментувати?:

1. можуть;
2. не можуть;
3. законами ці дії не урегульовано.

10. У період дії воєнного стану в Україні здійснення прямої трансляції відкритих пленарних засідань Верховної Ради України:

1. може бути обмежено відповідно до Конституції України і законів України;
2. здійснюється у звичному режимі відповідно до Конституції України і законів України;
3. забороняється проведення прямої трансляції відкритих пленарних засідань Верховної Ради України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). (Європейська конвенція з прав людини. Рим, 4.XI.1950). Ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 року. Набрала чинності для України 11.09.1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 16 грудня 2020 року № 1089-IX (чинний, поточна редакція – Редакція від 08.10.2023, підстава - 2614-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text

5. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI (чинний, поточна редакція – Редакція від 18.01.2025, підстава - 3980-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text

6. Про порядок висвітлення роботи Верховної Ради України дев'ятого скликання : Постанова Верховної Ради України від 30 серпня 2019 року № 26-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26-20#Text

7. Про деякі питання організації роботи Верховної Ради України дев'ятого скликання в умовах дії воєнного стану : Постанова Верховної Ради України від 7 лютого 2023 року № 2912-IX. Редакція від 27.07.2023, підстава – 3279-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2912-20#Text

8. Директива 97/66/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі» від 15 грудня 1997 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 12.07.2002, підстава - 994_b34) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_243#Text

9. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (чинний, поточна редакція – Ратифікація від 06.07.2010, підстава - 2438-VI). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text

8. Гуржій Т. О. Правовий захист персональних даних : монографія / Т. О. Гуржій, А. Л. Петрицький. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 216 с.

9. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник / Б.А. Кормич. Харків: БУРУН і К, 2011. 334 с.

10. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

Лекція 6

ТЕМА 6. Правове регулювання інформаційної діяльності друкованих медіа та видавничої справи в Україні (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** засвоєння теоретичних знань про правове регулювання діяльності друкованих медіа та видавничої справи в Україні; вивчення законодавства про діяльність друкованих медіа та видавничу справу в Україні;

- **розвивальна:** формування інформаційно-правової грамотності; вироблення навичок використання отриманих теоретичних знань із даної теми в практичній діяльності;

- **практична:** сприяти розумінню необхідності наукових знань інформаційного права в системі правничої підготовки; виховання поваги до вимог верховенства права і прав людини; формування стимулів правової поведінки.

Міжпредметні зв'язки: теорія держави та права, конституційне право, медіаправо та медіабезпека, застосування стандартів Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. Поняття, призначення та класифікація діяльності друкованих медіа.

2. Особливості заснування, державної реєстрації та припинення діяльності друкованих медіа.

3. Права, обов'язки, гарантії та відповідальність журналістів друкованих медіа.

4. Загальні аспекти правового регулювання видавничої діяльності в Україні.

Основні поняття: масова інформація, медіа, друковані медіа, реєстрація друкованих медіа, журналіст, цензура, правовий статус журналіста, оціночні судження, видавнича справа, видавнича діяльність, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Книжкова палата України.

1. Поняття, призначення та класифікація діяльності друкованих медіа

Правові основи діяльності друкованих засобів масової інформації в Україні визначаються Конституцією та законами України, зокрема: Законом України "Про медіа", в якому встановлені основні положення їх організації і діяльності, "Про інформацію", "Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста" та іншими актами чинного законодавства, а також визнаних Україною міжнародно-правовими договорами.

Більш розширено перелік законодавчих актів, що регулюють діяльність у сфері медіа, а також міжнародних договорів у сфері медіа, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України зазначено у ст. 3 Закону "Про медіа".

Термін "**друковане медіа**" відповідно Закону України "Про медіа" (ст. 1) – визначається як медіа, *що здійснює поширення інформації у текстовій чи візуальній формі на друкованих носіях*, однотипно оформлене, виходить у світ через певні проміжки часу упродовж року – у міру настання відповідного періоду або накопичення матеріалу. Звичайно така діяльність цього ресурсу, як і інших ресурсів суб'єктів медіа, здійснюється на підставі свідоцтва про державну реєстрацію, оскільки Законом передбачено процедуру ліцензування та реєстрації суб'єктів у сфері медіа; процедуру реєстрації іноземних лінійних медіа.

Не належать до друкованих медіа офіційні друковані видання, що видаються з метою забезпечення доступу до публічної інформації, тобто офіційні вісники.

Відповідно під *діяльністю* друкованих медіа, цей Закон (ст. 15) визначає такі дії суб'єктів у сфері друкованих медіа (особи), що здійснює редакційний контроль щодо створення або добору, організації та поширення масової інформації у формі друкованого медіа.

При цьому *продукцією друкованого* медіа є виготовлений видавцем тираж окремого випуску видання, підписаний редактором (головним редактором) на вихід у світ.

Зі сказаного зробимо висновок, щодо *основних характеристик друкованих медіа*:

1) друкованим медіа визнається медіа (засіб масової інформації), який створює та поширює масову інформацію у формі друкованого медіа;

2) періодичність чи регулярність видання (щонайменше один раз на рік) з виходом у світ під редакційним контролем;

4) постійна назва, що об'єднує його випуски як індивідуалізуюча ознака;

5) державна реєстрація суб'єкта друкованого медіа, а не офіційного друкованого видання, що видаються з метою забезпечення доступу до публічної інформації.

Отже, друковані ЗМІ (медіа) призначені для забезпечення широкого (необмеженого) кола осіб масовою інформацією, тобто для інформування населення. З огляду на це, виокремлюють такі *функції друкованих медіа*:

1) **загальні функції**: формування й поширення друкованої масової інформації, і вони є змістом інформаційної діяльності друкованих медіа;

2) **спеціальні функції**, що здійснюються суб'єктами інформаційної діяльності друкованих ЗМІ такі як: пошук, збирання, отримання, обробка, редагування, створення, перетворення, використання, збереження, передання, опублікування, охорона, захист і знищення масової інформації.

Законодавство визначає перелік суб'єктів діяльності друкованих медіа, кожен з яких має свій правовий статус і відповідно є носієм комплексу специфічних прав та обов'язків. До *основних суб'єктів* діяльності друкованих медіа належать:

- *засновник (співзасновники)* – особа, яка заснувала засіб масової інформації, або особи, які об'єдналися з метою спільного заснування видання;

- *редактор (головний редактор)* – керівник редакції, уповноважений на те засновником;

- *редакція* – установа, що здійснює підготовку та випуск у світ друкованого засобу масової інформації за дорученням засновника;

- *журналіст* – творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для друкованого засобу масової інформації та діє на підставі трудових чи інших договірних відносин з його редакцією або займається такою діяльністю за її уповноваженням;

- *видавець* – суб'єкт підприємницької діяльності, який здійснює функції матеріально-технічного забезпечення видання друкованого медіа на підставі пред'явлення засновником (співзасновниками) свідоцтва про його державну реєстрацію і укладеного між ними договору;

- *розповсюджувач* – суб'єкт підприємницької діяльності, який продає, надсилає за передплатою чи іншим способом розповсюджує виданий тираж періодичного і такого, що продовжується, видання, є розповсюджувачем продукції друкованого засобу масової інформації.

Виробничі, майнові та фінансові відносини засновника (співзасновників), редакції, видавця, розповсюджувача друкованого медіа будуються на основі чинного законодавства і договору.

Окремі суб'єкти друкованих медіа можуть одночасно поєднувати в одній особі

функції декількох інших суб'єктів. Так, засновник або співзасновники друкованого медіа може поєднувати в одній особі редакцію, видавця, розповсюджувача. А редакція друкованого медіа має право виступати засновником або співзасновником, видавцем, розповсюджувачем.

У вітчизняному законодавстві виділяють кілька критеріїв класифікації друкованих медіа, які зумовлюють особливості державної реєстрації та застосування до них деяких регуляторних актів щодо оподаткування та державної підтримки.

За сферою розповсюдження розрізняють **зарубіжні** (більше однієї країни), **загальнодержавні**, **регіональні** (дві і більше областей) та **місцеві** друковані медіа.

За видом видання виокремлюють такі друковані медіа, як: газета, журнал, збірник, бюлетень, альманах, календар, дайджест тощо.

За статусом видання можуть бути вітчизняні (засновник або всі співзасновники є фізичними або юридичними особами-резидентами), спільні (хоча б один із співзасновників є іноземною фізичною або юридичною особою).

Відповідно до категорії читачів визначають ті верстви населення, на які розраховане видання: усе населення, дорослі, молодь, діти, чоловіки, жінки, інваліди, студенти, працівники певної галузі, науковці, педагоги тощо.

Програмні цілі (або тематична спрямованість видання) характеризують завдання, які ставить перед собою засновник друкованого медіа.

Нарешті, важливою характеристикою є вид видання *за цільовим призначенням*: загальнополітичне, з питань економіки і бізнесу, виробничо-практичне, наукове, науково-виробниче, науково-популярне, навчальне, довідкове, літературно-художнє, з питань мистецтва, спортивне, юридичне, для дозвілля, медичне, релігійне, урологічне, екологічне, туристичне, інформаційне, для дітей тощо. Окремо виділяють також такі види видань, як рекламне (понад 40% обсягу одного номера – реклама) та еротичне оскільки на дані види видань не розповсюджуються встановлені законодавством пільги, а з останніх стягується більший порівняно з іншими реєстраційний збір.

2. Особливості заснування, державної реєстрації та припинення діяльності друкованих медіа

Однією з особливостей створення друкованих медіа є достатньо широкий, порівняно з іншими видами ЗМІ, перелік осіб, які мають право виступати як засновники. Зокрема, *право на заснування друкованого медіа* можуть мати:

- фізичні особи – громадяни України, громадяни інших держав та особи без громадянства, не обмежені в цивільній правоздатності та цивільній дієздатності;
- юридичні особи України та інших держав;
- трудові колективи підприємств, установ і організацій на підставі відповідного рішення загальних зборів (конференції).

Юридичні особи можуть виступати як засновники друкованих медіа навіть у випадках, коли цей вид діяльності не передбачений їхніми статутами.

Законодавством установлено гарантії від монополізації друкованих ЗМІ, які реалізуються встановленням обмежень щодо засновників загальнодержавних і

регіональних громадсько-політичних медіа. Фізична або юридична особа не може бути засновником або співзасновником чи контролювати більше як 5% таких видань.

Друковане медіа може бути видане після його *державної реєстрації*, яка являє собою регламентований правовими нормами комплекс дій відповідального за реєстрацію державного органу щодо прийняття й правової експертизи заяви засновника (співзасновників) на відповідність дотримання встановлених законом умов і порядку державної реєстрації друкованого ЗМІ, дослідження обставин справи, прийняття рішення щодо заяви, унесення відповідних записів до Державного реєстру друкованих ЗМІ та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності, видання свідоцтва про державну реєстрацію, ведення державного нагляду, здійснення контролю за законністю вищевказаних дій і забезпечення доступу до публічної інформації, розпорядником якої є орган, який реєструє.

Порядок державної реєстрації визначається Законом "Про медіа" та "Положенням про особливості ліцензування та реєстрації у сфері медіа в період дії воєнного чи надзвичайного стану", затвердженим Рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 18 травня 2023 року № 349.

Зокрема, реєстрація друкованих медіа здійснюється Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення і нею може бути скасована у разі наявності підстав, передбачених законом.

Відповідно до вимог закону "Про медіа" реєстрація друкованих медіа є добровільною, однак на період воєнного стану вона обов'язковою. У заяві про державну реєстрацію друкованого медіа мають бути зазначені: засновник (співзасновник) видання; вид видання; назва видання; мова видання; сфера розповсюдження (місцева, регіональна, загальнодержавна, зарубіжна) та категорії читачів; програмні цілі (основні принципи) або тематична спрямованість; передбачувані періодичність випуску, обсяг і формат видання; юридична адреса засновника, кожного із співзасновників та його (їх) банківські реквізити; місцезнаходження редакції.

Реєструючий орган має право зажадати від засновника (співзасновників) подання документів, якими підтверджується його (їх) цивільна правоздатність та цивільна дієздатність (паспорт, статут, договір між співзасновниками, договір з правонаступником, довіреність тощо).

Заява про реєстрацію друкованого медіа розглядається у місячний строк з дня її одержання реєструючим органом, який за результатами розгляду заяви приймає одне з таких рішень: про державну реєстрацію; про відмову в державній реєстрації; про зупинення строку розгляду заяви про державну реєстрацію; про визнання недійсним свідоцтва про державну реєстрацію друкованого медіа (на підставі письмового повідомлення засновника (співзасновників), погодженого з редакцією, або рішення суду про припинення випуску друкованого засобу масової інформації).

За державну реєстрацію друкованих медіа сплачується збір у розмірах, установлених Кабінетом Міністрів України.

Після оформлення реєструючим органом рішення про державну реєстрацію та сплати збору за неї, зареєстрованому друкованому медіа присвоюються відповідний номер і серія, а заявникові видається свідоцтво встановленого зразка. Після

державної реєстрації друкованого медіа його редакція набуває статусу юридичної особи.

Друковане медіа підлягає перереєстрації в разі зміни засновника (складу співзасновників), назви, мови, сфери розповсюдження видання.

Відповідальність суб'єктів у сфері друкованих медіа (стаття 11-1 Закону України "Про медіа".

Порушення суб'єктами у сфері друкованих медіа вимог законодавства, за які Національна рада має право застосовувати заходи реагування, поділяються на:

1) незначні;

2) значні;

3) грубі.

До незначних порушень, а їх перелік вичерпний, відноситься:

1) порушення встановлених статтею 48 цього Закону вимог щодо зберігання примірників друкованих медіа;

2) неподання зареєстрованим суб'єктом у визначені цим Законом строки заяви про внесення змін до Реєстру чи порушення зареєстрованим суб'єктом строків внесення змін до Реєстру, які реєстрант відповідно до цього Закону самостійно вносить до Реєстру;

3) ненадання, порушення строків надання інформації за запитом Національної ради у випадках та з підстав, передбачених цим Законом;

4) порушення встановлених статтею 37 цього Закону вимог щодо повідомлення вихідних даних;

5) порушення встановлених Законом України "Про рекламу" вимог та обмежень щодо порядку поширення (розповсюдження) реклами та спонсорства.

До значних порушень Закон відносить:

1) поширення висловлювань, що підбурюють до дискримінації чи утисків стосовно окремих осіб чи груп осіб за ознакою етнічного чи соціального походження, громадянства, національності, раси, релігії та вірувань, віку, статі, сексуальної орієнтації, ґендерної ідентичності, інвалідності або за іншими ознаками;

2) поширення пропаганди вживання наркотичних засобів, психотропних речовин;

3) поширення пропаганди жорстокого поводження з тваринами;

4) поширення інструкцій або порад щодо виготовлення, придбання або використання вибухових, наркотичних чи психотропних речовин;

5) поширення інформації, що заперечує або виправдовує злочинний характер комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років в Україні, злочинний характер націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, створює позитивний образ осіб, які обіймали керівні посади у комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік тощо;

6) поширення інформації, що містить символіку комуністичного або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, крім випадків, передбачених Законом України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої

символіки";

7) поширення інформації, що принижує або зневажає державну мову;

8) поширення інформації, що може завдати шкоди фізичному, психічному або моральному розвитку дітей, крім спеціалізованих друкованих медіа, що призначені для дорослої аудиторії та мають обмеження на розповсюдження серед дітей;

9) порушення вимог законодавства України щодо форми, маркування, порядку поширення (розповсюдження), джерел та порядку фінансування агітації, інших обмежень, визначених законодавством для агітації в медіа під час виборів та референдумів;

10) висвітлення діяльності органів влади держави-агресора (держави-окупанта) в інформаційних та інформаційно-аналітичних матеріалах без супроводження повідомленням про статус держави-агресора (держави-окупанта);

До цієї категорії значних порушень належить відмова у проведенні перевірки.

Грубими порушеннями є:

1) повторна відмова у проведенні перевірки впродовж останнього року;

2) поширення закликів до насильницької зміни, повалення конституційного ладу України, розв'язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, ліквідації незалежності України, інформації, яка виправдовує чи пропагує такі дії;

3) поширення висловлювань (дискримінаційного характеру), що розпалюють ненависть, ворожнечу чи жорстокість до окремих осіб чи груп осіб за ознакою етнічного чи соціального походження, громадянства, національності, раси, релігії та вірувань, віку, статі, сексуальної орієнтації, ґендерної ідентичності, інвалідності;

4) поширення пропаганди або закликів до тероризму та терористичних актів, інформації, що виправдовує чи схвалює такі дії;

5) поширення порнографічних матеріалів, а також матеріалів, що заохочують сексуальну експлуатацію та насильство над дітьми, демонструють статеві відносини дітей, використовують образ дітей (візуальний запис образу дітей) у видовищних заходах сексуального чи еротичного характеру;

6) поширення інформації, що містить пропаганду російського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, а також символіку воєнного вторгнення російського тоталітарного режиму, крім випадків, передбачених Законом України "Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну";

7) поширення інформації, що висвітлює збройну агресію проти України як внутрішній конфлікт, громадянський конфлікт чи громадянську війну, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності;

8) поширення недостовірних матеріалів щодо збройної агресії та діянь держави-агресора (держави-окупанта), її посадових осіб, осіб та організацій, що контролюються державою-агресором (державою-окупантом), у разі якщо наслідком

цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності.

За грубі порушення до суб'єктів у сфері друкованих медіа застосовується штраф у розмірі від 10 до 15 мінімальних заробітних плат на день вчинення порушення.

За значні порушення до суб'єктів у сфері друкованих медіа застосовується штраф у розмірі від 5 до 10 розмірів мінімальних заробітних плат на день вчинення порушення.

При визначенні розміру штрафу, який обраховується у мінімальних заробітних платах, Національна рада враховує *вид друкованого медіа*, *періодичність виходу примірників*, *територію*, *спосіб розповсюдження* та *тираж відповідного номера*, а також інші обставини, що впливають на рівень суспільної небезпеки вчиненого порушення, про що зазначає у своєму рішенні (ч.6 ст. 11-1 ЗУ "Про медіа").

Законодавством передбачена адміністративна відповідальність (ст. 186-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення) за виготовлення, випуск або розповсюдження продукції друкованого медіа після припинення його діяльності, а так само ухилення від перереєстрації у передбачених законом випадках, чи від повідомлення реєструючому органу про зміну виду видання, юридичної адреси засновника (співзасновників), місцезнаходження редакції [19].

Водночас встановлено певні вимоги до продукції друкованих медіа, які стосуються вихідних даних та контрольних примірників видання. Недоставляння або порушення строку доставляння обов'язкового безоплатного примірника документів – тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб, фізичних осіб - підприємців від 30 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (КУпАП, ст. 186-7).

Відповідно до Закону України "Про медіа" (ч. 4 ст. 37) суб'єкти у сфері друкованих медіа зобов'язані у кожному випуску повідомляти свої вихідні дані, вказуючи:

1) офіційну або зареєстровану назву друкованого медіа;

2) порядковий номер випуску друкованого медіа і дата його виходу у світ;

3) індекс видання, розповсюджуваного за передплатою;

4) тираж відповідного номера друкованого медіа;

5) поштову адресу, телефон, адресу електронної пошти суб'єкта;

6) ідентифікатор друкованого медіа в Реєстрі (у разі реєстрації такого медіа).

Деякі із цих даних зареєстровані суб'єкти у сфері онлайн-медіа зобов'язані *оприлюднювати* та *регулярно оновлювати* на своєму веб-сайті (у своєму онлайн-профілі), зокрема, такі вихідні дані як:

1) офіційна (зареєстрована) назва онлайн-медіа;

2) поштова адреса, телефон, адреса електронної пошти суб'єкта;

3) ідентифікатор онлайн-медіа в Реєстрі.

Таким чином, законодавством забороняється розповсюдження продукції друкованих медіа без вихідних даних. З-поміж іншого, суб'єкти у сфері друкованих

---

[19] Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) :Закон України. – Редакція від 14.10.2023, підстава - 2982-IX. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

медіа зобов'язані *зберігати примірники кожного випуску* друкованого медіа протягом одного року з моменту їх поширення.

Відповідно до ч. 7, абз. 1 ст. 47 Закону України "Про медіа", зареєстровані суб'єкти у сфері друкованих медіа зобов'язані надсилати до Національної ради **контрольні примірники** кожного випуску друкованого медіа в електронній формі (за наявності) та на запит Національної ради безоплатно надсилати їй контрольний *примірник конкретного випуску* відповідного друкованого медіа *у друкованій формі*. При цьому друковані медіа не можуть поширювати розклади програм аудіовізуальних медіа-сервісів держави-агресора.

Відповідно до чинного законодавства до суб'єктів медіа можуть бути застосовані санкції у виді заборони здійснювати діяльність у сфері медіа на території України за рішенням засновника (співзасновника) або суду (Закон України "Про санкції" п.6-1 ч.1 ст.4).

В судовому порядку припиняється випуск видання друкованого медіа у разі порушення вимог ч. 1 ст. 3 Закону України "Про реформування державних і комунальних друкованих медіа" або ліквідації юридичної особи, яка є засновником видання. Про своє рішення суд повідомляє органу реєстрації.

Припинення випуску друкованого медіа та діяльності редакції у випадках і порядку, передбачених установчим договором або статутом редакції чи іншим договором, укладеним між засновником (співзасновниками) і редакцією має право і засновник (співзасновник) (ст. 11 Закону України "Про реформування державних і комунальних друкованих медіа").

У разі якщо до суб'єкта у сфері медіа в порядку, передбаченому Законом України "Про санкції", застосовано санкції у виді заборони здійснювати діяльність у сфері медіа, Національна рада ухвалює рішення про скасування реєстрації у сфері медіа на строк застосування таких санкцій (ч.9 ст. 65 Закону України "Про медіа").

Коли ж рішення Національної ради про скасування реєстрації суб'єкта у сфері медіа скасовано рішенням суду і набрало законної сили, Національна рада зобов'язана поновити відповідні дані в Реєстрі та оприлюднити інформацію про поновлення реєстрації суб'єкта у сфері медіа на своєму веб-сайті. Повторна заява про реєстрацію такого суб'єкта у сфері медіа не подається.

3. Права, обов'язки, гарантії та відповідальність журналістів друкованих медіа

В Законі України "Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста" (ст.1) термін журналіст визначається як "творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа". Тобто, поняття "журналіст" – це не просто здобута професія, підтверджена відповідним дипломом, це, крім того, його належність до певного засобу масової інформації, його редакції або професійної чи творчої спілки журналістів. Власне, в цій же статті ідеться про статус журналіста, який підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів.

Якщо порівняти вітчизняне законодавство з міжнародними документами стосовно того, хто вважається журналістом, наприклад актами Ради Європи, то воно майже збігається. Так, в Рекомендації Комітету Міністрів РЄ №R(2000) 7 "Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації" міститься наступне визначення цього терміна – "журналіст" – будь-яка фізична або юридична особа, яка регулярно або професійно задіяна в зборі та публічному поширенні інформації через будь-які засоби масової інформації. При цьому "інформація" означає будь-яку констатацію факту, думки або ідеї у формі тексту, звуку та/або зображення" [20, с. 66].

Отже, "журналіст" – це той, хто регулярно працює з інформацією для медіа, перебуває у трудових чи інших договірних відносинах з його редакцією або займається такою діяльністю за її уповноваженням, що підтверджується редакційним посвідченням чи іншим документом, виданим йому редакцією цього друкованого медіа.

Документ, що підтверджує статус журналіста містить реквізити : найменування та вид медіа, його ідентифікатор у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа або найменування професійної чи творчої спілки, фото, прізвище, ім'я та по батькові журналіста, номер документа, дату видачі і строк його дії, підпис особи, яка видала документ.

Відповідно на особу, якій видано редакційне посвідчення чи інший документ, що підтверджує повноваження, надані їй редакцією друкованого медіа, або її професійну належність, поширюються права і обов'язки, зазначені у ст. 11 Закону України "Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста", та ст. 25 Закону України "Про інформацію", де визначено і закріплено гарантії діяльності медіа та журналістів.

Гарантії діяльності медіа та журналістів систематизовано викладено в Законі України "Про інформацію" (ст. 25), а перелік прав і обов'язків конкретизовано в статті 11-1 Закону України "Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста". Засадничими основами правового статусу журналіста є Конституція України (ст. 1, 3, 8, 15, 34), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 10), та відповідні рішення Європейського суду з прав людини.

Зокрема, журналіст має право:

1) під час виконання професійних обов'язків здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, крім випадків, передбачених законом;

2) безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством;

3) не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дає можливість встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду відповідно до закону;

4) після пред'явлення документа, що підтверджує статус журналіста, має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій, крім випадків, передбачених законом;

---

[20] Стандарти Ради Європи у сфері медіа. Законодавчий бюлетень/ Київ, 2005. 88 с.

5) поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям (псевдонімом);

6) відмовитися від авторства (підпису) на матеріал, якщо його зміст після редакційної правки (редагування) суперечить його переконанням;

7) на вільний доступ до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; обмеження цього доступу зумовлюється лише специфікою цінностей та особливими умовами їх схоронності, що визначаються законодавством.

Загалом права та гарантії журналіста можна об'єднати в п'ять груп:

1) вільне вираження поглядів і переконань;

2) вільно збирати інформацію;

3) вільно зберігати інформацію (захист джерел, журналістська таємниця);

4) вільно використовувати інформацію (право відмовитись від підпису, псевдонім, можливість не поширювати тощо);

5) право поширювати інформацію (суспільна значима інформація, публічні особи, втручання в приватне життя, на що треба зважати, коли вирішувати поширювати певну інформацію чи ні.

Важливе значення в правовому статусі журналіста є його обов'язки, чільне місце яким відведено як в національному, так і в міжнародному законодавстві. Очевидно найпершим є обов'язок журналіста подавати для поширення достовірну інформацію та дотримуватися вимог Кодексу етики українського журналіста.

До інших обов'язків журналіста законодавство (ст. 11-1 Закону "Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста") відносить:

2) задовольняти прохання осіб, які надають інформацію, щодо їх авторства або збереження таємниці авторства;

3) відмовлятися від доручення редактора (керівника медіа) чи редакції, якщо воно не може бути виконано без порушення закону (пам'ятати про застереження ст. 60 Конституції України);

4) представлятися та у разі особистої присутності пред'являти документ, що підтверджує його професійну належність тощо;

Працюючи в місцях збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, при ліквідації небезпечних кримінально протиправних груп, **журналіст** (учасник творчої групи) **зобов'язаний дотримувати вимог щодо нерозголошення планів спеціальних підрозділів, відомостей, що є таємницею досудового розслідування, не допускати фактичної пропаганди дій терористів та інших кримінально протиправних груп, їхніх вчинків і заяв, спеціально інспірованих для медіа, не виступати в ролі арбітра, не втручатися в інцидент, не створювати штучної психологічної напруги в суспільстві** (ч. 5 ст. 15 Закону "Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста").

Права та обов'язки журналіста поширюються на зарубіжних журналістів, працівників зарубіжних медіа, які працюють в Україні.

Журналістам гарантуються права на охорону праці, пільги та компенсації за роботу із важкими та шкідливими умовами праці, на медичні огляди, соціальне

страхування, на всебічне розслідування нещасних випадків, смерті і шкоди, завданої здоров'ю при виконанні службових обов'язків, а також права на відповідні відшкодування на підставі і за нормами Закону України "Про охорону праці" від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII при обов'язковому врахуванні в колективних договорах особливих і специфічних рис журналістської діяльності та запровадженні відповідних заходів.

Журналісти мають право на щорічну відпустку тривалістю 36 календарних днів та санітарно-курортне лікування за рахунок власників (засновників, співзасновників) медіа. Звичайно, умови воєнного, в якому країна перебуває вже два роки, внесли корективи у трудові відносини журналістів і трудових колективів.

Відшкодування, заохочення і пільги журналістам, які виконують (виконували) службові обов'язки в небезпечних для життя та здоров'я умовах, забезпечуються власниками (засновниками, співзасновниками) друкованих медіа. До заробітної плати журналіста включаються посадовий оклад, встановлені нормативними актами надбавки, доплати, авторський гонорар, премії.

Журналіст несе відповідальність в межах чинного законодавства за перевищення своїх прав і невиконання обов'язків.

Разом з тим, законодавством гарантується захист журналіста, зокрема, передбачена відповідальність за посягання на його життя і здоров'я, інші дії проти нього та відповідальність журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду.

Відповідальність за вчинення кримінального правопорушення проти журналіста у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків або перешкоджання його службовій діяльності *прирівнюється до відповідальності за скоєння таких же дій проти працівника правоохоронного органу*.

Службова діяльність журналіста не може бути підставою для його арешту, затримання, а також вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених ним матеріалів та технічних засобів, якими він користується у своїй роботі (ч. 1-2 ст. 17 Закону "Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста").

Журналіст редакції при виконанні службових обов'язків перебуває під її правовим і соціальним захистом, а його честь, гідність і недоторканність охороняються законом.

4. Загальні аспекти правового регулювання видавничої діяльності в Україні

З інформаційною діяльністю в галузі друкованих медіа тісно пов'язана діяльність у сфері видавничої справи. **Видавнича справа** являє собою сферу суспільних відносин, що поєднує в собі організаційно-творчу та виробничо-господарську діяльність юридичних і фізичних осіб, зайнятих створенням, виготовленням і розповсюдженням видавничої продукції.

Складовими видавничої справи є:

- *видавнича діяльність* – сукупність організаційних, творчих, виробничих заходів, спрямованих на підготовку і випуск у світ видавничої продукції;

- *виготовлення видавничої продукції* – виробничо-технологічний процес відтворення визначеним тиражем видавничого оригіналу поліграфічними чи іншими технічними засобами;

- *розповсюдження видавничої продукції* – доведення видавничої продукції до споживача через торговельну мережу та і іншими способами.

Відповідно до визначених складових видавничої справи, Закон України «Про видавничу справу» від 5 червня 1997 р. (ст. 10) виділяє три основних суб'єкти інформаційної діяльності в цій сфері, до яких належать:

- *видавець* – фізична чи юридична особа, яка здійснює підготовку і випуск видання;

- *виготовлювач видавничої продукції* – фізична чи юридична особа, що здійснює виготовлення замовленого тиражу видання;

- *розповсюджувач видавничої продукції* – фізична чи юридична особа, яка займається розповсюдженням видавничої продукції.

Відносини у сфері видавничої справи регулюються Конституцією України, Господарським кодексом України [21], законами України "Про видавничу справу", "Про інформацію", "Про обов'язковий примірник документів", "Про авторське право і суміжні права", "Про державну таємницю", "Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні", "Про забезпечення функціонування української мови як державної" та іншими нормативно-правовими актами.

З метою обліку суб'єктів видавничої справи ведеться Державний реєстр України видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції. Порядок внесення суб'єктів видавничої справи до відповідного Державного реєстру визначено Кабінетом Міністрів Україні згідно з Постановою "Про Державний реєстр видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції" [22].

Державний реєстр являє собою електронну базу даних, яка містить інформацію про суб'єктів видавничої справи, що здійснюють свою діяльність на території України та ведення якої передбачає: внесення відомостей про суб'єкта видавничої справи; внесення відомостей про видачу дубліката свідоцтва; внесення відомостей про анулювання свідоцтва; надання інформації з Державного реєстру; надання доступу до Державного реєстру.

Рішення про видачу свідоцтва та внесення суб'єкта господарювання до Державного реєстру або про надання письмового повідомлення про відмову у видачі свідоцтва ухвалюється уповноваженим органом. Свідоцтво видається на безоплатній основі та діє безстроково.

Після прийняття рішення про видачу свідоцтва, про внесення суб'єкта господарювання до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і

---

[21] 9 січня 2025 року, Верховна Рада України підтримала в цілому законопроєкт про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період (№6013). Законопроєктом вносяться зміни до Цивільного кодексу України, зокрема визнається таким, що втратив чинність Господарський кодекс України.

[22] Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 року № 135 (чинний, поточна редакція – Редакція від 12.12.2024) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/135-2017п

розповсюджувачів видавничої продукції до Державного реєстру вносяться такі відомості: порядковий номер та дата запису; серія, номер та дата видачі свідоцтва; статус суб'єкта видавничої справи (фізична/юридична особа); найменування суб'єкта видавничої справи; засновник (співзасновники) суб'єкта господарювання.

Закон України "Про видавничу справу" (ст. 5) визначає державну політику у видавничій справі, а в статті 6 передбачено напрями з надання їй державної підтримки. Відповідно до норм ч. 3 цієї статті держава надає підтримку видавництвам, видавничим організаціям, поліграфічним та книготорговельним підприємствам, що випускають або розповсюджують не менше 50% продукції державною мовою та малотиражні (до 5 тис. примірників) видання мовами нечисленних національних меншин, а також видання, аудійовані у спеціальному цифровому форматі для сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією або надруковані рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих, шляхом надання пільг щодо сплати податків та зборів.

Державна підтримка не надається видавництвам, що спеціалізуються на випуску продукції рекламного та еротичного характеру.

Для набуття статусу друкованого видання та можливості розповсюдження продукції видавець має додержувати вимог щодо обов'язкової наявності вихідних відомостей та обов'язкових примірників видань.

Відповідно до Закону України "Про видавничу справу" (ст. 23), *вихідні відомості видання* – це сукупність даних, які характеризують видання і призначені для його оформлення, інформування споживача, бібліографічного опрацювання і статистичного обліку.

Перелік, зміст і порядок оформлення вихідних відомостей для кожного виду видань визначаються стандартами. Вихід у світ видання без обов'язкових для нього вихідних відомостей або з недостовірними відомостями не допускається.

Важливу роль у веденні обліку друкованих видань відіграє *Книжкова палата України*, яка є державною науковою установою у сфері видавничої справи та інформаційної діяльності, що здійснює державну *бібліографічну реєстрацію* та *централізовану каталогізацію* всіх без винятку видів видань, випущених в Україні, *комплектування і збереження повного і недоторканного фонду Державного архіву друку* – головного сховища всіх видів видань, випущених в Україні. Книжкова палата України бере участь у розробленні проектів національних стандартів з питань видавничої справи тощо.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Друковані медіа в Україні та їх правовий статус.
2. Порядок реєстрації суб'єктів друкованих медіа в Україні.
3. Особливості правового статусу журналіста друкованих медіа. Порядок акредитації представників друкованих медіа.
4. Видавнича справа: поняття, сутність, види та правове регулювання відносин, що виникають у сфері видавничої діяльності.
5. Особливості державної реєстрації видавничої діяльності.
6. Правовий статус та основні функції Книжкової палати України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Друковані медіа в Україні, їх призначення, функції та правовий статус.
2. Суб'єкти друкованих медіа та класифікація їх видів в Україні.
3. Особливості державної реєстрації та припинення діяльності суб'єктів друкованих, аудіовізуальних та онлайн-медіа в Україні.
4. Державна підтримка друкованих медіа, підстави і форми здійснення.
5. Правовий статус журналіста друкованих медіа. Порядок акредитації представників друкованих медіа.
6. Відповідальність друкованих медіа за порушення чинного законодавства у сфері медіа.
7. Видавнича справа: поняття, сутність, види та правове регулювання відносин, що виникають у сфері видавничої діяльності.
8. Державна політика у видавничій справі та інформаційної діяльності.
9. Особливості державної реєстрації видавничої діяльності.
10. Книжкова палата України, її статус і роль у сфері видавничої справи та інформаційної діяльності.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Дії суб'єктів у сфері друкованих медіа (особи), що здійснює редакційний контроль щодо створення або добору, організації та поширення масової інформації у формі друкованого медіа закон визначає як:

1. діяльність друкованих медіа;
2. створену продукцію друкованого медіа;
3. редакційний контроль.

2. Індивідуалізуючою ознакою друкованих медіа є:

1. періодичність чи регулярність видання (щонайменше один раз на рік) з виходом у світ під редакційним контролем;
2. постійна назва, що об'єднує його випуски;
3. державна реєстрація суб'єкта друкованого медіа, а не офіційного друкованого видання, що видаються з метою забезпечення доступу до публічної інформації.

3. До загальних функцій друкованих медіа належать:

1. формування друкованої масової інформації;
2. поширення друкованої масової інформації;
3. редагування друкованої масової інформації.
4. знищення друкованої масової інформації.

4. Спеціальними функціям, що здійснюються суб'єктами інформаційної діяльності друкованих ЗМІ є:

1. пошук, збирання, отримання та обробка, охорона та захист друкованої масової інформації;
2. редагування та опублікування друкованої масової інформації;
3. створення, перетворення, використання та, збереження друкованої масової

інформації;

4. поширення друкованої масової інформації.

5. Основними суб'єктами діяльності друкованих медіа визнаються засновник (співзасновники) редактор (головний редактор), редакція, журналіст, виготовлювач видавничої продукції і розповсюджувач видавничої продукції.

1. правильно;
2. неправильно.

6. За сферою розповсюдження розрізняють такі друковані медіа:

1. зарубіжні (більше однієї країни), загальнодержавні, регіональні та місцеві друковані медіа;
2. газети, журнали, збірники, бюлетені, дайджести тощо;
3. видання з вітчизняними засновниками та спільні видання, де хоча б один із співзасновників є іноземною фізичною або юридичною особою;
4. видання, які зорієнтовані на певні категорії читачів.

7. Право на заснування друкованого медіа в Україні можуть мати:

1. фізичні особи – громадяни України, громадяни інших держав та особи без громадянства, не обмежені в цивільній правоздатності та цивільній дієздатності;
2. юридичні особи України та інших держав;
3. трудові колективи підприємств, установ і організацій на підставі відповідного рішення загальних зборів (конференції).

8. Фізична або юридична особа не може бути засновником або співзасновником чи контролювати більше як 5% загальнодержавних і регіональних громадсько-політичних видань.

1. правильно;
2. неправильно.

9. Відповідно до вимог закону "Про медіа" реєстрація друкованих медіа є:

1. добровільною;
2. обов'язковою;
3. це визначає Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення.

10. Складовими видавничої справи є:

1. видавнича діяльність;
2. виготовлення видавничої продукції;
3. розповсюдження видавничої продукції.
4. охорона та захист видавничої продукції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція –

Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Про видавничу справу: Закон України від 5 червня 1997 року № 318/97-ВР (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-вр#Text

4. Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні : Закон України від 6 березня 2003 року № 601-IV (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-15#Text

5. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР (чинний, поточна редакція – Редакція від 31.03.2023, підстава - 2849-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text

6. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

7. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX (поточна редакція – Редакція від 01.01.2025, підстава - 4059-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20

8. Про обов'язковий примірник документів : Закон України від 9 квітня 1999 року № 595-XIV (чинний, поточна редакція – Редакція від 31.03.2023, підстава 2849-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text

9. Про етичні принципи журналістики : Резолюція № 1003 (1993). Ради Європи. Парламентська асамблея. *Стандарти Ради Європи у сфері медіа. Законодавчий бюлетень*. Київ, 2005. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/R_E_final.pdf?__cf_chl_tk=2hthd3QWsLGl_XZCcGCSHlZS5Uq2zd3cfnWIyrb3YuI-1706118544-0-gaNycGzNDns

10. Про затвердження Положення про акредитацію журналістів і технічних працівників засобів масової інформації при Верховній Раді України: Постанова Верховної Ради України від 1 липня 2014 року № 1549-VII (чинний, поточна редакція – Редакція від 17.03.2020, підстава 534-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1549-18#Text

11. Порядок ведення Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 року № 135 (чинний, поточна редакція – Редакція від 12.12.2024, підстава - 1402-2024-п) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/135-2017-п#Text

12. Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 835 (чинний, поточна редакція – Редакція від 22.01.2025, підстава - 42-2025-п). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-п#Text

12. Перелік одержувачів обов'язкового безоплатного примірника аудіовізуальної продукції України. Додаток 1 : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» від 10 травня 2002 р. № 608 (чинний, поточна редакція – Редакція від 04.07.2023, підстава - 668-2023-п). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/608-2002-п#Text

13. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник / Б.А. Кормич. Харків: БУРУН і К, 2011. 334 с.

14. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

15. Бурмагін О., Опришко Л. Правові засади професійної діяльності журналіста. Посібник для журналістів. Київ: ГО «Платформа прав людини», 2021. 86 с.

16. Джолос О.В. Україна удосконалює правове регулювання медіа у відповідь на безпекові загрози і вимоги як до країни-кандидата в члени ЄС. *Міжнародна науково-практична конференція "Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи". Харків 12-13 грудень*. 2023. С.76-79. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20231212/article/view/dzholos/pdf

17. Стрельбицька, Л., & Гринь, М. (2023). Правове регулювання месенджерів як нової форми ЗМІ в контексті російсько-української війни. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*, (1 (64), 39-45. https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.1.6

Лекція 7

ТЕМА 7. Правове регулювання інформаційної діяльності теле- та радіомовлення в Україні (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** засвоєння теоретичних знань про правове регулювання інформаційної діяльності теле- та радіомовлення в Україні; вивчення законодавства про регулювання суспільних відносин у сфері інформаційної

діяльності теле- та радіомовлення в Україні;

- **розвивальна:** формування інформаційно-правової грамотності; вироблення навичок використання отриманих теоретичних знань із даної теми в практичній діяльності;

- **практична:** сприяти розумінню необхідності наукових знань інформаційного права в системі правничої підготовки; виховання поваги до вимог верховенства права і прав людини; формування стимулів правової поведінки.

Міжпредметні зв'язки: теорія держави та права, конституційне право, медіаправо та медіабезпека, приватне право, застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. Загальноправові аспекти інформаційної діяльності аудіовізуальних (електронних) медіа в Україні.

2. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення та її повноваження.

3. Особливості ліцензування телерадіомовлення та реєстрації телерадіоорганізацій в Україні.

4. Права та обов'язки суб'єктів аудіовізуальних медіа та їх творчих працівників.

Основні поняття: аудіовізуальне медіа, мовлення, радіомовлення, трансляція, телевізійне мовлення, радіомовник, телемовник, користувач, редакційний контроль (редакційна відповідальність), Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Національна суспільна телерадіокомпанія України (НСТУ).

1. Загальноправові аспекти інформаційної діяльності аудіовізуальних (електронних) медіа в Україні

Нині найважливішу роль у сфері масової інформації відіграє інформаційна діяльність аудіовізуальних (електронних) медіа, до яких належать телевізійне мовлення і радіомовлення. Закон України "Про медіа" (п.1.ст.1) відносить ці засоби відповідно до лінійних або нелінійних (на замовлення) "аудіовізуальних" та "аудіальних" медіа-сервісів). Особливості правового регулювання діяльності цих суб'єктів зумовлені використанням ними технічних засобів розповсюдження інформації, а для ефірних медіа – ще й використанням такого вичерпного ресурсу, як радіочастотний, що потребує додаткового впорядкування цього виду діяльності.

Аудіовізуальне медіа – медіа-сервіс, основним призначенням якого або відокремленої частини якого є надання загальній аудиторії доступу до програм, що здійснюється з інформаційною, розважальною чи навчальною метою під

редакційним контролем суб'єкта у сфері медіа за допомогою електронних комунікаційних мереж, а саме: телевізійне мовлення (лінійний аудіовізуальний медіа-сервіс) або аудіовізуальний медіа-сервіс на замовлення (нелінійний аудіовізуальний медіа-сервіс); радіомовлення (лінійний аудіомедіа-сервіс) або аудіальний медіа-сервіс на замовлення (нелінійний аудіомедіа-сервіс. Іншими словами – це суб'єкти у сфері медіа, які надають для масового приймання споживачами аудіовізуальну – теле- та радіоінформацію, у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв.

До аудіовізуальних засобів масової інформації відносяться не тільки телемовлення та радіомовлення, але й кіно, звукозапис, відеозапис тощо. Правові основи інформаційної діяльності таких широкодоступних медіа закріплені як в загальному, так і в спеціальному інформаційному законодавстві. Спеціальними нормативними актами, крім закону про медіа, є Закони України "Про суспільні медіа", "Про електронні комунікації". Ці та інші нормативно-правові акти визначають організаційно-правові, економічні, соціальні засади, а також технічні умови інформаційної діяльності телебачення та радіомовлення. Це обумовлено використанням ними спеціальних технічних засобів передачі інформації, її поширення з використанням радіочастотного ресурсу, що потребує додаткового правового регулювання.

Крім національного законодавства існують міжнародно-правові стандарти діяльності електронних медіа, що стосуються технічних вимог до передачі інформації (міжнародно-правове регулювання використання радіочастотного ресурсу) та певних вимог до змістовної частини цієї інформації. Необхідність регулювання змістовних аспектів діяльності електронних медіа пояснюється незалежністю розповсюдження їх інформації від державних кордонів і, отже, неможливістю держави встановлювати правила розповсюдження інформації на власній території закордонними електронними медіа. Наприклад, можна назвати прийняту ЮНЕСКО Декларацію про керівні принципи з використання мовлення через супутники для вільного розповсюдження інформації, розвитку освіти і розширення культурних обмінів, яка містить ряд норм, спрямованих на вирішення подібних питань. Зокрема, Декларація (ч. 1 ст. 2) передбачає, що:

- "при мовленні через супутники повинні поважаться суверенітет і рівність усіх держав";

- "при підготовці програм прямого мовлення на інші країни потрібно враховувати розбіжності в національних законах країн, об'єктів мовлення" (ст. 10);

- "принципи цієї Декларації повинні застосовуватися з повною повагою до прав людини і основних свобод" (ст. 11) [23].

Питанням регулювання діяльності організації телевізійного мовлення, що розповсюджується на іноземні країни, також присвячена і підписана Україною 14 червня 1996 року Європейська конвенція про транскордонне телебачення.

Як уже зазначалось, основним національним нормативно-правовим актом у цій сфері суспільних відносин є Закон України "Про медіа", з прийняттям якого втратили

[23] Декларація Організації Обєднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) від 15.11.1972. URL: https://iplex360.com.ua/npa.php?list=1014.1.9

чинність декілька попередніх законів у цій царині, зокрема "Про телебачення і радіомовлення" 1993 року № 3759-XII р., Закон України "Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення" 1997 року № 538/97-ВР та ін.

Відповідно до п.2 частини 1 ст. 14 цього закону "Про медіа" *телевізійне мовлення* (телемовлення, лінійний аудіовізуальний медіа-сервіс є діяльністю із розповсюдження аудіовізуальних програм для одночасного масового приймання користувачами на основі розкладу програм, створеного телемовником.

Інформаційну діяльність із надання доступу до аудіовізуальних програм для перегляду в момент, обраний користувачем, за його індивідуальним замовленням на основі каталогу програм, створеного відповідним суб'єктом, Закон відносить до нелінійних аудіовізуальних медіа-сервісів.

Суб'єктом у сфері лінійного аудіовізуального медіа-сервісу Законом визнається телемовник – особа, яка здійснює добір аудіовізуальних програм, їх організацію в хронологічному порядку (створює телеканал) та надає їх для одночасного масового та індивідуального приймання користувачами.

Зазначені суб'єкти мають бути зареєстрованими у встановленому законодавством порядку як юридичні особи, які на підставі виданої Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення ліцензії на мовлення створюють або комплектують та/чи пакетують телерадіопрограми і/або передачі та розповсюджують їх за допомогою технічних засобів мовлення.

Відповідно до пп. 1-3 ч. 2 ст. 14 Закону України "Про медіа" особливими видами аудіовізуальних медіа-сервісів визнано:

1) *суспільні аудіовізуальні медіа-сервіси* – аудіовізуальні медіа-сервіси;

2) *аудіовізуальні медіа-сервіси іномовлення* – аудіовізуальні медіа-сервіси, що надаються поза межами України відповідно до Закону України "Про систему іномовлення України" та Закону "Про медіа";

3) *місцеві публічні аудіовізуальні медіа-сервіси та аудіовізуальні медіа-сервіси громад* – аудіовізуальні медіа-сервіси, що надаються в порядку та у спосіб, визначені розділом III цього Закону "Про медіа".

Вітчизняне законодавство виділяє такі види телеорганізацій:

- *приватні телерадіоорганізації* – ті, що перебувають у власності фізичних або юридичних осіб;

- *державні телерадіоорганізації* – телерадіоорганізації, які є державними підприємствами і засновані органами державної влади;

- *комунальні телерадіоорганізації* – телерадіоорганізації, які належать територіальним громадам і відповідно засновані їх самоврядними органами;

- *громадські телерадіоорганізації* – телерадіоорганізації, які є неприбутковими організаціями, створені з метою задоволення інформаційних потреб територіальних громад;

- *суспільне телерадіомовлення* – змінено на "*Суспільне медіа України*". Суспільне медіа України створюється з метою задоволення інформаційних потреб суспільства, залучення громадян до обговорення та вирішення найважливіших соціально-політичних питань, забезпечення національного діалогу, сприяння формуванню громадянського суспільства.

Порядок створення та діяльності суспільного телерадіомовлення визначається Законом України "Про суспільні медіа України" від 17 квітня 2014 року № 1227-VII в редакції від 02.10.2023. Закон створює правові основи діяльності Суспільного медіа України, визначає засади діяльності акціонерного товариства "Національної суспільної телерадіокомпанії України". Суспільні медіа-сервіси України надаються акціонерним товариством "Національна суспільна телерадіокомпанія України" (далі - НСТУ), 100 відсотків акцій якого належить державі. Відчуження акцій, що належать державі у статутному капіталі НСТУ, приватизація акцій забороняється.

НСТУ утворюється на базі Національної телекомпанії України, Національної радіокомпанії України, Державної телерадіокомпанії "Культура", обласних державних телерадіокомпаній, Державної телерадіомовної компанії "Крим", державних організацій "Київська державна регіональна телерадіокомпанія", "Севастопольська регіональна державна телерадіокомпанія", "Новгород-Сіверська регіональна державна телерадіокомпанія "Сіверська", "Криворізька регіональна державна телерадіокомпанія "Криворіжжя", що реорганізуються шляхом приєднання до Національної телекомпанії України.

Утворення НСТУ здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів України.

Суспільні медіа поширюються НСТУ у формі лінійних та нелінійних аудіовізуальних медіа, а також у формі онлайн-медіа відповідно до принципів, мети і завдань, визначених Законом "Про суспільні медіа України".

Суспільне медіа існує в багатьох зарубіжних країнах світу, зокрема, BBC у Великобританії, NHK у Японії, RAI в Італії, ZDF у Німеччині та інших європейських країнах і США, з якими Суспільне медіа України підтримує тісні зв’язки та обмінюється досвідом.

2. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення та її повноваження

Органом державного регулювання у сфері телебачення і радіомовлення є *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення* – орган, порядок призначення персонального складу якого безпосередньо передбачений Конституцією України.

Правовий статус і компетенція Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення визначаються Законом України "Про медіа". Згідно ч.1 статті 70 цього Закону *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення* (далі – *Національна рада*) є "незалежним конституційним постійно діючим колегіальним державним органом, що діє на підставі Конституції України, цього Закону та інших законів України і здійснює державне регулювання, нагляд і контроль у сфері медіа". Тобто, метою діяльності цього органа є нагляд і контроль за дотриманням законів України у сфері медіа, а також здійснення регуляторних повноважень, передбачених чинним законодавством.

Національна рада складається з восьми осіб. З них чотири члени Національної ради призначаються та звільняються з посади Верховною Радою України (парламентом) і чотири члени Національної ради призначаються та звільняються з

посади Президентом України. Повноваження члена Національної ради починаються з дня його призначення і тривають п’ять років. Одна і та сама особа може бути повторно призначена членом Національної ради лише один раз.

Повноваження Національної ради, згідно із Законом України "Про медіа" (ст. 90 та ін.) поділяються на регуляторні та наглядові .

До *регуляторних повноважень*, що здійснюються Національною радою у сфері телерадіомовлення віднесено:

- ліцензування телерадіомовлення;
- ліцензування провайдерів програмної послуги;
- участь у розробці та погодження проекту Національної таблиці розподілу смуг радіочастот України і Плану використання радіочастотного ресурсу України у частині смуг радіочастот, виділених для потреб телерадіомовлення;
- розробку умов використання та визначення користувачів радіочастотного ресурсу, виділеного для потреб телерадіомовлення;
- забезпечення і сприяння конкуренції у діяльності телерадіоорганізацій усіх форм власності відповідно до вимог законодавства, створення умов щодо недопущення усунення, обмеження чи спотворення конкуренції у телерадіоінформаційному просторі;
- ведення Державного реєстру суб’єктів інформаційної діяльності у сфері телебачення і радіомовлення;
- розробку та затвердження порядку проведення конференцій щодо формування, обрання та припинення повноважень членів Наглядової ради публічного акціонерного товариства "Національна суспільна телерадіокомпанія України".

У рамках своїх *наглядових повноважень* Національна рада здійснює:

- нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями та провайдерами програмної послуги вимог законодавства у галузі телерадіомовлення;
- нагляд за дотриманням ліцензіатами вимог законодавства України щодо реклами та спонсорства у сфері телерадіомовлення;
- нагляд за дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов та умов ліцензії;
- нагляд за дотриманням ліцензіатами визначеного законодавством порядку мовлення під час проведення виборчих кампаній та референдумів;
- нагляд за дотриманням стандартів та норм технічної якості телерадіопрограм;
- нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями законодавства України у сфері кінематографії;
- нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями вимог законодавства України щодо частки національного аудіовізуального продукту;
- нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями, які здійснюють радіомовлення, вимог законодавства України щодо часток пісень (словесно-музичних творів) державною мовою та офіційними мовами Європейського Союзу в обсязі пісень, поширених протягом доби, а також протягом часовим проміжків, визначених законом;
- нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями, які здійснюють радіомовлення, вимог законодавства України щодо обсягу ведення передач

державною мовою;

- нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями законодавства у сфері захисту суспільної моралі;

- нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями вимог законодавства щодо складу їх засновників(власників), а також частки іноземних інвестицій у їх статутному капіталі;

- застосування в межах своїх повноважень санкцій відповідно до закону;

- офіційний моніторинг телерадіопрограм;

- контроль та нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями та провайдерами програмної послуги вимог щодо розкриття інформації про кінцевих бенефіціарних власників (контролерів), а за їх відсутності – про всіх власників та учасників телерадіоорганізації або провайдера програмної послуги і всіх фізичних осіб та власників і учасників юридичних осіб на всіх рівнях ланцюга володіння корпоративними правами телерадіоорганізації або провайдера програмної послуги, про пов'язаних осіб та про структуру власності телерадіоорганізації або провайдера програмної послуги.

Контрольні функції здійснюються шляхом подання Національною радою запитів про надання інформації до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб, запитів на отримання інформації з державних реєстрів, а також запитів про надання інформації до компетентних органів іноземних держав відповідно до міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Верховною Радою України.

3. Особливості ліцензування телерадіомовлення та реєстрації телерадіоорганізацій в Україні

Суб'єкти у сфері медіа зобов'язані отримати ліцензію, пройти реєстрацію або отримати дозвіл на тимчасове мовлення, якщо запланована діяльність потребує отримання ліцензії, обов'язкової реєстрації або отримання дозволу на тимчасове мовлення відповідно до Закону України "Про медіа" (ч.1 п.1 ст. 35).

Ліцензування та реєстрація у сфері медіа, видача дозволів на тимчасове мовлення в період дії воєнного чи надзвичайного стану здійснюються з урахуванням положень Закону України "Про медіа" та підзаконних актів, прийнятих Національною радою. Такими є: Порядок подання до Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення заяв щодо ліцензування суб'єктів у сфері медіа; Порядок подання до Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення заяв щодо реєстрації суб'єктів у сфері медіа, Порядок видачі та анулювання дозволів на тимчасове мовлення на територіях з особливим режимом мовлення та особливостей, визначених "Положенням про особливості ліцензування та реєстрації у сфері медіа в період дії воєнного чи надзвичайного стану".

Термін "**ліцензія**" у довідково-словниковій літературі трактується як дозвіл державних органів займатися протягом певного терміну тією чи іншою діяльністю, – господарською, фінансовою, у сфері торгівлі, послуг тощо. В законах згадується *ліцензія на мовлення*; *ліцензія на постачання послуг для потреб мовлення*; *ліцензія на*

користування радіочастотним ресурсом України; *ліцензія на користування радіочастотним спектром*.

Ліцензія на мовлення, видана Національною радою є єдиним і достатнім документом, що надає ліцензіату право відповідно до умов ліцензії здійснювати мовлення, користуватися каналами мовлення за умови наявності у володільців радіоелектронних засобів передбачених законом та дозволів на їх експлуатацію.

Ліцензуванню підлягає виключно мовлення з використанням радіочастотного спектра (наземне ефірне мовлення) та постачання електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення з використанням радіочастотного спектра. Ліцензіатом може бути зареєстрована за законодавством України *юридична особа* або *фізична особа - підприємець*.

Ліцензія на мовлення з використанням радіочастотного спектра та ліцензія на постачання електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення видаються Національною радою на *конкурсних засадах*, умови якого визначено Законом України «Про медіа» (стаття 51). Переможець конкурсу на отримання ліцензії на мовлення визначається за такими критеріями:

1) запропоновані учасником конкурсу обсяги поширення національного продукту;

2) запропоновані учасником конкурсу обсяги поширення передбачених умовами ліцензії програм, що спрямовані на певну аудиторію або мають певне тематичне спрямування;

3) досвід діяльності учасника конкурсу у сфері медіа (наявність грубих та значних порушень законодавства у сфері медіа (стаття 55 Закону).

Ліцензії на мовлення, гарантовані Законом України "Про суспільні медіа України", видаються на *позаконкурсних засадах без сплати ліцензійного збору*. У той же час ліцензії на мовлення місцевих публічних аудіовізуальних медіа та аудіовізуальних медіа громад видаються в загальному порядку з урахуванням особливостей, передбачених розділом ІІІ цього Закону.

Строк дії ліцензії, що видається згідно з цим Законом, становить 10 років. Особливості ліцензування та реєстрації у сфері медіа в період дії воєнного чи надзвичайного стану визначаються відповідним Положенням, затвердженим Національною радою [24].

Суб'єкти у сфері аудіовізуальних медіа (*радіомовник*, *телемовник*) – зареєстрована у встановленому законодавством порядку *юридична особа*, яка на підставі виданої Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення *ліцензії на мовлення* створює або комплектує та/чи пакетує телерадіопрограми і/або передачі та розповсюджує за допомогою технічних засобів мовлення.

Суб'єкти у сфері лінійних медіа зобов'язані затвердити й оприлюднити на своєму веб-сайті (за наявності) редакційний статут, що містить вимоги до створення та поширення інформації, розроблені відповідно до вимог законодавства та стандартів журналістики (ч.2 ст. 35 Закону України «Про медіа»).

---

[24] Положення про особливості ліцензування та реєстрації у сфері медіа в період дії воєнного чи надзвичайного стану : затверджено Рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення 18 травня 2023 року № 349. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0349295-23#Text

Державна реєстрація суб'єктів медіа в Україні як суб'єктів інформаційної діяльності проводиться на підставі письмової заяви засновника (співзасновників) до Національної ради, яка здійснює державне регулювання, нагляд і контроль у сфері медіа, бере участь у розробці та реалізації державної політики у цій сфері. Відповідно до п.31, 33 ст. 90 Закону "Про медіа" здійснює реєстрацію суб'єктів у сфері медіа, у тому числі встановлює форму та порядок подання заяви про реєстрацію суб'єктів у сфері медіа, заяви про внесення змін до Реєстру щодо реєстрантів, а також здійснює реєстрацію іноземних лінійних медіа.

Обов'язковій реєстрації підлягають суб'єкти, що здійснюють мовлення без використання радіочастотного спектра, суб'єкти у сфері аудіовізуальних медіа на замовлення, провайдери аудіовізуальних сервісів та провайдери платформ спільного доступу до відео. Зазначені суб'єкти мають право розпочинати відповідну діяльність з дня реєстрації.

Для реєстрації заявник (юридична або фізична особи) подає заяву за формою, встановленою Національною радою, в якій зазначаються відомості визначені в частині 5 статті 63 Закону України «Про медіа».

Заявники лінійних медіа вказують логотип чи позивні; мова (мови) розповсюдження; відомості про структуру власності; для публічних аудіовізуальних медіа та аудіовізуальних медіа громад (додатково) – підтвердження статусу неприбутковості; вид та технологія мовлення; територіальна категорія; формат; час та обсяги мовлення; наявність чи відсутність системи умовного доступу; дані щодо технології мовлення.

Лінійне медіа, яке є версією іноземного лінійного медіа, додатково вказує країну походження з наданням документів, що підтверджують зазначені відомості, та перелік країн, в яких представлено іноземне лінійне медіа.

За реєстрацію суб'єктів у сфері медіа стягується реєстраційний збір у розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого станом на 1 січня року, в якому подається заява про реєстрацію. Реєстраційний збір сплачується до Державного бюджету України.

Законом України «Про медіа» (статті 29-34) закріплено засади функціонування публічних аудіовізуальних медіа, зокрема визначено суб'єктів у сфері суспільних аудіовізуальних медіа, види публічних аудіовізуальних медіа в України, якими визнаються:

1) національні публічні аудіовізуальні медіа - суспільні аудіовізуальні медіа та аудіовізуальні медіа іномовлення;

2) місцеві публічні аудіовізуальні медіа;

3) аудіовізуальні медіа громад;

особливості функціонування, аудіовізуальних медіа громад; особливості ліцензування та реєстрації місцевих публічних аудіовізуальних медіа та аудіовізуальних медіа громад тощо.

Законом України «Про медіа» також передбачено особливості регулювання діяльності у сфері медіа на територіях з особливим режимом мовлення та на тимчасово окупованих територіях (див.: **Розділ IX. Особливості правового регулювання діяльності медіа в умовах збройної агресії**). Зокрема, за умов відсутності правового

режиму воєнного чи надзвичайного стану та з метою протидії інформаційній агресії Національна рада може надавати дозволи на тимчасове мовлення на територіях з особливим режимом мовлення *строком на один рік* на *позаконкурсних засадах та безоплатній основі*.

У разі тимчасової окупації території Національна рада ухвалює рішення про тимчасове призупинення ліцензій всіх суб'єктів, чия адреса, за якою здійснюється редакційний контроль, знаходиться на окупованій території. Про прийняте рішення Національна рада повідомляє відповідного суб'єкта та Регулятора комунікаційних послуг.

Після відновлення конституційного ладу України на тимчасово окупованій території (деокупації) впродовж трьох місяців суб'єкти у сфері медіа мають право звернутися до Національної ради із заявою про поновлення дії ліцензії або реєстрації.

Не пізніше ніж через тиждень після внесення до Державного реєстру Національна рада видає суб'єкту інформаційної діяльності у сфері телебачення і радіомовлення свідоцтво про державну реєстрацію встановленого зразка.

Видача ліценцій на мовлення та ліцензій на постачання послуг для потреб мовлення здійснюється:

1) *на конкурсних засадах* (за результатами відкритих конкурсів) для ефірного та багатоканального мовлення з використанням радіочастотного ресурсу;

2) на *позаконкурсних засадах* без сплати ліцензійного збору (гарантовано Законом України "Про суспільні медіа України").

Законом України "Про медіа" (статті 52-55) визначено порядок проведення конкурсу, вимоги щодо подання документів для участі в конкурсі таї допуск претендентів до участі у конкурсі на отримання ліцензії, встановлення результатів конкурсу, ліцензійний збір тощо.

За результатами конкурсу та встановлення переможця Національна рада, не пізніше наступного дня після отримання підтвердження про сплату ліцензійного збору зобов'язана видати ліцензію шляхом здійснення відповідного запису в Реєстрі та впродовж трьох робочих днів надіслати переможцю конкурсу повідомлення про видачу ліцензії.

Ліцензіат, який отримав ліцензію на мовлення з використанням власних чи орендованих технічних засобів мовлення, зобов'язаний розпочати мовлення упродовж року з дня оприлюднення рішення про видачу ліцензії.

Ліцензіат, який отримав ліцензію на мовлення з використанням електронних комунікаційних мереж та/або послуг третіх осіб, зобов'язаний розпочати мовлення упродовж року з дня оприлюднення рішення про видачу ліцензії, за умови технічної готовності мережі мовлення.

Про початок мовлення ліцензіат зобов'язаний повідомити Національну раду упродовж 10 днів після початку мовлення.

4. Права та обов'язки суб'єктів аудіовізуальних медіа та їх творчих працівників

З урахуванням наявності таких видів сервісів та суб'єктів у сфері аудіовізуальних

медіа як радіомовлення і телемовлення у відповідних організаціях (кампаніях) задіяна праця творчих працівників та іншого персоналу. *Телекомпанії, радіокомпанії та їх працівники мають право* на одержання від державних органів, органів місцевого врядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності необхідної інформації для здійснення своєї статутної діяльності у порядку, передбаченому законодавством України.

До творчих працівників суб'єктів аудіовізуальних медіа чинне законодавство передовсім відносить журналістів. *Журналіст* – творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів.

Творчий колектив суб'єктів у сфері аудіовізуальних медіа має право відстоювати інтереси журналістів, здійснювати контроль за дотриманням їхніх прав, вимог щодо заборони цензури і втручання у творчу діяльність телерадіокомпаній. Відповідно до Закону України "Про інформацію" (ч.1. ст. 24) забороняється **цензура**, під якою розуміється будь-яка вимога, спрямована до журналіста, суб'єкта у сфері медіа, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації.

Ця заборона не поширюється на випадки, коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону, а також у разі накладення судом заборони на поширення інформації.

Забороняються втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом.

Умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та/або переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику тягне за собою відповідальність згідно із законами України.

В законодавстві визначено гарантії діяльності журналістів, медіа та їх працівників. Під *гарантіями журналістської діяльності* розуміють систему загальних і спеціально юридичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав і обов'язків журналіста, а також забезпечення їх всебічної діяльності під час виконання професійних обов'язків.

Закон про інформацію (ст. 25) визначає такі основні гарантії діяльності медіа та журналістів. Зокрема, під час виконання професійних обов'язків *журналіст має право*: 1) здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом; 2) безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством; 3) не розкривати

джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону; 4) після пред'явлення документа, що засвідчує його професійну належність, працівник суб'єкта у сфері медіа має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій та на територіях, де оголошено надзвичайний стан, надзвичайну ситуацію або вжиті адміністративні та медико-санітарні заходи (карантин), крім випадків, передбачених законом; 5) поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям (псевдонімом); 6) відмовитися від авторства (підпису) на матеріал, якщо його зміст після редакційної правки (редагування) суперечить його переконанням; 7) на вільний доступ до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; обмеження цього доступу зумовлюється лише специфікою цінностей та особливими умовами їх схоронності, що визначаються законодавством (ч.1 п. 7 ст. 11-1 Закону України "Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста").

До засад правового статусу журналіста належать його обов'язки. *Журналіст зобов'язаний*: 1) подавати для поширення достовірну інформацію та дотримуватися вимог Кодексу етики українського журналіста; 2) задовольняти прохання осіб, які надають інформацію, щодо їх авторства або збереження таємниці авторства; 3) відмовлятися від доручення редактора (керівника медіа) чи редакції, якщо воно не може бути виконано без порушення закону; 4) представлятися та у разі особистої присутності пред'являти документ, що підтверджує його професійну належність; 5) утримуватися від поширення в комерційних цілях інформаційних матеріалів, які містять рекламні відомості про реквізити виробника продукції чи послуг (його адресу, контактний телефон, банківський рахунок), комерційні ознаки товару чи послуг тощо.

Права та обов'язки журналіста, працівника суб'єкта у сфері медіа визначені чинним законодавством України, поширюються на зарубіжних журналістів, працівників зарубіжних медіа, які працюють в Україні.

Телерадіокомпанія України (Національна суспільна телерадіокомпанія України), державне підприємство "Парламентський телеканал "Рада", інші суб'єкти у сфері медіа безпосередньо, а також через створені ними господарські або громадські об'єднання *зобов'язані*:

- дотримуватися законодавства України та чинних вимог ліцензії;
- виконувати рішення Національної ради та судових органів;
- поширювати об'єктивну інформацію;
- дотримуватися вимог державних стандартів і технічних параметрів теле - і радіомовлення;
- попереджати телеглядачів про те, що її програми є платними;
- виконувати правила рекламної діяльності і спонсорства, встановлені законодавством;
- з повагою ставитися до національної гідності, національної своєрідності і культури всіх народів;
- зберігати у таємниці, на підставі документального підтвердження, відомості про

особу, яка передала інформацію або інші матеріали за умови нерозголошення її імені;

- не поширювати матеріали, які порушують презумпцію невинуватості підозрюваного, обвинуваченого або упереджують рішення суду;

- не розголошувати інформацію про приватне життя особи без її згоди, якщо ця інформація не є суспільно необхідною. У разі якщо суд визнає, що поширення інформації про особисте життя громадянина не становить суспільної необхідності, моральна шкода та матеріальні збитки відшкодовуються в порядку, встановленому законодавством України;

- розмістити спростування поширеної інформації, визнаної недостовірною, наклепницькою тощо;

- розміщувати на своєму офіційному веб-сайті інформацію про структуру власності за формою, встановленою Національною радою.

Суб'єкт у сфері медіа зобов'язаний подавати до Національної ради:

1) документи, що підтверджують відомості про структуру власності суб'єкта у сфері медіа;

2) фінансовий звіт за попередній рік та копії договорів, що передбачають надання фінансування суб'єкту у сфері медіа (у тому числі у вигляді кредиту, позики) в розмірі, що перевищує 5 відсотків активів суб'єкта у сфері медіа станом на 31 грудня попереднього року;

3) аудиторський звіт;

4) відомості про структуру власності суб'єкта у сфері медіа за формою, що встановлюється Національною радою.

Якщо суб'єкт у сфері медіа у встановлені строки не надав інформації та/або документи, витребувані Національною радою, *структура власності* такого суб'єкта у визнається непрозорою та/або такою, що не відповідає вимогам Закону про медіа.

Також законодавством встановлено, що творчий працівник телерадіоорганізації не має права використовувати своє службове становище в інтересах кандидата на виборні посади, довіреною особою якого він є.

Підстави звільнення від відповідальності суб'єктів у сфері медіа та їх працівників. Суб'єкти медіа та їх працівники *не несуть відповідальності* за поширення інформації, забороненої Законом про медіа, а також інформації, що не відповідає дійсності, порушує права і законні інтереси особи, якщо ця інформація:

1) є дослівним або у переказі без спотворення суті відтворенням матеріалів, опублікованих іншим зареєстрованим медіа, або точним за змістом відтворенням оригінальних матеріалів іноземного медіа з посиланням на них;

2) була отримана у відповідь на запит на інформацію, поданий відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації", або у відповідь на звернення, подане відповідно до Закону України "Про звернення громадян";

3) містилася в офіційних повідомленнях або одержана від державних органів, органів місцевого самоврядування (в тому числі іноземних) у письмовій формі, в тому числі була оприлюднена на їхніх веб-сайтах та сторінках на платформах спільного доступу до інформації;

4) є дослівним відтворенням публічних виступів чи повідомлень юридичних осіб, державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб,

народних депутатів України, кандидатів на виборні посади;

5) поширювалася без попереднього запису та містилася у виступах осіб, які не є працівниками відповідного суб'єкта у сфері медіа, якщо працівники такого суб'єкта вжили заходів щодо припинення порушення.

Суб'єкти у сфері медіа та їх працівники не несуть відповідальності за поширення інформації, що містить таємницю, яка спеціально охороняється законом, якщо ці відомості не було отримано незаконним шляхом.

Суб'єкти у сфері медіа та їх працівники не несуть відповідальності за поширення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановив, що ця інформація є суспільно необхідною (суспільно значимою).

Законодавством передбачено також звільнення від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом (такою є таємна та конфіденційна інформація), якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно значимою.

Суб'єкти у сфері медіа також звільняються від відповідальності, якщо вони нададуть належні та достатні докази того, що порушення вимог закону відбулось внаслідок незаконного втручання третіх осіб в їх діяльність, і поширення інформації, забороненої Законом про медіа, відбулося без редакційного контролю.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙОГО ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ:

1. Самостійне опрацювання теоретичних питань, передбачених темою.

2. Закріплення теоретичного матеріалу за допомогою створення словника з визначення основних термінів зазначеної теми.

3. Підготувати доповідь за темами:

3.1. Огляд законодавства України щодо функціонування аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації.

3.2. Правовий статус і компетенція Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення.

3.3. Порядок ліцензування телерадіомовлення в Україні.

3.4. Правовий статус телерадіоорганізацій та їх творчих працівників.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Правове регулювання інформаційної діяльності аудіовізуальних (електронних) медіа в Україні.

2. Охарактеризуйте конституційно-правовий статус Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення.

3. Назвіть склад Національної ради, керівні органи та які вимоги висуваються до членів Національної ради.

4. Схарактеризуйте повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення.

5. Ліцензування та реєстрація суб'єктів аудіовізуальних медіа в Україні.

6. Особливості регулювання діяльності у сфері медіа на територіях з особливим режимом мовлення та на тимчасово окупованих територіях.

7. Права і обов’язки суб’єктів аудіовізуальних медіа.
8. Права і обов’язки творчих працівників аудіовізуальних медіа.
9. Назвіть підстави звільнення від відповідальності суб’єктів у сфері медіа та їх працівників.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Суб’єктом у сфері лінійного аудіовізуального медіа-сервісу законом визнається:
1. журналіст;
2. телемовник;
3. радіомовник.

2. Особливими видами аудіовізуальних медіа-сервісів є:
1) суспільні аудіовізуальні медіа-сервіси;
2) аудіовізуальні медіа-сервіси іномовлення;
3) місцеві публічні аудіовізуальні медіа-сервіси та аудіовізуальні медіа.

3. Суспільне медіа України створюється з метою задоволення інформаційних потреб суспільства, залучення громадян до обговорення та вирішення найважливіших соціально-політичних питань, забезпечення національного діалогу, сприяння формуванню громадянського суспільства.
1. правильно;
2. неправильно.

4. Національна суспільна телерадіокомпанія України утворюється:
1. за рішенням Кабінету Міністрів України;
2. Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України;
3. Президентом України та Верховною Радою України.

5. Органом державного регулювання у сфері телебачення і радіомовлення України є:
1. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення;
2. Національна суспільна телерадіокомпанія України та Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення;
3. Національна суспільна телерадіокомпанія України.

6. Повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення поділяються на регуляторні та наглядові.
1. правильно;
2. неправильно.

7. В законах згадується ліцензія на мовлення; ліцензія на постачання послуг для потреб мовлення; ліцензія на користування радіочастотним ресурсом України; ліцензія на користування радіочастотним спектром.

1. правильно;
2. неправильно.

8. Ліцензуванню підлягає виключно:

1. мовлення з використанням радіочастотного спектра (наземне ефірне мовлення);
2. постачання електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення з використанням радіочастотного спектра;
3. іноземні лінійні медіа, які походять з країн, що є державами - членами Європейського Союзу.

9. Про початок мовлення ліцензіат зобов'язаний повідомити Національну раду:

1. упродовж 10 днів після початку мовлення;
2. упродовж року з дня оприлюднення рішення про видачу ліцензії, за умови технічної готовності мережі мовлення
3. зобов'язаний розпочати відповідну діяльність у строки, визначені ліцензією.

10. Умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та/або переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику тягне за собою:

1. цивільно-правову відповідальність;
2. адміністративно-правову відповідальність;
3. кримінально-правову відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 - 330) : Закон України від 07.12.1984 №8074-X. (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.02.2025, підстава - 4200-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text

3. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

4. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX (поточна редакція – Редакція від 01.01.2025, підстава - 4059-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20

5. Про суспільні медіа України: Закон України від 17 квітня 2014 року № 1227-VII (чинний, поточна редакція – Редакція від 02.10.2023, підстава 3136-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18#top

6. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР (чинний, поточна редакція – Редакція від 31.03.2023, підстава - 2849-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text

7. Про електронні комунікації : Закон України від 16 грудня 2020 року № 1089-IX (чинний, поточна редакція – Редакція від 05.01.2025, підстава - 4150-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text

8. Перелік одержувачів обов'язкового безоплатного примірника аудіо-, візуальної, аудіовізуальної продукції України. Додаток 2 : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України "Про порядок доставляння обов’язкових примірників документів" від 10 травня 2002 р. № 608 (поточна редакція – Редакція від 04.07.2023, підстава - 668-2023-п). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/608-2002-п#Text

9. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник / Б.А. Кормич. Харків: БУРУН і К, 2011. 334 с.

10. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

11. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення надає роз’яснення щодо впровадження Закону «Про медіа». URL: https://www.nrada.gov.ua/natsionalna-rada-nadaye-roz-yasnennya-shhodo-vprovadzhennya-zakonu-pro-media/

Лекція 8

ТЕМА 8. Правове регулювання обігу інформації в інтернет-мережі та електронного документообігу (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** засвоєння теоретичних знань про правове регулювання обігу інформації в інтернет-мережі та електронного документообігу та особливості укладання інформаційних угод; вивчення законодавства про регулювання суспільних відносин у сфері електронного документообігу в Україні;

- **розвивальна:** формування інформаційно-правової грамотності; вироблення навичок використання отриманих теоретичних знань із даної теми в практичній діяльності;

- **практична:** сприяти розумінню необхідності наукових знань інформаційного права в системі правничої підготовки; виховання поваги до вимог верховенства права і прав людини; формування стимулів правової поведінки.

Міжпредметні зв’язки: теорія держави та права, конституційне право,

господарське право та процес, медіаправо та медіабезпека, інформатика, правова статистка, криміналістика.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. Особливості правового регулювання мережі Інтернет.

2. Поняття та правові засади функціонування українських медіа в мережі Інтернет.

3. Питання правового регулювання інформаційної діяльності в мережі Інтернет в європейському співтоваристві.

4. Правові аспекти електронного документообігу та електронного урядування.

Основні поняття: Інтернет, адреса мережі Інтернет, український сегмент Інтернет, хостинг, адміністрування, домен, електронний підпис, електрона угода, електронний документ, електронний документообіг, онлайн-медіа

1. Особливості правового регулювання мережі Інтернет

З розвитком і поширенням Інтернету все більше в країнах світу усвідомлюють потребу в його правовому регулюванні. Передусім це зумовлено тим, що завдяки потужним темпам розвитку, Інтернет сприяє істотним перетворенням в усіх сферах суспільного життя. Інтернет став потужним фактором соціального, освітнього і культурного розвитку сучасних цивілізацій, надає нові можливості органам публічної влади всіх рівнів, звичайним громадянам, працівникам освіти, усувати перешкоди до створення і поширення інформаційних матеріалів, пропонує загальний доступ до джерел цифрової інформації. Ці можливості виявляються в наданні та передачі значних за розмірами обсягів інформації; інтенсивному спілкуванні між людьми і не лише в межах своєї країни, а й поза межами різних держав; можливості самовираження за допомогою створення і відкриття власних сайтів тощо. Втім, Інтернет несе і певні загрози щодо поширення незаконної інформації та, може використовуватися як засіб злочинних дій.

Це призвело до застосування в окремих країнах світу цензури стосовно інформації, розміщеної в мережі. Перші спроби застосування цензури в Інтернет-мережі були зафіксовані ще наприкінці 90-х рр. минулого століття. Найширше практикують цензуру інформації, розміщеної в Інтернеті Азербайджан, Туркменія, Таджикистан, Узбекистан, Бірма, Іран, Пакистан, Саудівська Аравія, Сирія, Туніс, Об'єднані Арабські Емірати, Китай, Куба, Ємен та інші. В основі мережевої цензури цих країн лежать три основні мотиви: політика влади, безпека і соціальні норми.

Правове регулювання різноманітних відносин в Інтернет-мережі в Україні здійснюється:

1) нормативно-правовими актами про розвиток Інтернет в Україні;

2) нормативно-правовими актами про захист інформації;

3) нормативно-правовими актами, що регулюють окремі сторони використання

всесвітньої мережі, наприклад:

а) захист персональних даних;

б) захист прав інтелектуальної власності;

в) інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну;

г) відповідальність за окремі дії в мережі Інтернет тощо.

Натепер основними законами, які безпосередньо визначають напрями регулювання інтернет-відносин є: Закони України: «Про електронні комунікації» від 16 грудня 2020 року № 1089-IX); «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV; «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 5.10.2017 № 2155-VIII та інші закони.

Науковці та практики по-різному визначають сутність терміна «Інтернет». Інтернет (англ. Interconnected Networks – *"взаємопов'язані мережі*"), представляють як систему об'єднаних мереж. Словник іншомовних слів трактує термін Інтернет як "всесвітня інформаційна комп'ютерна мережа для обміну інформацією" [[25], с. 256].

Стосовно Інтернету учені використовують такі терміни-синоніми як: «віртуальний простір», «простір», «кіберпростір», «середовище Інтернет» та ін., що не є суттєвою суперечністю термінам, прийнятними для використання в наукових працях і в законодавстві.

Законом України "Про електронні комунікації" вперше в українському законодавстві було визначено терміни: «інтернет», «адреса мережі інтернет», «адресний простір мережі інтернет», «домен», «домен UA», «інформація», «інформаційна безпека телекомунікаційних мереж» та ін. Так, згідно зі ст. 1 цього Закону *Інтернет* (мережа Інтернет) – це глобальна електронна комунікаційна мережа, що призначена для передачі даних та складається з фізично та логічно взаємоз'єднаних окремих електронних комунікаційних мереж, взаємодія яких базується на використанні єдиного адресного простору та на використанні інтернет-протоколів, визначених міжнародними стандартами.

Ознаки мережі Інтернет (Інтернет):

- інформаційна система – сукупність телекомунікаційних мереж і засобів для накопичення, оброблення, зберігання та передавання даних;

- всесвітній характер – тобто відкритість Інтернету з будь-якої можливої точки світу;

- загальний характер доступу – тобто можливість будь якої особи без додаткових обмежень або дозволів отримати доступ і користування основними послугами мережі;

- глобальний адресний простір – сукупність адрес мережі Інтернет, за допомогою яких підпорядковуються і зв'язуються між собою окремі

[25] Бибик С.П., Сюта Г.М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / За ред. С.Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.

інформаційні ресурси (інтернет сторінки) і користувач має можливість переходити від одного інформаційного ресурсу до іншого.

Адреса мережі Інтернет – це визначений чинними в Інтернеті міжнародними стандартами цифровий або символічний ідентифікатор доменних імен в ієрархічній системі доменних назв.

Використання Інтернет протоколу – технічний стандарт, використання якого дає змогу ЕОМ з'єднуватися між собою, використовуючи дротові й бездротові телекомунікаційні мережі.

Національний сегмент Інтернету – сукупність адрес Інтернет, яким присвоєно код країни, визначений міжнародними стандартами. (UA).

Інтернет не є керованою організаційною структурою і юридичною особою, не є суб'єктом правовідносин, у зв'язку з чим немає юридичних відносин між мережею Інтернет (або її національними сегментами) і державою.

Існує два основних способи розповсюдження інформації: через електронну пошту (активне) та через розповсюдження на електронних сторінках (пасивне).

Структура інформаційних ресурсів в Інтернеті включає сторінки (сайти) існуючих традиційних медіа (телемовлення, радіомовлення, газети та ін.), сторінки (сайти) медіа, що не мають поза Інтернетом аналогів, сторінки (сайти) суб'єктів, які не є медіа.

Основними *суб'єктами правовідносин* у зв'язку з функціонуванням Інтернету є:

- власники інформації і власники інформаційних ресурсів в Інтернеті;
- інформаційні посередники (провайдери);
- користувачі.

Таким чином, Інтернет – це мережа зв'язку; система об'єднаних електронних комунікаційних мереж для передачі інформації, взаємодія яких базується на використанні єдиного адресного простору та інтернет-протоколів, визначених міжнародними стандартами.

Особливостями Інтернету як інструменту поширення масової інформації є: широка аудиторія користувачів і можливості її необмеженого розширення; поширення інформації є транскордонним; висока швидкість і оперативність надання інформації; практично необмежений вибір джерел і видів інформації; відсутність попереднього контролю змісту інформації (цензури); обговорення питань, що виникають, у режимі реального часу; можливість одночасного подання інформації в різній формі (текст, графіка, звук, анімація та ін.).

Характеризуючи Інтернет не слід забувати про його *соціальне наповнення* – без людини і для людини, тобто без задоволення її потреб в певній інформації – ставить під сумнів його необхідність. Отож, можна говорити, що відносини у цій сфері виникають у зв'язку з використанням одного із видів цифрових технологій, зумовлених сучасним розвитком суспільства.

Таким чином, *метою розвитку Інтернету* є створення телекомунікаційної глобальної мережі, що дозволяє організувати інформаційно-комп'ютерне середовище, за допомогою якого будь-яка особа в будь-якому місці може отримати

інформацію.

Відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону України "Про інформацію" *інформаційна послуга* – це діяльність з надання інформаційної продукції споживачам з метою задоволення їхніх потреб.

Інформаційні послуги в Інтернет-мережі – це діяльність, метою якої є надання інформаційної продукції споживачам через глобальну мережу Інтернет для задоволення певних потреб, і здійснюється спеціальними службами, компаніями та організаціями тощо.

До базових інформаційних послуг, що надають за допомогою Інтернет, відносяться:

- *електронна пошта (e-mail)* – найбільш розширений і дешевий спосіб листування, а також обміну невеликими за обсягом блоками даних;
- *група новин* – технологія надання інформації для загального перегляду (е-конференції або е-дошки оголошень);
- *передача файлів (сервіс FTP)* – технологія пошуку і пересилання інформаційних файлів, без перегляду їх змісту і призначення;
- *WWW ("Всесвітня павутина")* – послуга (веб-послуга) доступу і надання гіпертекстових е-документів.

До додаткових інформаційних послуг, що надають за допомогою Інтернет, відносять:

- послуги, які реалізуються на основі базових або є їх розвитком, наприклад: *доступ до інформаційних ресурсів*, таких як бази даних (е-архіви, е-бібліотеки тощо);
- *е-бізнес* – створення віртуальних магазинів, маркетинг, реклама, продаж і здійснення розрахунків завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям;
- *е-банкінг (Інтернет-банкінг*) – здійснення через мережу міжбанківських розрахунків і банківського обслуговування клієнтів;
- *е-комерція* (від англ. e-commerce) – це сфера цифрової економіки, що включає всі фінансові та торгові транзакції, які проводяться за допомогою комп'ютерних мереж, та бізнес-процеси, пов'язані з проведенням цих транзакцій. До електронної комерції відносять електронний обмін інформацією (англ. Electronis Data Interchange, EDI), електронний рух капіталу (англ. Electronic Funds Transfer, EFS), електронну торгівлю (англ. E-Trade), електронні гроші (E-Cash), електронний маркетинг (англ. E-Marketing), електронний банкінг (англ. E-Banking), електронні страхові послуги (англ. E-Insurance) тощо;
- *е-навчання* – дистанційне надання методичної та інформаційної підтримки для навчання особи, яка перебуває на відстані від навчальної установи;
- *е-робота* – одержання замовлень на виконання роботи;
- *е-медицина* – надання медичних послуг на відстані, зокрема, інформування, консультування, діагностика, нагляд за хворим та ін. за допомогою електронних засобів спілкування, а також спеціалізованого кінцевого устаткування, що під'єднане до мережі передачі даних;
- *IP-(Інтернет-) телефонія* – здійснення двостороннього голосового контакту віддалених абонентів через мережу Інтернет.

У контексті правового регулювання Інтернету слід зауважити, що ця система

мережі Інтернет не є чимось цілісним. Дотепер у жодній країні світу відсутні організаційні структури, які б виступали одноосібним власником цього ресурсу. Відсутнє й кодифіковане законодавство з Інтернету. В основному існуючі нормативні акти, що, регулюють окремі питання функціонування Інтернету стосуються правового регулювання інформаційної безпеки, змісту інформації, захисту авторського права тощо. Усі правові аспекти, пов'язані з Інтернетом, можна розділити на дві групи: контроль за доступом до мережі та контроль над змістом повідомлень у мережі.

2. Поняття та правові засади функціонування українських онлайн-медіа в мережі Інтернет

Правові засади функціонування вітчизняних онлайн-медіа в мережі Інтернет урегульовуються Конституцією України, законодавством у сфері медіа та іншими законодавчими актами. В Законі "Про медіа" (п.36 ст. 1) сформульовано дефініцію "*онлайн-медіа*" – це "медіа, що регулярно поширює інформацію у текстовій, аудіо-, аудіовізуальній чи іншій формі в електронному (цифровому) вигляді за допомогою мережі Інтернет на власному веб-сайті, крім медіа, які віднесені цим Законом до аудіовізуальних медіа".

Зазначений виняток є важливим, оскільки одразу виключаються з кола онлайн-медіа VOD-платформи, які поширюють аудіовізуальний контент на замовлення і регулюються відповідно до Директиви ЄС про аудіовізуальні медіапослуги як аудіовізуальні медіа, хоча доступ до них споживач отримує з використанням інтернету.

Так само не є онлайн-медіа платформи, які створені для обміну користувацьким контентом.

Онлайн-медіа можна вважати новим типом медіа, що поширює інформацію в Інтернеті з допомогою цифрових технологій (on-line media); онлайн-преса, тобто медіа, які в основному поширюють текстовий контент, але можуть мати окремі публікації з відео-контентом, наприклад, записи інтерв'ю. Характеризуючи зміст законодавчо визначеного поняття онлайн-медіа, можна виокремити його юридичні ознаки:

- *онлайн*-медіа *(Інтернет-видання, Інтернет-газета)* – це регулярно оновлюваний інформаційний сайт, мета якого – виконання функції засобу масової інформації; користується певною популярністю та авторитетом (має свою постійну аудиторію);

- *Інтернет*- медіа – регулярно оновлювані веб-сторінки, на яких розміщується інформаційний контент для перегляду/прослуховування публікою;

Інтернет- медіа – результат інтелектуальної діяльності, що має назву засобу індивідуалізації й електронний вигляд періодичного друкованого видання, радіо-, теле-, відеопрограми, кінохронікальної програми або іншу форму періодичного поширення масової інформації.

Українське Інтернет- медіа – це Інтернет-видання, що публікує новини, статті, оновлення та будь-яку супутню інформацію українською мовою, незалежно від

фізичного розташування серверів, на яких розміщено сайт, чи країни, в якій зареєстровано це Інтернет-видання. За версією IMI – Інституту масової інформації натепер в Україні функціонує п’ять найякісніших онлайн медіа, які заслуговують на увагу своїх читачів. Як вказано в результатах дослідження IMI – рівень дотримання професійних журналістських стандартів у виданнях становить близько 95%. До списку найякісніших і найвідповідальніших загальноукраїнських онлайн-медіа увійшли такі редакції: Суспільне, Громадське, "Ліга", "Українська правда", Укрінформ, ZN.ua, "Бабель", НВ та "Еспресо" [26].

Існуючу в мережі Інтернет інформацію можна умовно розділити на зміст (*контент*), тобто сайти, та *інформаційний ресурс* – програмне забезпечення віддаленого сервера, що дозволяє в режимі он-лайн під час взаємодії з відповідною програмою комп’ютера певним способом обробляти та перенаправляти зміст мережевої інформації. Для організації комп’ютерної мережі та забезпечення функціонування комп’ютерної мережі залучаються *Інтернет-провайдери* (інформаційні посередники), яких за функціональними спроможностями поділяють на провайдерів (операторів) інфраструктури та провайдерів контенту (послуг).

В чинному Законі України «Про медіа» визначається статус "провайдерів аудіовізуальних сервісів", які надають користувачам доступ до пакетів телеканалів та радіоканалів на договірній основі, "провайдерів платформи спільного доступу до відео", де у статті 23 закріплено перелік прав та обов’язків цих суб’єктів.

Разом з тим Закон (статті 36, 42, 119) обмежує діяльності суб’єктів онлайн-медіа, у тому числі й діяльність провайдерів платформи спільного доступу до відео на поширення змісту інформації, що пов’язана із:

1) закликами до насильницької зміни, повалення конституційного ладу, розв’язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, ліквідації незалежності України, інформацію, яка виправдовує чи пропагує такі дії;

2) висловлюванням, що розпалюють ненависть, ворожнечу чи жорстокість до окремих осіб чи груп осіб за етнічними чи іншими ознаками,;

3) пропагандою або закликами до тероризму та терористичних актів, інформацію, що виправдовує чи схвалює такі дії і та ін.;

У Законі України «Про медіа» багато уваги приділено питанням захисту моральності населення, особливо дітей. Так, у статті 42 міститься широкий перелік вимог обмежувального характеру щодо поширення інформації у матеріалах медіа (крім фільмів), яка може завдати шкоди фізичному, психічному або моральному розвитку дітей.

На відміну від інших суб’єктів медіа, **реєстрація онлайн-медіа не є обов’язковою умовою для їхньої діяльності**, але дотримання медійного законодавства поширюється на всіх. В Україні як і в багатьох Європейських країнах

[26] Онлайн-медіа, що стали найякіснішими: Білий список. URL: https://imi.org.ua/monitorings/onlajn-media-shho-staly-najyakisnishymy-bilyj-spysok-drugogo-pivrichchya-2023-i55817.

на онлайн-медіа поширюються як спеціальні обмеження щодо забороненого контенту, так і вимоги щодо прозорості їхньої діяльності, зокрема інформації про те, хто впливає на редакційну політику онлайн-медіа.

Процедура реєстрації онлайн-медіа є виглядає спрощено, відсутні вимоги щодо подання великого обсягу відомостей для реєстрації. *Юридична особа* подає ідентифікаційні дані; вказує адресу, за якою здійснюється редакційний контроль, якщо вона не збігається з адресою місцезнаходження; контактні дані (телефон, адреса електронної пошти); прізвище, ім'я та по батькові керівника юридичної особи; кінцевий бенефіціарний власник (за наявності).

Фізична особа (або ФОП) подає: ідентифікаційні дані; місце реєстрації або надання сервісу, контактні дані (телефон, адреса електронної пошти).

Додатковими відомостями є *вид та опис діяльності у сфері медіа*: назва онлайн-медіа; вид онлайн-медіа; доменні імена, за якими медіа доступне в мережі Інтернет, із зазначенням реєстрантів відповідних доменних імен.

Підсумовуючи зазначимо:

1) Закон «Про медіа» не ставить за мету врегулювати весь онлайн-контент, що поширюється для масового користувача.

2) Вимоги Закону «Про медіа» застосовується до онлайн-медіа, навіть якщо суб'єкт формально не заснований/зареєстрований в Україні, але його діяльність спрямована на територію України та нашу аудиторію.

3) Верховний Суд України зафіксував такі правові позиції щодо Інтернет-медіа: належним відповідачем у разі поширення оспорюваної інформації в мережі Інтернет є автор відповідного інформаційного матеріалу та власник веб-сайту, особи яких позивач повинен установити та зазначити в позовній заяві (п. 2 ч. 2 ст. 119 ЦПК).

3. Питання правового регулювання інформаційної діяльності в мережі Інтернет в європейському співтоваристві

В європейському співтоваристві неодноразово зверталися до теми медіа та нових цифрових технологій. Одним з перших нормативних документів на цю тему була *Декларація про свободу комунікацій в Інтернет*. Декларація примітна тим, що за основну мету вона ставить зміцнення свободи вираження та вільного обігу інформації в мережі Інтернет. У Декларації оголошується сім принципів, з яких п'ять представляють особливий інтерес до питань Інтернету.

Найпершим є принцип *задовільні правила для Інтернету*. Він означає, що до інформації (контенту) в Інтернет не повинні застосовуватися обмеження, які будуть перевищувати аналогічні обмеження по відношенню до інших засобів доставки інформації (контенту).

Відсутність попереднього державного контролю. Державні органи не повинні застосовувати загальне блокування чи засоби фільтрації для обмеження доступу громадськості до інформації та комунікацій в Інтернеті, незалежно від кордонів. Цей

принцип не перешкоджає інсталяції фільтрів для захисту неповнолітніх, зокрема в школах або бібліотеках. З метою забезпечення дотримання гарантій, передбачених у ч. 2 ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, можуть застосовуватися заходи з примусового вилучення безперечно ідентифікованої інформації в Інтернет або, альтернативно, блокування доступу до неї, якщо компетентні національні органи приймуть попереднє або остаточне рішення щодо її незаконності.

Ліквідація бар'єрів для участі індивідів в інформаційному суспільстві. Держави повинні сприяти і стимулювати доступ всіх до Інтернет-комунікацій і інформаційних послуг на недискримінаційній основі за доступною ціною. Більше того, активна участь громадськості, наприклад, шляхом створення і підтримки індивідуальних веб-сторінок, не повинна обтяжуватись ліцензуванням чи іншими вимогами аналогічної дії.

Обмеження відповідальності постачальників послуг за зміст інформації (контент) в Інтернет. На постачальників послуг не повинні покладати загальний обов'язок здійснення моніторингу інформації (контенту) в Інтернеті, до якого вони надають доступ, яку вони передають або зберігають, а також обов'язок в частині активного пошуку фактів чи обставин, які викривають незаконну діяльність.

Повинно бути забезпечено, щоб постачальники послуг не залучалися до відповідальності за зміст інформації (контент) в Інтернеті, коли їх функціональність відповідно до закону обмежується передачею інформації або наданням доступу до мережі Інтернет.

У разі якщо функціонування постачальників послуг є ширшим і вони зберігають інформацію (контент), наданий іншими особами, країни-члени можуть визнавати їх співвідповідачами, якщо вони не вживають негайних заходів з вилучення або заборони доступу до інформації або послуг незаконного характеру, як тільки їм стане про це відомо відповідно до національного законодавства.

Під час нормативного закріплення зобов'язань постачальників послуг, передбачених цим принципом, необхідно діяти з належною обережністю у відношенні свободи вираження поглядів особами, які першими розміщують інформацію в Інтернет, а також щодо відповідних прав користувачів інформації.

Анонімність. З метою забезпечення захисту від он-лайн стеження і сприяння вільному вираженню поглядів та ідей країни-члени будуть поважати бажання користувачів Інтернету не розкривати свою особистість. Це не буде перешкоджати країнам вживати заходів і співпрацювати з метою відстеження осіб, винних у кримінальних злочинах, відповідно до національного законодавства, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інших міжнародних домовленостей у сфері правосуддя і діяльності поліції.

В подальшому ці принципи знайшли відображення в інших нормативних і оглядових документах Ради Європи, Європейського Союзу і європейських організацій, наприклад в Рекомендаціях Комітету Міністрів "Про право на відповідь в новому медіа-середовищі", "Про заходи щодо забезпечення суспільної цінності служби Інтернету", в якій зазначається, що в цифровому середовищі має дотримуватися право на презумпцію невинуватості, а також дотримуватися права на

справедливий судовий розгляд і т.ін.; у Резолюції ПАРЄ "Індикатори положення медіа в умовах демократії" де зазначається, що друковані медіа та медіа, які використовують Інтернет-технології, не зобов'язані мати державну ліцензію або реєстрацію.

В Резолюції ПАРЄ щодо медіаграмотності у світі цифрових технологій зазначено дуже важлива тенденція – "кордони між всіма видами медіа (аудіовізуальними та друкованими, традиційними і цифровими) стираються і різні форми медіа зближуються в технічному і змістовному плані, нові засоби масової комунікації проникають в усі сфери людського життя завдяки інноваційним технологіям".

У вказаній Резолюції зроблено висновок, що "широкий доступ до інформаційних технологій надає кожному члену суспільства можливість передачі інформації в глобальному масштабі, роблячи його потенційним "журналістом", і викликає необхідність медіаграмотності не тільки для розуміння інформації, але також для створення і поширення власного медіа-контенту". Резолюція передбачає появу нового суб'єкта регуляторного законодавства у сфері медіа – *непрофесійного журналіста*, яким може бути кожна фізична особа.

4. Правові аспекти електронного документообігу та електронного урядування

В Законі України "Про інформацію" (ст. 1) термін «*документ»* трактується як матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі. Такими документами Закон називає документи архівних, бібліотечних, музейних фондів тощо.

У ст. 5 Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг" дається визначення *електронного документа (ЕД)* – ним є документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа, склад та порядок розміщення яких визначається законодавством. При цьому ЕД може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму подання шляхом відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для сприймання його змісту людиною. Обов'язковими реквізитами ЕД є дані, без яких він не може бути підставою для його обліку і не матиме юридичної сили.

Відповідно до ст. 6 Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг" (далі – Закон) обов'язковим реквізитом ЕД є *електронний підпис*, який використовується для ідентифікації автора електронного документообігу і дає змогу підтвердити його цілісність. Накладанням електронного цифрового підпису (далі - ЕЦП) завершується створення ЕД. Однак необхідно зауважити, що лише ЕЦП за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису (печатки), а інші види електронного підпису такого статусу не мають.

Оригіналом ЕД відповідно до ст. 7 Закону вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, в тому числі з ЕЦП автора. При цьому в разі

надсилання ЕД кільком адресатам або його зберігання на кількох електронних носіях інформації, кожний з електронних примірників вважається оригіналом ЕД. Якщо автором створюються ідентичні за документарною інформацією та реквізитами ЕД та документ на папері, кожен з документів є оригіналом і має однакову юридичну силу. Електронна копія ЕД засвідчується у порядку, встановленому законом. Копією документа на папері для ЕД є його візуальне подання на папері, яке засвідчене в порядку, встановленому законодавством.

У ст. 8 Закону визначено, що юридична сила ЕД не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму, а також випадки, коли ЕД не може бути застосований як оригінал: свідоцтва про право на спадщину; документа, який відповідно до законодавства може бути створений лише в одному оригінальному примірнику, крім випадків існування централізованого сховища оригіналів ЕД та в інших випадках, передбачених законом.

О.Б. Кукарін у широкому розумінні *документообіг* визначає як інформаційну діяльність суб'єктів інформаційних відносин, що реалізується шляхом виконання певних дій над документами. Під *системою документообігу* він пропонує розуміти сукупність методів, засобів і персоналу, що підтримує документообіг у межах встановленого регламенту документообігу.

Організаційно-технічна система, що забезпечує процес створення, управління доступом і поширення електронних документів у комп'ютерних мережах, а також контроль над потоками документів в організації визнається *системою автоматизації документообігу (система електронного документообігу)*.

Регламент документообігу – сукупність інформаційної діяльності суб'єктів інформаційних відносин, визначених законодавством, нормативними актами або угодами. документообігу визначає ролі та права суб'єктів щодо створення, володіння, користування та розпорядження документами, оформлення і фіксації інформації на носієві інформації.

О.Б. Кукарін, як узагальнене поняття *електронний документообіг (ЕДО)*, тлумачить як інформаційні технології, що реалізують життєвий цикл електронного документа. При цьому *систему документообігу (СЕДО)* він визначає як автоматизовану систему оброблення інформації, що реалізує ЕДО та взаємопов'язану з іншими системами документообігу.

Законом України "Про електронні документи та електронний документообіг" регулюються відносини, пов'язані з відправленням, передаванням та одержанням електронного документа. Зокрема, відправлення та передавання електронного документа здійснюються автором або посередником в електронній формі за допомогою засобів інформаційно-телекомунікаційних систем або шляхом відправлення електронних носіїв, на яких записано цей документ. При цьому електронний документ вважається одержаним адресатом з часу надходження авторові повідомлення в електронній формі від адресата про його одержання, якщо інше не передбачено законодавством або попередньою домовленістю між суб'єктами ЕДО. Перевірка цілісності електронного документа проводиться шляхом перевірки справжності накладеного на нього електронного цифрового підпису.

На виконання зазначених законів Кабінет Міністрів України прийняв низку

постанов, які конкретизували врегулювання відносин у цій сфері, зокрема: "Деякі питання електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг" від 28 червня 2024 р. № 764, якою затверджено "Вимоги до надавачів послуг електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг"; "Про затвердження Порядку використання електронних довірчих послуг в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях державної форми власності" від 1 серпня 2023 р. № 798; затвердження "Типової інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну" від 17 січня 2018 р. № 55; Деякі питання зберігання документованої інформації та її передавання до центрального засвідчувального органу в разі припинення діяльності кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг від 10 грудня 2024 р. № 1408, якою затверджено "Порядок зберігання документованої інформації та її передавання до центрального засвідчувального органу в разі припинення діяльності кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг".

На сьогодні одним із пріоритетів України є розвиток інформаційного суспільства з його важливішою складовою – електронним урядуванням, впровадження якого сприятиме створенню умов для ефективного відкритого і прозорого державного управління.

Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням схвалив Концепцію розвитку електронного урядування в Україні від 20 вересня 2017 р. № 649-р., де *електронне урядування* визначено формою організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Україна має забезпечити комплексний розвиток електронного урядування відповідно до європейських вимог.

Реалізація Концепції здійснюється за такими основними принципами:

- - цифровий за замовчуванням;
- одноразове введення інформації;
- сумісність за замовчуванням;
- доступність та залучення громадян;
- відкритість та прозорість;
- довіра та безпека.

Завдання зі створення єдиної загальнодержавної СЕДО в першому наближенні реалізуються шляхом запровадження системи електронної взаємодії органів виконавчої влади. Система призначена для виконання таких функцій: формування єдиного інформаційного обробки та зберігання організаційно-розпорядчих електронному вигляді, що є передумовою центрального електронного архіву документів; прийом/передача організаційно-розпорядчих документів Секретаріату Кабінету Міністрів та центральних органів виконавчої влади; організація погодження проектів центральними органами виконавчої влади; контроль виконання доручень Секретаріату Кабінету Міністрів, погодження проектів нормативних України; посилення контролю за виконанням організаційно-розпорядчих документів;

підвищення оперативності прийняття управлінських рішень; створення передумов для переходу на внутрішній електронний документообіг у відомстві з використанням виключно електронного документа.

Основні характеристики системи:

- Web-орієнтована архітектура. Робота із системою здійснюється за допомогою стандартного Web-браузера. Користувачі можуть працювати в системі в будь-який час і в будь-якому місці, для цього необхідний тільки комп'ютер, що підключений до мережі Інтернет;

- єдине сховище документів. Після розміщення на файловому сервері документ доступний адресатам та не потребує переміщення між ними, що дає змогу всім користувачам, яким адресований документ, спільно над ним працювати;

- інтеграція із СЕД за узгодженим форматом (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20 жовтня 2011 р. № 1207).

Одним з найважливіших завдань, яке необхідно вирішити при обміні даними (документами) між учасниками інформаційної взаємодії, є сумісність даних для різних систем. Це регламентується вимогами до форматів даних електронного документообігу в органах державної влади, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1207 від 20 жовтня 2011 р.

Наказом також встановлюються вимоги до електронного повідомлення, що застосовуються під час створення систем електронного документообігу органів державної влади та/або при забезпеченні їх взаємодії, які є обов'язковими при організації електронної взаємодії всіх органів влади.

З огляду на міжнародний досвід розвиток електронного урядування є одним з основних факторів забезпечення успішності реформування та підвищення конкурентоспроможності країни. Реформа будь-якої галузі в сучасних умовах спрямована на широке використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення необхідного рівня ефективності та результативності.

Інструменти е-урядування здатні забезпечити значне покращення якості обслуговування фізичних і юридичних осіб та підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Крім того, запровадження електронного урядування є базовою передумовою для розбудови в Україні ефективних цифрової економіки і цифрового ринку та його подальшої інтеграції до єдиного цифрового ринку ЄС (EU Digital Single Market Strategy).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Скласти словник визначення основних термінів і засадничих категорій науки інформаційного права до теми.

2. Підготувати доповіді за темами:

2.1. Загальні засади здійснення електронного документообігу в Україні.

2.2. Реєстрація електронних кабінетів учасників інформаційних правовідносин в Україні: необхідність і виклики.

2.3. Законодавче забезпечення функціонування українських онлайн-медіа в

мережі Інтернет.

2.4. Аналіз законодавчої бази, нормами якої регулюються правовідносини у сфері електронного документообігу в Україні.

2.5. Правове регулювання інформаційної діяльності в мережі Інтернет в європейському співтоваристві.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які основні поняття і принципи функціонування Інтернет, визначені законодавством України?
2. Суб'єкти та об'єкти правовідносин, що виникають стосовно функціонування Інтернет.
3. Правові засади функціонування українських онлайн-медіа в мережі Інтернет.
4. Правове регулювання інформаційної діяльності в мережі Інтернет в європейському співтоваристві.
5. Поняття та загальна характеристика електронного документообігу.
6. Правове забезпечення електронного документообігу та електронного урядування в Україні, концепція його розвитку.
7. Суб'єкти правовідносин електронного документообігу за чинним законодавством України.
8. Об'єкти правовідносин електронного документообігу.
9. Правові проблеми Інтернет-права (захист авторських та суміжних прав, поширення екстремістської інформації, захист приватного життя, кіберзлочинність тощо).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Правове регулювання суспільних відносин в Інтернет-мережі України здійснюється:

1) нормативно-правовими актами про розвиток Інтернет в Україні;
2) нормативно-правовими актами про захист інформації;
3) нормативно-правовими актами, що регулюють окремі сторони використання всесвітньої мережі.

2. Інформаційна система, всесвітній характер, загальний характер доступу, глобальний адресний простір – це:

1. ознаки мережі Інтернет;
2. особливості Інтернету як інструменту поширення масової інформації;
3. основні та додаткові інформаційні послуги в Інтернет-мережі.

3. Реєстрація онлайн-медіа є:

1. обов'язковою умовою для їхньої діяльності;
2. не є обов'язковою умовою для їхньої діяльності;
3. це питання поки що неурегульоване медійним законодавством.

4. Чи погоджуєтесь Ви з тим, що до списку найякісніших і

найвідповідальніших загальноукраїнських онлайн-медіа увійшли такі редакції: Суспільне, Громадське, "Ліга", "Українська правда", Укрінформ, ZN.ua, "Бабель", НВ та "Еспресо"?:

1. так;
2. ні.

5. Онлайн-медіа – це медіа, що регулярно поширює інформацію у текстовій, аудіо-, аудіовізуальній чи іншій формі в електронному (цифровому) вигляді за допомогою мережі Інтернет на власному веб-сайті, крім медіа, які віднесені до аудіовізуальних медіа.

1. правильно;
2. неправильно.

6. Заходами реагування на порушення законодавства у сфері онлайн-медіа в Україні є:

1. заборона поширення онлайн-медіа за рішенням Національної ради або за рішенням суду в порядку, визначеному Законом України;
2. анулювання ліцензії, скасування реєстрації та/або заборони поширення онлайн-медіа;
3. Національна рада має право ухвалити рішення про винесення відповідному суб'єкту припису.

7. Декларація про свободу комунікацій в Інтернет, затверджена Комітетом Міністрів РЄ закріплює такі принципи:

1. необхідність балансування свободи вираження та інформації;
2. відсутність попереднього державного контролю та анонімність;
3. свобода надання послуг через Інтернет та обмеження відповідальності постачальників послуг за зміст (контент) в Інтернет.

8. У науковій літературі під системою документообігу пропонують розуміти:

1. сукупність методів, засобів і персоналу, що підтримує документообіг у межах встановленого регламенту документообігу;
2. регламент документообігу;
3. інформаційну діяльність суб'єктів інформаційних відносин.

9. Обов'язковим реквізитом електронного документа є електронний підпис, який використовується для ідентифікації автора електронного документообігу і дає змогу підтвердити його цілісність.

1. правильно;
2. неправильно.

10. В якому із законів України, рекомендованих для вивчення запроваджено поняття "електронний документ"?:

1. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги;
2. Про електронні комунікації;
3. Про електронні документи та електронний документообіг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV (чинний, поточна редакція – Редакція від 31.12.2023, підстава - 2801-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/851-15

3. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 5.10.2017 № 2155-VIII (чинний, поточна редакція – Редакція від 18.12.2024, підстава - 3911-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text

4. Про електронні комунікації : Закон України від 16 грудня 2020 року № 1089-IX (чинний, поточна редакція – Редакція від 05.01.2025, підстава - 4150-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text

5. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР (чинний, поточна редакція – Редакція від 31.03.2023, підстава - 2849-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text

6. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

7. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX (поточна редакція – Редакція від 01.01.2025, підстава - 4059-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20

8. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text

9. Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55 (поточна редакція – Редакція від 05.07.2024, підстава - 750-2024-п). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#Text

10. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник / Б.А. Кормич. Харків: БУРУН і К, 2011. 334 с.

11. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

12. Капітаненко Н.П. Правове забезпечення електронного документообігу.

Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 84: частина 3. С.130-138.

Лекція 9

ТЕМА 9. Правове регулювання інформаційних відносин у бібліотечній, архівній та музейній справах в Україні (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** засвоєння теоретичних знань про правове регулювання інформаційних відносин у бібліотечній, архівній і музейній справах в Україні; вивчення законодавства у сфері правового регулювання інформаційних відносин у бібліотечній, архівній та музейній справах в Україні;
- **розвивальна:** формування інформаційно-правової грамотності; вироблення навичок використання отриманих теоретичних знань із даної теми в практичній діяльності;
- **практична:** сприяти розумінню необхідності наукових знань інформаційного права в системі правничої підготовки; виховання поваги до вимог верховенства права і прав людини; формування стимулів правової поведінки.

Міжпредметні зв'язки: теорія держави та права, конституційне право, господарське право та процес, медіаправо та медіабезпека.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. Правові засади функціонування національних бібліотек.
2. Електронні бібліотеки та особливості доступу до їхніх баз даних.
3. Загальноправові аспекти архівної діяльності в Україні.
4. Музейна справа та особливості її правового регулювання.

Основні поняття: бібліотека, бібліотечна справа, державна бібліотека, центральні бібліотеки, електронна бібліотека, цифрова бібліотека, архівна справа, архівний документ, документ Національного архівного фонду, особистий архівний документ, унікальний документ, музей, музейна справа, музейний фонд України.

1. Правові засади функціонування національних бібліотек

Базовим нормативно-правовим актом, яким визначається статус бібліотек, правові та організаційні засади діяльності бібліотек і бібліотечної справи в Україні є Закон України "Про бібліотеки і бібліотечну справу" від 27 січня 1995 р. № 32/95-ВР. Закон гарантує право на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей

національної та світової культури, науки та освіти, що зберігаються в бібліотеках.

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про бібліотеки і бібліотечну справу" від 27 січня 1995 р. *бібліотека* – це інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотек.

Бібліотечна справа трактується Законом як галузь інформаційної, культурної та освітньої діяльності суспільства, спрямована на створення і розвиток мережі бібліотек, формування, опрацювання, упорядкування та зберігання бібліотечних фондів, організацію бібліотечного, інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотеки, підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у галузі бібліотечної справи, наукове та методичне забезпечення розвитку бібліотечної діяльності.

Основою державної політики в галузі бібліотечної справи є реалізація прав громадян на бібліотечне обслуговування, забезпечення загальної доступності до інформації та культурних цінностей, що збираються, зберігаються та надаються в тимчасове користування бібліотеками.

Згідно ст. 5 Закону України "Про бібліотеки і бібліотечну справу" *бібліотечна система України* функціонує на основі скооперованого комплектування фондів та обробки документів, довідково-пошукового апарату, взаємовикористання бібліотечних ресурсів, а також організації науково-дослідної, науково-бібліографічної та науково-методичної роботи.

Бібліотеки можуть створюватися на основі усіх форм власності, передбачених законами України, а їх засновниками можуть бути органи державної влади, органи місцевого самоврядування, самоврядні організації, фізичні та юридичні особи, у тому числі іноземні, в порядку, передбаченому законом. За цими критеріями відповідно до *порядку установи та форм власності*, вирізняють такі види бібліотек:

- **державні**, засновані органами державної влади;
- **муніципальні** (місцеві), засновані органами місцевої влади та місцевого самоврядування;
- бібліотеки Національної академії наук, інших академій та науково-дослідних інститутів, освітніх установ підприємств, установ, організацій; громадських об’єднань; приватні;
- засновані іноземними юридичними і фізичними особами, а також міжнародними організаціями.

Державні і місцеві бібліотеки, централізовані бібліотечні системи набувають статусу юридичної особи з моменту їх реєстрації.

За значенням бібліотеки поділяться на: всеукраїнські загальнодержавного значення (національні, державні); республіканські (Автономної Республіки Крим); обласні; міські; районні; селищні; сільські.

За змістом бібліотечних фондів бібліотеки є: універсальні; галузеві; міжгалузеві.

За призначенням бібліотеки поділяються на: публічні (загальнодоступні),

зокрема спеціалізовані для дітей, юнацтва, осіб із фізичними вадами; спеціальні (академій наук, науково-дослідних установ, навчальних закладів, підприємств, установ, організацій).

Публічні, спеціальні та спеціалізовані бібліотеки можуть об'єднуватися у централізовані бібліотечні системи.

Провідним культурним, освітнім, науково-інформаційним державним закладом визнається *Національна бібліотека України*. Вона здійснює функції науково-дослідного, методичного та координаційного центру з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, бере участь у розробленні державної політики в галузі бібліотечної справи та її реалізації.

Бібліотечний фонд національної бібліотеки України є національним культурним надбанням Українського народу, невід'ємною складовою частиною культурної спадщини та перебуває під охороною держави.

Державна бібліотека – бібліотека загальнодержавного значення, що здійснює бібліотечне, бібліографічне, інформаційне обслуговування користувачів і виконує функцію всеукраїнського науково-дослідного, методичного та організаційного центру бібліотек відповідної галузі або категорій користувачів.

Центральні бібліотеки – головні бібліотеки регіонів, які зобов'язані формувати, зберігати та надавати в користування найбільш повне зібрання документів у межах своєї території, організовувати взаємовикористання бібліотечних ресурсів і надавати методичну допомогу бібліотекам різних видів відповідних територій.

Для більш повного задоволення потреб користувачів бібліотек в інформації, раціонального використання бібліотечних ресурсів органи державної влади та органи місцевого самоврядування стимулюють взаємодію бібліотек і створюють умови для розвитку міжбібліотечного абонемента, зведених каталогів автоматизованих баз даних, депозитаріїв.

Бібліотеки України є складовою частиною інформаційної системи держави. Відтак, з метою забезпечення раціонального використання бібліотечних ресурсів як складової частини інформаційних ресурсів держави бібліотеки взаємодіють з підприємствами, установами та організаціями, які мають бази даних та діяльність яких пов'язана із створенням, збиранням, обробкою, накопиченням і збереженням інформації.

Бібліотеки створюються з урахуванням соціально-економічних, національних, культурно-освітніх і виробничих потреб суспільства згідно з соціальними нормативами, встановленими відповідними органами державної влади. В основі державної політики у галузі бібліотечної справи лежить *принцип створення умов для загальної доступності інформації та культурних цінностей*, що збираються, і експонованих у користування бібліотеки.

Держава підтримує розвиток бібліотечної справи і це виявляється в тому, що вона здійснює їх фінансування, проводить відповідну податкову, кредитну, цінову політику, розробляє державні програми розвитку бібліотечної справи, координує міжрегіональні зв'язки з бібліотечного обслуговування з метою інформації суспільства. Відповідно до Закону передбачено державну реєстрацію бібліотек незалежно від форми власності за їх місцезнаходженням. Втім, держава не може

втручатися у професійну діяльність бібліотек, за винятком випадків, передбачених законодавством України.

Центральним органом виконавчої влади (ЦОВВ), що забезпечує формування державної політики у сферах культури, державної мовної політики, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах відновлення та збереження національної пам'яті, мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, кінематографії є **Міністерство культури та стратегічних комунікацій України** (далі – МКІП). Міністерство діє на основі чинного законодавства та "Положення про Міністерство культури та стратегічних комунікацій України" від 16 жовтня 2019 року, де конкретизуються його статус, основні завдання МКІП, права і обов'язки Міністра і Державного секретаря МКСК тощо [27].

Суб'єктами відносин у сфері бібліотечної справи є: бібліотека; автор творів; користувач.

Особливостями бібліотечної справи є: публічний характер; масове обслуговування користувачів.

Бібліотека діє на основі статуту (положення), що затверджується її засновником (засновниками). У статуті (положенні) бібліотеки визначаються її статус, форма власності, джерела фінансування, вид і профіль діяльності.

Бібліотеки, що є юридичними особами, не підлягають приватизації.

Бібліотеки ліквідуються за рішенням: власника; засновника – за згодою власника; в інших випадках, передбачених законодавством.

Бібліотечні фонди формуються відповідно до значення, складу користувачів бібліотеки та виду бібліотеки як упорядковане зібрання документів.

Загальне методичне керівництво бібліотеками та сприяння координації їх роботи здійснює ЦОВВ, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей.

Керівники державних та комунальних бібліотек, керівники централізованих бібліотечних систем призначаються на посаду шляхом укладення з ними контракту на п'ять років за результатами конкурсу.

Стрімкий розвиток електронної видавничої діяльності та зростання кількості електронних публікацій зумовив до змін в організації діяльності бібліотек. Одним з її елементів є **інвентаризація електронної інформації**, що охоплює визначення самостійних одиниць електронної інформації, їх адекватний і уніфікований опис. Сюди входять питання обліку та каталогізації, *створення електронних бібліотек електронних баз даних*. Розглянемо це у наступному питанні.

2. Електронні бібліотеки та особливості доступу до їхніх баз даних

Особливості інформаційного суспільства докорінно впливають на розвиток

[27] Положення про Міністерство культури та стратегічних комунікацій України : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2019 р. № 885. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#Text

бібліотечної справи, вимагають не лише відповідних змін у науково-практичній діяльності сучасних наукових бібліотек, а й вдосконалення та розвитку окремих положень бібліотекознавства, узгодження бібліотечної теорії та практики з основними сучасними вимогами до бібліотечного та науково-інформаційного обслуговування науки та суспільства.

Розширення функцій бібліотек і розвиток новітніх технологій зумовили появу в бібліотечних фондах поряд з документами на традиційних носіях інформації й електронних інформаційних ресурсів.

Трансформація функцій книгозбірень відбилась і в професійній термінології. З'явилися нові поняття – *віртуальна бібліотека*, *цифрова* та *електронна бібліотека*, запозичені з інформатики. На сьогодні ці терміни не є усталеними й досить часто їх навіть вважають синонімами.

Назва "*віртуальна бібліотека*" використовується для визначення комплексу інформаційних джерел, доступних через глобальні комп'ютерні мережі, що в сукупності утворюють Інтернет. Віртуальна бібліотека не має єдиного місцезнаходження – її ресурси розподілені по всьому світі, а інформаційний потенціал на кілька порядків перевищує документі ресурси будь-якої книгозбірні.

Під *цифровою бібліотекою* розуміється бібліотека, в якій вся інформація зберігається в цифрованому вигляді та не передбачає наявності документів на традиційних носіях.

В *електронній бібліотеці* основні процеси здійснюються з використанням комп'ютерів, однак у таких бібліотеках документи на машинних носіях співіснують з аудіо-, аудіовізуальними та іншими матеріалами.

Електронна бібліотека *(ЕБ)* – це розподілена інформаційна система, що дозволяє надійно накопичувати, зберігати й ефективно використовувати різнорідні колекції електронних документів у зручному для користувачів вигляді через глобальні мережі передачі даних в зручному для кінцевого користувача вигляді.

У найзагальнішому сенсі **база даних** – це набір написів і файлів, організованих спеціальним чином. Один з типів баз даних – є документи, набрані за допомогою текстових редакторів і згруповані за темами. Інший тип – це файли з електронними таблицями, які об'єднані в групи за характером їх використання.

Цілі створення електронних бібліотек:

- забезпечення доступу до документів, надання яких користувачам ускладнене або обмежене (рідкісних книг, фотоальбомів, рукописних книг, дисертацій, архівів, недоступних більшості бібліотек тощо);
- забезпечення доступу до інформації, що існує виняткова в електронній формі;
- надання користувачам якісно нових можливостей роботи з великими обсягами електронних документів;
- цілеспрямоване інформаційне забезпечення різних областей науки, культури, освіти шляхом створення і надання повнотекстових баз даних у режимі теледоступу.

Основні задачі електронної бібліотеки виявляються в інтеграції інформаційних ресурсів та ефективній навігації в них.

Інтеграція інформаційних ресурсів – це їхнє об'єднання з метою використання різної інформації зі збереженням її властивостей, особливостей представлення і

можливостей її обробляти. Об'єднання ресурсів може відбуватися як фізично, так і віртуально. Але при цьому таке об'єднання повинно забезпечувати користувачу сприйняття необхідної інформації як єдиного інформаційного простору: електронна бібліотека повинна забезпечити роботу з базами даних і високу ефективність інформаційних пошуків.

Ефективна навігація в електронній бібліотеці – це можливість користувача знаходити інформацію, яка його цікавить, в усьому доступному інформаційному просторі з найбільшою повнотою і точністю при найменших витратах зусиль.

Структура електронної бібліотеки, як системи, подається у такий спосіб:

- електронна бібліотека формується як єдина **база даних** (БД), що складається з електронного каталогу електронної бібліотеки і «фонду-ЕБ»;

- фонд електронної бібліотеки, як правило, має трирівневу структуру: 1) колекція (та її метаінформація), – 2) документ (та його метаінформація), – 3) об'єкт (та його метаінформація);

- структури даних у електронній бібліотеці можуть складатися із декількох складових з різними типами даних, можуть бути пов'язані з іншими матеріалами, зв'язками типу «частина/ціле» або «послідовність».

За функціональною спрямованістю розрізняють *електронні бібліотеки загального характеру та спеціалізовані*. Перші зберігають інформаційні ресурси по багатьох напрямках знань і використовують переважно мінімальний інструментарій, що забезпечує реалізацію стандартних функцій інформаційної системи. Спеціалізовані електронні бібліотеки зберігають та надають доступ до інформаційних ресурсів в певній предметній області. Вони багатофункціональні і, поряд з набором стандартних послуг, надають можливість нетрадиційного характеру обробки, задоволення специфічних вимог (зберігання результатів та архівів експериментів, підтримка часових та просторових характеристик даних, спеціальні форми завдання вхідних та вихідних даних – картографічні, графічні, цифровані фотографії, звукозаписи тощо).

Правове забезпечення функціонування електронної бібліотеки включає: її юридичний статус; правові норми, що визначають порядок функціонування, регламентують процеси створення, надання і використання інформації; права, обов'язки і відповідальність персоналу; правові положення окремих видів управлінської діяльності тощо.

До сфери законодавчого регулювання діяльності електронних бібліотек майже в усіх країнах світу входять такі її аспекти, як: авторські та суміжні права, правовий захист баз даних, комп'ютерних програм, персональних даних, ідентифікація користувача, електронні розрахунки в інформаційній мережі.

Нині Україна має систему інформаційного законодавства, яка частково забезпечує правове поле функціонування електронної бібліотеки. До цієї системи належать:

- інформаційно-правові норми Конституції України, які закріплюють інформаційні права і свободи, встановлюють основні права й обов'язки відповідних суб'єктів із питань створення і поширення інформації;

- галузі і розділи законодавства України, присвячені питанням інформаційного

права (Закони України "Про Національну програму інформатизації", "Про авторське право і суміжні права", "Про інформацію", "Про науково-технічну інформацію", "Про захист інформації в автоматизованих системах", "Про видавничу справу", "Про медіа", "Про обов'язковий примірник документів" та ін.);

- окремі інформаційно-правові норми, що стосуються інших галузей законодавства (Цивільний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний кодекс України, Кримінальний кодекс України, акти про відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері).

Головним інформаційним ресурсом електронної бібліотеки є бази даних (далі – БД), створювачем яких є бібліотека (Центром-генератором БД, Центром обробки БД) або користувачем чи інформаційним брокером, якщо забезпечує посередницькі послуги до віддаленого ресурсу. Згідно із Законом України "Про авторське право і суміжні права" база даних розглядається як "…сукупність даних, матеріалів або творів у формі, яку читає машина". Основою цього положення є Директива Ради Європейського Співтовариства від 13 грудня 1990 р., але такий підхід не охоплює всього комплексу складових БД.

У наш час щодо цього питання у цьому контексті актуальним є прийняття окремого закону з урахуванням рекомендацій Європейського парламенту від 23 липня 1993 р. Європарламент уточнює, що БД означає комплект упорядкованих праць або інших матеріалів, які зберігаються і доступні за допомогою електронних засобів, а також матеріали, необхідні для оперування базами даних, такі як тезаурус, індекс або система для одержання або надання інформації. Згідно з цими положеннями країни-учасниці будуть охороняти БД авторським правом як зібрання (колекції, комплекти), що зафіксовано п. 5 ст. 2 Бернської конвенції. БД можуть бути захищені авторським правом, якщо вони оригінальні і представляють зібрання праць або матеріалів, які з причини їх відбору або розміщення є авторським інтелектуальним твором. Ніякий інший критерій не може використовуватися для визначення законності надання БД права такого захисту.

Авторське право поширюється на всі види БД, створені різними мовами й у будь-якій формі. Однак при цьому правова охорона не поширюється на ідеї, принципи, методи, процеси, системи, засоби, факти, відкриття і концепції, що лежать в основі створення БД, програми або певного їх елемента.

Слід зауважити, що законодавство закріплює лише авторсько-правову охорону БД, хоча для об'єкта охорони прийнятнішим є принцип контекстного правового регулювання відносин інформаційної власності. Наряду з авторським правом вони мають охоронятися патентним договірним правом, законодавством про недобросовісну конкуренцію, про охорону інтелектуальної власності та комерційної таємниці.

Вважаємо, що до захисту БД на законодавчому і виконавчому рівнях доцільно реалізувати комплексний підхід, зокрема, йдеться про внесення змін і доповнень до Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу, Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також до Законів України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про обмеження монополізму і недопущення недоброякісної конкуренції" тощо.

3. Загальноправові аспекти архівної діяльності в Україні

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" від 24 грудня 1993 р. **архівна справа** розуміється як галузь життєдіяльності суспільства, що охоплює наукові, організаційні, правові, технологічні, економічні та інші питання діяльності юридичних і фізичних осіб, пов'язані із нагромадженням, обліком, зберіганням архівних документів та використанням відомостей, що в них містяться.

Діяльність у сфері архівної справи здійснюють такі види установ:

1) **архівна установа, архів***, архівний підрозділ, архівний відділ* – це відповідно установа чи структурний підрозділ, що забезпечує облік і зберігання архівних документів, використання відомостей, що в них містяться, та формування Національного архівного фонду і/або здійснює управління, науково-дослідну та інформаційну діяльність у сфері архівної справи і діловодства;

2) **державна архівна установа** – зібрання архівних документів, що є власністю однієї або кількох осіб.

Архівний документ – документ незалежно від його виду, виду матеріального носія інформації, місця, часу створення і місця зберігання та форми власності на нього, що припинив виконувати функції, для яких був створений, але зберігається або підлягає зберіганню з огляду на значущість для особи, суспільства чи держави або цінність для власника також як об'єкт рухомого майна.

Виокремлюють такі *види архівних документів*:

а) *документ Національного архівного фонду* – архівний документ, культурна цінність якого визнана відповідною експертизою та який підлягає державному обліку і зберіганню;

б) *унікальний документ* – документ Національного архівного фонду, що становить виняткову культурну цінність, має важливе значення для формування національної самосвідомості українського народу і визначає його вклад у всесвітню культурну спадщину;

в) *особистий архівний документ* – архівний документ, що створений фізичною особою або безпосередньо її стосується.

У свою чергу, складовою частиною вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства, що перебуває під охороною держави і призначений для задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів кожної людини є *Національний архівний фонд*.

Національний архівний фонд – це сукупність архівних документів, що відображають історію духовного і матеріального життя українського народу та інших народів, мають культурну цінність і є надбанням української нації. Тобто, це історично сформована і постійно поновлена сукупність архівних документів, що підлягають постійному зберіганню в зв'язку з тим, що відображають матеріальне та духовне життя і є одним з основних елементів історико-культурної спадщини.

Національний архівний фонд формується у порядку, встановленому **Законом України "Про Національний архівний фонд та архівні установи"**, з архівних документів органів державної влади, органів місцевого самоврядування,

підприємств, установ та організацій усіх форм власності, а також архівних документів громадян та їх об'єднань. Національний архівний фонд України, як зазначається в Законі (ст. 4) є складовою частиною вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства, перебуває під охороною держави і призначений для задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів кожної людини.

Об'єднання громадян та релігійні організації, а також підприємства, установи та організації, засновані на приватній формі власності, мають право створювати власні архівні підрозділи для постійного або тимчасового зберігання документів, що не належать державі, територіальним громадам, а також передавати документи Національного архівного фонду на зберігання до державних та інших архівних установ. Зазначені юридичні особи зобов'язані забезпечити збереженість документів, що нагромадилися за час їх діяльності, до проведення експертизи їх та протягом року з дня реєстрації цих юридичних осіб в установленому законодавством порядку погодити свою номенклатуру справ з однією з державних архівних установ або архівним відділом міської ради.

Архівні установи, засновані фізичними особами, також мають право зберігати архівні документи, що не належать державі чи територіальним громадам.

Внесення документів до Національного архівного фонду або вилучення документів із нього здійснюється на підставі експертизи їх цінності комісією з фахівців архівної справи і діловодства, представників наукової і творчої громадськості, інших фахівців. Принципи і критерії визначення цінності документів, порядок створення та діяльності експертних комісій затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Право власності на документи Національного архівного фонду охороняються законом.

Архівні документи, що нагромадилися за час діяльності органів державної влади, державних підприємств, установ та організацій, а також документи, що передані державним архівним установам іншими юридичними і фізичними особами без збереження за собою права власності, *є власністю держави*.

Архівні документи (носії архівної інформації) репресивних органів належать державі і передаються на зберігання Галузевому державному архіву Українського інституту національної пам'яті.

Архівні документи, що нагромадилися за час діяльності органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, установ та організацій, а також документи, що передані архівним відділам міських рад іншими юридичними і фізичними особами без збереження за собою права власності, є власністю територіальних громад.

Згідно ст. 8 Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" забороняється вилучення документів Національного архівного фонду у власника або уповноваженої ним особи без їх згоди, крім випадків, передбачених законами України. Документи Національного архівного фонду, вилучені відповідно до закону для досудового розслідування, здійснення судочинства, підлягають обов'язковому поверненню власнику або уповноваженій ним особі, але не пізніше

ніж через один рік після закінчення провадження у справі.

Законом України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" (ст. 9) встановлено, що власник володіє, користується і розпоряджається документами Національного архівного фонду з урахуванням обмежень, передбачених законом. Власник документів Національного архівного фонду та інші особи, які користуються зазначеними документами, **не мають права** їх знищувати, пошкоджувати або змінювати зміст цих документів. Спори щодо здійснення права власності на документи Національного архівного фонду вирішуються у судовому порядку.

Документи Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, не можуть бути об'єктом приватизації, купівлі-продажу, застави або інших угод, пов'язаних із передачею права власності, і надаються лише в тимчасове користування. Право власності на зазначені документи може бути передане лише згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і законами України.

Власник документів Національного архівного фонду, який не забезпечує їх належної збереженості, може бути за рішенням суду позбавлений права власності на ці документи.

Система архівних установ.

*Систему архівних установ України в*ідповідно ст. 23 Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" *становлять*:

1) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архівної справи і діловодства;

2) центральні державні архіви України;

3) галузеві державні архіви;

4) Державний архів в Автономній Республіці Крим;

5) місцеві державні архівні установи;

6) архівні установи органів місцевого самоврядування;

7) архівні підрозділи державних наукових установ, музеїв та бібліотек;

8) архівні підрозділи державних органів, органів місцевого самоврядування, державних і комунальних підприємств, установ та організацій;

9) архівні підрозділи об'єднань громадян, релігійних організацій, а також підприємств, установ та організацій, заснованих на приватній формі власності;

10) архівні установи, засновані фізичними особами та/або юридичними особами приватного права;

11) науково-дослідні установи, а також підприємства та організації у сфері архівної справи і діловодства.

Працівники архівних установ, користувачі архівними документами, зокрема документами Національного архівного фонду, інші особи, винні у недбалому зберіганні, псуванні, незаконному знищенні, підробленні, приховуванні, розкраданні, незаконному вивезенні за межі України або незаконній передачі іншій особі архівних документів, а також у порушенні порядку щодо доступу до зазначених документів та інших порушеннях законодавства про "Національний архівний фонд та архівні установи", несуть відповідальність згідно із законом.

Застосування адміністративних стягнень або кримінального покарання не

звільняє винного у порушенні законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи від обов'язку відшкодувати шкоду, завдану власнику документів Національного архівного фонду або уповноваженій ним особі. Спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди, завданої власнику документів, вирішуються в судовому порядку.

4. Музейна справа та особливості її правового регулювання

В ст. 1 Закону України "Про музеї та музейну справу" від 29 червня 1995 р. термін "***музейна справа***" трактується як спеціальний вид наукової та культурно-освітньої діяльності, що включає комплектування, зберігання, охорону та використання музеями культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України, в тому числі їх консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію.

Музеї – це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання матеріальної і духовної культури, пам'яток природи, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини.

Основні напрями музейної діяльності складають науково-дослідна, культурно-освітня діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'яткоохоронна робота, а також діяльність, пов'язана з науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною реєстрацією та усіма видами оцінки предметів, які можуть бути визначеними як культурні цінності, з метою включення їх до Музейного фонду України.

Музеї є **юридичними особами**, крім тих, що створені і діють при підприємствах, установах, організаціях, навчальних закладах.

Види музеїв за своїм профілем поділяються на природничі (антропологічні, біологічні, ботанічні, геологічні, зоологічні, мінералогічні, палеонтологічні), історичні (загальноісторичні, військово-історичні, історії релігії, історико-побутові, археологічні, етнографічні), літературні, художні (образотворчого, декоративно-прикладного, народного, сучасного мистецтва), мистецькі (театральні, музичні, музеї кіно), науково-технічні, комплексні (краєзнавчі, екомузеї), галузеві тощо.

Як і бібліотеки, так і музеї можуть засновуватися на будь-яких формах власності, передбачених законами, а їх засновниками музеїв можуть бути відповідні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи.

Рішення про створення музеїв приймають їх засновники. Для створення і діяльності музею засновники мають забезпечити: формування музейного зібрання; матеріальну базу – приміщення для експозиції та роботи наукових працівників, фондосховище музею; охорону музею, оснащення його засобами охоронної та пожежної сигналізації; фінансування та кадри для належного його функціонування; роботу за чітким графіком.

Засновники музею можуть створювати філії та відділи музею, що не є юридичними особами.

Музей діє на підставі статуту (положення), що затверджується його засновником (співзасновниками).

Державна реєстрація музеїв незалежно від форм власності проводиться за їх місцезнаходженням відповідно до закону. Не підлягають реєстрації музеї, створені у складі підприємств, установ, організацій, навчальних закладів. Порядок обліку таких музеїв визначає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

Відповідно ст. 15 **Закону України "Про музеї та музейну справу"** національним багатством, невід'ємною складовою культурної спадщини України є Музейний фонд України, що охороняється законом. *Музейний фонд України* – це сукупність окремих музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, які постійно зберігаються на території України, незалежно від їх походження та форм власності, а також музейних предметів і музейних колекцій, що знаходяться за межами України і є власністю України або відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну.

До державної частини Музейного фонду України законодавством віднесені музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, що є державною власністю, зберігаються у державних музеях, у тому числі музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, що зберігаються в музеях, які належать до сфери управління місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також у музеях, створених при підприємствах, в установах, організаціях і навчальних закладах державної та комунальної форм власності чи у їх складі. До державної частини Музейного фонду України також належать предмети музейного значення, що підлягають внесенню до державної частини Музейного фонду України, музейні колекції, музейні зібрання, що зберігаються на підприємствах, в установах та організаціях державної і комунальної форм власності.

До недержавної частини Музейного фонду України належать музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, що зберігаються в музеях приватної форми власності, музеях підприємств, установ, організацій приватної форми власності та не віднесені або не підлягають віднесенню до державної частини Музейного фонду України, зокрема предмети музейного значення, що підлягають внесенню до недержавної частини Музейного фонду України та є власністю релігійних організацій, громадян та об'єднань громадян.

Музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, віднесені до державної частини Музейного фонду України, не підлягають відчуженню, за винятком обміну на інші музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання. Рішення про обмін музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, що належать до державної частини Музейного фонду України, приймається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв.

Порядок віднесення музейних предметів Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання та умови їх зберігання затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

Музейні предмети та предмети музейного значення, які зберігаються в музеях

незалежно від форм власності та підпорядкування, а також предмети музейного значення, які зберігаються на підприємствах, в установах, організаціях державної та комунальної форми власності, підлягають обліку в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Форми облікових документів затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

Вивезення за межі України музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, що належать до державної частини Музейного фонду України, та предметів музейного значення, що підлягають внесенню до державної частини Музейного фонду України, забороняється, крім випадків тимчасового їх перебування за кордоном для експонування на виставках, реставрації або проведення наукової експертизи на підставі свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей відповідно до Закону України "Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей" та за погодженням з центральним органом виконавчої влади у сфері культури і туризму.

Прикладом повернення культурних цінностей в Україну є довготривала історія з поверненням "Скіфського золота" в Музейний фонд України [28].

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Правові засади функціонування національних бібліотек.
2. Електронні бібліотеки та особливості доступу до їхніх баз даних.
3. Загальноправові аспекти архівної діяльності в Україні.
4. Музейна справа та особливості її правового регулювання.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Назвати і охарактеризувати способи та механізм правового регулювання бібліотечної справи в Україні.
2. Бібліотеки України як складова частина інформаційної системи держави.
3. Електронні бібліотеки: структура, види та особливості доступу до баз даних електронних бібліотек.
4. Загальноправові аспекти архівної діяльності в Україні.
5. Національний архівний фонд України, порядок формування та функціонування.
6. Система архівних установ України.
7. Музейна справа та особливості її правового регулювання в Україні.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Залежно від форм власності Законом України визнано такі види бібліотек:

[28] Ржеутська Л. Історія митарств і повернення "скіфського золота" в Україну. URL: https://www.dw.com/uk/istoria-mitarstv-i-povernenna-skifskogo-zolota-v-ukrainu/a-67567523

1. державні, засновані органами державної влади;

2. муніципальні (місцеві), засновані органами місцевої влади та місцевого самоврядування;

3. бібліотеки Національної академії наук, інших академій та науково-дослідних інститутів, освітніх установ підприємств, установ, організацій; громадських об'єднань; приватні;

4. бібліотеки, засновані іноземними юридичними і фізичними особами, а також міжнародними організаціями.

2. В основі державної політики у галузі бібліотечної справи лежить принцип створення умов для загальної доступності інформації та культурних цінностей, що збираються, і експонованих у користування бібліотеки.

1. правильно;

2. неправильно.

3. За змістом бібліотечних фондів бібліотеки розрізняють на:

1. універсальні, галузеві та міжгалузеві;

2. всеукраїнські загальнодержавного значення (національні, державні), республіканські (Автономної Республіки Крим), обласні, міські, районні, селищні та сільські.

3. публічні, спеціальні та спеціалізовані бібліотеки.

4. Правове забезпечення функціонування електронної бібліотеки включає:

1. юридичний статус ЕБ;

2. правові норми, що визначають порядок функціонування ЕБ, процеси створення, надання і використання інформації;

3. права, обов'язки і відповідальність персоналу;

4. правові положення окремих видів управлінської діяльності.

5. Бібліотеки ліквідуються за рішенням:

1. власника;

2. засновника - за згодою власника;

3. в інших випадках, передбачених законодавством.

6. Що із зазначеного належить до прав бібліотек, а що – до їх обов'язків:

1. бібліотеки, незалежно від форм власності, не мають права вилучати та реалізовувати документи, віднесені до цінних і рідкісних видань, унікальних документальних пам'яток, крім випадків, передбачених законодавством;

2. здійснювати господарську діяльність, відкривати в порядку, визначеному законодавством, рахунки в установах банків, у тому числі валютні, встановлювати перелік платних послуг; встановлювати пільги для окремих категорій користувачів бібліотеки;

3. Бібліотеки обслуговують користувачів бібліотеки згідно із правилами користування бібліотекою, розробленими на основі типових правил, затверджених

ЦОВВ, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

7. Державну політику у сфері архівної справи і діловодства визначає:

1. Верховна Рада України;
2. Кабінет Міністрів України, інші органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування;
3. Міністерство юстиції України.

8. Архівні документи (носії архівної інформації) репресивних органів належать державі і передаються на зберігання:

1. Галузевому державному архіву Українського інституту національної пам'яті.
2. Галузевому державному архіву Національного банку України;
3. архівним відділам міських рад, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архівної справи і діловодства.

9. Видами архівних документів визнаються:

1. документ Національного архівного фонду;
2. унікальний документ;
3. особистий архівний документ.

10. Діяльність у сфері архівної справи здійснюють такі види установ:

1. архівна установа, архів;
2. архівний підрозділ, архівний відділ;
3. державна архівна установа.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29 червня 1995 року № 249/95-ВР (чинний, поточна редакція – Редакція від 10.08.2024, підстава - 3884-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр#Text

3. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24 грудня 1993 року № 3814-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 21.06.2024, підстава - 3683-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text

4. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України 27 січня 1995 року № 32/95-ВР, поточна редакція – Редакція від 01.01.2022, підстава - 1089-IX / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр#Text

5. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

6. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2025, підстава - 4059-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-VIII#Text

7. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21 вересня 1999 року № 1068-XIV (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text

8. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 року № 135 (чинний, поточна редакція – Редакція від 12.12.2024, підстава - 1402-2024-п) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/135-2017п

9. Про затвердження Положення про Українську цифрову бібліотеку : Затверджено наказом Міністерства культури України від 08 серпня 2018 року № 684. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0970-18#Text

10. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник / Б.А. Кормич. Харків: БУРУН і К, 2011. 334 с.

11. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

12. Марущак А.І. Інформаційне право: регулювання інформаційної діяльності: Навчальний посібник Київ : «Скіф», КНТ, 2008. 344 с.

13. Матяш І. Б. Організація архівної справи в сучасній Україні. Студії з архівної справи та документознавства. URL: http://www.history.org.ua/JournALL/sid/11/2/2.pdf

14. Похиленко І.С. До питання про правове регулювання музеїв. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (21 травня 2021 року) : в 2 т. / за заг. ред. Г. З. Огнев'юк, А. В. Айдинян*. Київ, 2021. Т. 1. С. 316 - 317.

Лекція 10

ТЕМА 10. Правове регулювання інформаційних відносин у сфері реклами та кінематографії (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** засвоєння теоретичних знань про правове регулювання інформаційних відносин у сфері реклами та кінематографії; вивчення законодавства про правове регулювання сфері реклами та кінематографії в

Україні;

- **розвивальна:** формування інформаційно-правової грамотності; вироблення навичок використання отриманих теоретичних знань із даної теми в практичній діяльності;

- **практична:** сприяти розумінню необхідності наукових знань інформаційного права в системі правничої підготовки; виховання поваги до вимог верховенства права і прав людини; формування стимулів правової поведінки.

Міжпредметні зв'язки: теорія держави та права, конституційне право, господарське право та процес, цивільне право, медіаправо та медіабезпека.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. Загальноправові аспекти регулювання рекламної діяльності в Україні : основні види, принципи та вимоги до реклами.

2. Правові вимоги до соціальної та політичної реклами.

3. Правопорушення та відповідальність учасників правовідносин у сфері реклами.

4. Особливості правового регулювання кінематографічної діяльності в Україні.

Основні поняття: реклама, виробник реклами, внутрішня реклама, зовнішня реклама, дискримінаційна реклама, дискримінаційна реклама за ознаками статі, недобросовісна реклама, порівняльна реклама, прихована реклама, розміщення товару (продакт-плейсмент), телепродаж, рекламні засоби, рекламодавець, розповсюджувач реклами, споживачі реклами, соціальна реклама, політична реклама, кінематографія.

1. Загальноправові аспекти регулювання рекламної діяльності в Україні

У Великій українській енциклопедії реклама розглядається як форма комунікації, яка намагається перекласти якість товарів і послуг мовою потреб покупців.

Правове регулювання рекламної діяльності націлене на запобігання і припинення недобросовісної реклами, що здатна нанести шкоду як майновим, так і немайновим правам громадян і юридичних осіб, суспільним інтересам.

Законодавство України про рекламу складається з Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, профільного нормативно-правового акту, що регулює рекламну діяльність в Україні – Закону України «Про рекламу» від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР в останній його редакції від 26 грудня 2024 року № 4111-IX. Закон набрав чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та введений на сьогодні в дію через три місяці з дня набрання ним чинності, практично за всіма пунктами перехідних

положень, крім вимог статті 5-2 Закону України "Про рекламу", якою передбачено, що починаючи з 1 січня 2025 року органи державної влади, на які згідно з цим Законом покладено функції контролю за дотриманням вимог законодавства про рекламу, вправі притягувати суб'єктів у сфері медіа до відповідальності за порушення правил щодо розміщення товару (продакт-плейсмент) в аудіовізуальних медіа, на платформах спільного доступу до відео та на платформах спільного доступу до інформації.

Крім того, законодавство про рекламу в деякій мірі відображено в інших законах України, зокрема:

- «Про захист прав споживачів»;
- «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення»;
- «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»;
- «Про захист від недобросовісної конкуренції»;
- «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;
- «Про медіа», а також у окремих підзаконних актах.

Легальне визначення терміна «реклама» закріплено, в п. 15 ст. 1 Закону України «Про рекламу», де під *рекламою* розуміється інформація про особу, ідею та/або товар, розповсюджена за грошову чи іншу винагороду або з метою самореклами в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена, щоб сформувати або підтримати у прямий (пряма реклама, телепродаж) або непрямий (спонсорство, розміщення товару (продакт-плейсмент) спосіб обізнаність споживачів реклами та їхній інтерес щодо таких особи, ідеї та/або товару.

Якщо стисло, то реклама – це інформація про особу, ідею чи товар, розповсюджувана в будь-якій формі та в будь-який спосіб за винагороду і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи, ідеї чи товару.

Рекламна діяльність полягає у донесенні до споживача спеціальної інформації про предмет реклами. Відповідно до загальноправових та галузевих принципів рекламна діяльність має здійснюватися за *основними принципами*: 1) законності, точності, достовірності, використання форм та методів засобів, які не завдають споживачеві реклами моральної, фізичної або психічної шкоди; 2) реклама не повинна підривати довіру суспільства до реклами та повинна відповідати принципам добросовісної конкуренції; 3) реклама не повинна містити інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності; 4) реклама повинна враховувати особливу чутливість дітей і не завдавати їм шкоди (Закон України «Про рекламу» (п.1-4 ст. 7)).

Закон України «Про рекламу» забороняє приховану, недобросовісну рекламу, розміщення внутрішньої реклами у приміщеннях державних органів та органів місцевого самоврядування, дошкільних навчальних закладах, середніх загальноосвітніх школах та спеціалізованих загальноосвітніх закладах освіти тощо. Зокрема, Закон забороняє недобросовісну рекламу, яка внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог щодо часу, місця і способу розповсюдження, вводить або може ввести в оману

споживачів реклами, завдати шкоди особам та державі.

Тому реклама, як *об'єкт рекламної діяльності*, не повинна дискредитувати іншого господарюючого суб'єкта, тобто поширення у будь-якій формі неправдивих, неточних або неповних відомостей, пов'язаних з особою чи діяльністю господарюючого суб'єкта (підприємця), які завдали або могли завдати шкоди діловій репутації господарюючого суб'єкта (підприємця). Прийоми та спеціальні ефекти, мета яких – привернути увагу або викликати сміх чи інші позитивні емоції, і які при цьому не створюють неправильного розуміння споживачем таких прийомів, не вважаються недобросовісною рекламою, яка вводить або може ввести в оману споживачів реклами, завдати шкоди особам, державі чи суспільству внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог щодо часу, місця і способу розповсюдження.

Обов'язковими умовами здійснення рекламної діяльності є державна реєстрація її суб'єктів та ліцензування цієї діяльності.

В Законі України «Про рекламу» проведено розмежування трьох професійних учасників рекламної діяльності – рекламодавця, виробника реклами та її розповсюджувача. Таке розмежування *суб'єктів рекламної діяльності* має особливо важливе значення, коли йдеться про застосування відповідальності за порушення законодавства про рекламу.

Відповідно до Закону України «Про рекламу» ***рекламодавець*** – це особа, яка є замовником виробництва та/або розповсюдження реклами. Рекламодавцем може бути юридична або фізична особа, яка є джерелом рекламної інформації для виробництва, розміщення і розповсюдження реклами. Тобто, це та особа, яка замовляє рекламу у рекламному агентстві та оплачує її.

Не є тотожними поняття «рекламодавець» та «спонсор» реклами. Згідно з Законом України «Про рекламу» ***спонсорство*** – є добровільна матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними та юридичними особами будь-якої діяльності з метою популяризації виключно свого імені, найменування, комерційного (фірмового) найменування, найменування товару, торговельної марки, яка знаходиться у власності таких осіб або правомірно ними використовується.

Отож, *спонсор* являє собою особу, яка матеріально, фінансово, організаційно або будь-яким іншим способом підтримує будь-яку діяльність без одержання від неї прибутку з метою популяризації виняткового свого імені (назви), торгової марки. У програмах аудіальних та аудіовізуальних медіа, в матеріалах інших медіа, на платформах спільного доступу до відео та на платформах спільного доступу до інформації, видовищних та інших заходах, які створені і проводяться за участю спонсорів, забороняється наводити будь-яку інформацію рекламного характеру про спонсора та/або його товари, крім імені найменування, комерційного (фірмового) найменування, найменування товару, торговельної марки, яка знаходиться у власності таких осіб або правомірно використовується ними (ст. 5 Закону№ 3136-IX).

За визначенням, закріпленим у Законі України «Про рекламу», ***виробник реклами*** – це особа, яка повністю або частково здійснює виробництво реклами. Виробник реклами – це фізична або юридична особа, що надає рекламній інформації

готову для розповсюдження форму.

Відповідно до Закону ***розповсюджувач реклами*** – це особа, яка здійснює розповсюдження реклами. Розповсюджувачами реклами можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, що розміщують і (або) розповсюджують рекламну інформацію шляхом надання і (або) використання майна, включаючи технічні засоби радіо-, телемовлення, каналів зв'язку, ефірного часу та іншими медіа (онлайн-медіа).

Отже, медіа та їх суб'єкти безпосередньо пов'язані з рекламою, як універсальним розповсюджувачем інформації серед широких мас. Оскільки реклама, сама по собі є однією з форм поширення масової інформації, вона користується таким самим захистом свободи інформації, як і інші засоби масової інформації. Право вільного пошуку, отримання та поширення інформації, як відомо, належить до прав людини і основоположних свобод.

Важливу роль в рекламній діяльності відіграють споживачі реклами, які визначені як будь-які особи або група осіб, на яких спрямована реклама. Слід зазначити, що споживачі реклами хоч і розглядаються як учасники рекламних відносин, але вони не є її суб'єктами.

Споживачі реклами – це юридичні або фізичні особи, до яких доводиться або може бути доведена реклама, внаслідок чого можливий відповідний вплив реклами на них. Загалом споживачі реклами – це невизначене коло осіб, на яких спрямовується реклама; особи, на яких спрямоване рекламне посилання для спонукання здійснення ними певних дій, як правило, придбання створюваного рекламодавцем товару, що реалізується, або послуги, що надаються. Пасивне поводження споживачів реклами може перетворитися в активне при порушенні їхніх прав розповсюдженням неналежної реклами.

Як завершальний крок розповсюдження реклами на шляху від рекламодавця до споживача включає два етапи: розміщення реклами у медіа для подальшого розповсюдження (наприклад, розташування рекламного повідомлення на шпальтах газет, установка рекламного щита), та безпосереднє розповсюдження, що передбачає доведення змісту рекламного повідомлення, викладеного в тиражному екземплярі, до відома окремого споживача реклами.

Реклама може розміщуватись в ефірі – на телебаченні і радіо (*аудіовізуальних та аудіальних медіа*), через мережі аудіо та відеокасетах, в кінотеатрах та під час проведення масових культурно-мистецьких, виставкових, вуличних та інших публічних заходів.

Також реклама може бути розміщена в *друкованих медіа* (пресі), тобто періодичних виданнях, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію, як у традиційній друкованій, так і в електронній або будь-якій іншій матеріальній формі та *онлайн-медіа*.

Особу рекламіста рекламодавець може обирати довільно, оскільки це не встановлено спеціального порядку ліцензування рекламних послуг (не передбачений в переліку ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

Проте згідно Закону України «Про медіа» випливає, що розповсюджувач реклами – суб'єкти медіа (аудіовізуальні чи аудіальні) повинні мати основну

ліцензію на право здійснення такого мовлення, а друковані медіа – пройти державну реєстрацію.

Згідно ст. 9 Закону України «Про рекламу» реклама має бути чітко відокремлена від іншої інформації, незалежно від форм чи способів розповсюдження, таким чином, щоб її можна було ідентифікувати як рекламу. Рекламні ролики (рекламні блоки) у лінійних аудіальних та аудіовізуальних медіа повинні бути чітко відокремлені від інших програм на початку і наприкінці рекламного блоку за допомогою звукових, візуальних, комбінованих засобів, титрів або коментарів ведучих з використанням слова "реклама" і такий підхід стосується інших типів медіа.

Логотип лінійного аудіовізуального медіа (позивні лінійного аудіального медіа) не є рекламою, крім випадків розповсюдження реклами такого лінійного аудіального чи аудіовізуального медіа в інших медіа або за допомогою інших рекламних засобів. При цьому забороняється прихована і недобросовісна реклама.

Мовою реклами є державна мова. Особливості використання у рекламі мов корінних народів і національних меншин України визначаються законом, що регулює порядок реалізації прав корінних народів, національних меншин України.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про рекламу» у лінійних аудіовізуальних медіа у кожному проміжку часу між 6 годиною та 18 годиною і між 18 годиною та 24 годиною час, відведений для розміщення рекламних роликів і телепродажу, не може перевищувати 20 відсотків фактичного обсягу мовлення.

Обсяг реклами у лінійних аудіальних та нелінійних аудіовізуальних медіа визначається відповідними суб’єктами у сфері медіа самостійно.

Трансляція (ретрансляція) реклами, яка міститься у програмах та передачах іноземних телерадіоорганізацій, що транслюються (ретранслюються) на територію України, дозволяється лише у разі, якщо за трансляцію (ретрансляцію) такої реклами сплачено юридичній особі України, незалежно від способу здійснення такої трансляції (ретрансляції).

Обсяг реклами у друкованих медіа визначається відповідними суб’єктами у сфері друкованих медіа *самостійно*. Суб’єкти у сфері друкованих медіа, що розповсюджують друковані медіа за передплатою, зобов’язані в умовах передплати зазначати кількість реклами в загальному обсязі видання. Так само обсяг реклами в онлайн-медіа самостійно визначається відповідними суб’єктами у сфері онлайн-медіа та на платформах спільного доступу до відео і платформах спільного доступу до інформації визначається провайдерами відповідних платформ. (ст. 14, 14-1, 14-2 Закону України «Про рекламу»).

Таким чином, реклама як соціальне явище повинна розглядатись в декількох аспектах: як засіб просування товару через надання достовірної інформації про товари та послуги; як засіб впливу на свідомість людини що впливає на її остаточне рішення; як психологічний подразник який у подальшому може призвести до негативних наслідків.

Задля досягнення позитивного результату, усунення негативного впливу реклами на людину, здійснення рекламної діяльності має відбуватися з чітким дотриманням чинного законодавства, та його своєчасного удосконалення відповідно

до розвитку суспільних відносин.

2. Правові вимоги до соціальної та політичної реклами

У першій частині цього питання зосередимось на правовому регулюванні відносин, пов'язаних із соціальною рекламою.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства істотне значення набуває систематична діяльність із популяризації загальнолюдських, соціальних, національних цінностей, привернення уваги до суспільних проблем та шляхів їх розв'язання. Одним із інструментів позитивного інформаційного впливу на ці процеси є соціальна реклама, мета якої – змінити ставлення громадян до певних соціальних проблем з можливим формуванням нових соціальних цінностей.

Соціальна реклама в Україні виробляється і розповсюджується державою, громадськими організаціями та суб'єктами господарювання.

Як вид реклами, – *соціальна реклама* охоплює суспільно корисну інформацію, спрямовану на розвиток особистості та суспільства, на популяризацію загальнолюдських цінностей, здорового способу життя, інклюзивного суспільства, на охорону природи, збереження енергоресурсів, профілактику правопорушень, на забезпечення державного суверенітету, безпеки та оборони, патріотичного виховання, освіти, науки, культури, фізичної культури, спорту, історії тощо. Розповсюдження такої реклами не має на меті отримання прибутку та/або не спонукає виборців голосувати за або проти певного суб'єкта виборчого процесу.

До соціальної реклами може відноситися інформація про висвітлення державних програм, спрямованих на захист державності, громадського порядку, підвищення обороноздатності держави тощо.

Отож, соціальна реклама спрямована на досягнення суспільно корисних цілей людини, суспільства і держави і така рекламна діяльність не має на меті отримання прибутку. Соціальна реклама може розміщуватися за грошову чи іншу винагороду або безоплатно.

Також існує таке поняття як *соціальна реклама в системі соціальних служб* – це інформація державних закладів з питань здорового способу життя, охорони здоров'я, охорони природи, збереження енергоресурсів, профілактики правопорушень, соціального захисту та безпеки населення, яка не має комерційного характеру і спрямована на дітей, підлітків, молодь, жінок, різні категорії сімей. В такій рекламі не повинна згадуватись конкретна продукція та її виробники.

Соціальна реклама має бути чітко відокремлена від іншої інформації, незалежно від форм та засобів розповсюдження, таким чином, щоб її можна було ідентифікувати як рекламу.

Законодавчі положення щодо соціальної реклами зосереджені в статті 12 Закону України «Про рекламу». Розглядаючи призначення та зміст цього виду реклами профільний Закон виходить з того, що на соціальну рекламу поширюються загальні вимоги до реклами, якщо інше не передбачено цим Законом.

При виробництві та розповсюдженні соціальної реклами забороняється:

1) вміщувати твердження, які є дискримінаційними за ознаками походження,

соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду та характеру занять, місця проживання;

2) подавати відомості або закликати до дій, які можуть спричинити порушення законодавства, завдають чи можуть завдати шкоди здоров'ю або життю людей та навколишньому природному середовищу, а також спонукають до нехтування засобами безпеки.

У галузі соціальної реклами неприпустима: недоброякісна реклама, недостовірна реклама, неетична реклама, неправдива реклама та прихована реклама.

Забороняється реклама з використанням порнографії, сцен насильства, жорстокості, антигромадської поведінки.

Основними цілями та завданнями соціальної реклами є створення загального інформаційно-рекламного поля соціальної спрямованості, надання населенню практичної корисної інформації з різних напрямків соціального впливу, формування привабливого, здорового (фізично та морально) образу життя, формування у молоді впевненості в собі, своїх силах, можливості вирішення своїх життєвих проблем, можливості повного розкриття свого фізичного, духовного та творчого потенціалу, формування образу молодої сталої сім'ї як гаранта розвитку суспільства, антипропаганда негативних явищ, криміналізації суспільства, іміджева реклама центрів системи соціальних служб як виконавців державної молодіжної політики, конкретна реклама послуг, заходів, акцій центрів соціальних служб для молоді.

Соціальна реклама не повинна містити посилань на конкретний товар та/або його виробника, на рекламодавця, на об'єкти права інтелектуальної власності, що належать виробнику товару або рекламодавцю соціальної реклами.

Суб'єкти у сфері медіа – розповсюджувачі реклами, діяльність яких повністю або частково фінансується з державного або місцевих бюджетів, зобов'язані надавати пільги при розміщенні соціальної реклами, рекламодавцем якої є заклади освіти, культури, охорони здоров'я, які утримуються за рахунок державного або місцевих бюджетів, а також благодійні організації.

Зазначені розповсюджувачі реклами зобов'язані розміщувати соціальну рекламу органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій безоплатно в обсязі не менше 5 відсотків ефірного часу, друкованої площі, відведених для реклами.

На відміну від інших категорій реклами соціальну рекламу дозволено розміщувати в приміщеннях державних органів та органів місцевого самоврядування, дошкільних навчальних закладах, середніх загальноосвітніх школах та спеціалізованих загальноосвітніх закладах освіти, а також розповсюдження через радіотрансляційні або інші звукові мережі сповіщання пасажирів у транспортних засобах громадського користування, на станціях метрополітену, вокзалах, в портах та аеропортах.

Друга частина цього питанням зорієнтована на з'ясування засад правового регулювання політичної реклами.

Правове регулювання політичної реклами та участі медіа у виборчому процесі.

Одним із найбільш важливих та впливових інструментів проведення

політичних кампаній є політична реклама.

Політична реклама – це одна з форм передвиборної агітації, розміщена за допомогою рекламних засобів, яка спонукає виборців голосувати «за» або не голосувати за певного суб'єкта виборчого процесу.

На рівні Закону України «Про рекламу» категорія рекламної продукції політичного спрямування безпосередньо не згадується за виключенням використання термінів «партія» чи «організація партії» у соціальній рекламі, де ідеться про спонукання виборців голосувати за певну партію (організацію партії) чи кандидата або проти них (ч. 2 п.5 абз. 1-2, ст. 12).

Згідно з «Виборчим кодексом України» *політична реклама* – це розміщення або поширення матеріалів передвиборної агітації за допомогою рекламних засобів. До політичної реклами належить також використання символіки або логотипів партій – суб'єктів виборчого процесу, а так само повідомлення про підтримку партією – суб'єктом виборчого процесу або кандидатом у депутати видовищних чи інших публічних заходів або привернення уваги до участі у таких заходах партії – суб'єкта виборчого процесу чи певного кандидата у депутати. Реклама друкованих видань (газет, журналів, книг), інших товарів та послуг з використанням прізвищ чи зображень (портретів) кандидатів, назв чи символіки партій – суб'єктів виборчого процесу також є політичною рекламою.

Відповідно до вимог ч. 8 ст. 57 Виборчого кодексу України, включення до інформаційних теле-, радіопрограм передвиборних агітаційних матеріалів кандидатів, партій (організацій партій) або політичної реклами забороняється. Політична реклама повинна бути відокремлена від інших матеріалів і позначена як така.

Більше інформації про політичну рекламу надає проект Закону України «Про політичну рекламу» (№3143 від 21.01.2004), втім, цей проєкт з «бородою» і посилатися на нього недоречно.

Передвиборна агітація в Україні як вирішальна частина виборчого процесу проводиться переважно з допомогою суб'єктів медіа, які, виконуючи функцію інформування виборців про хід виборчої кампанії, відіграють істотну роль у здійсненні їх волевиявлення під час голосування. Тому незалежне висвітлення передвиборної агітації через ЗМІ має особливе значення в контексті постійних змін виборчого законодавства, а також у зв'язку з розбудовою громадянського суспільства та правової держави в Україні.

3. Правопорушення та відповідальність учасників правовідносин у сфері реклами

Згідно ч. 1 ст. 27 Закону України «Про рекламу» особи, винні у порушенні законодавства про рекламу, несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність відповідно до закону.

Відповідальність суб'єктів господарювання за порушення законодавства про рекламу є самостійним підвидом господарсько-правової відповідальності, яка полягає в тому, що на суб'єкта господарювання покладаються несприятливі наслідки

як економічного, так і правового характеру за вчинене ним правопорушення. Крім того, учасники відносин у сфері реклами, які потерпіли від зазначених правопорушень, мають право застосовувати до порушників такий вид господарських санкцій як відшкодування збитків.

Складом правопорушення, яке полягає у порушенні честі, гідності та ділової репутації шляхом реклами є:

- факт розповсюдження реклами, що містить недостовірну інформацію (тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб – через пресу, радіо- і телемовлення, мережу Інтернет, а також шляхом розміщення плакатів, банерів, роздаткових матеріалів тощо);

- наявна інформація повинна стосуватися певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача;

- реклама та інформація, що міститься в ній, повинна мати ознаки недостовірності (містити відомості про події, явища, характеристики товарів, яких не існувало або вони не відповідають дійсності внаслідок неповноти таких відомостей, їх спотворення чи перекручення);

- розповсюдження такої реклами порушує особисті немайнові права (або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право).

Закон України «Про рекламу» (ст. 9) прямо забороняє приховану рекламу і чітко встановлює вимоги до ідентифікації реклами. Вона має бути чітко відокремлена від іншої інформації, незалежно від форм чи способів розповсюдження, таким чином, щоб її можна було ідентифікувати як рекламу. Реклама у теле- і радіопередачах, програмах повинна бути чітко відокремлена від інших програм, передач на їх початку і наприкінці за допомогою аудіо-, відео-, комбінованих засобів, титрів, рекламного логотипу або коментарів ведучих з використанням слова «реклама».

Також, інформаційний, авторський чи редакційний матеріал, в якому привертається увага до конкретної особи чи товару та який формує або підтримує обізнаність та інтерес глядачів (слухачів, читачів) щодо цих особи чи товару, є рекламою і має бути вміщений під рубрикою «Реклама» чи «На правах реклами».

Не зважаючи на це, досить популярним способом уникнення відповідальності за порушення норм рекламного законодавства є зведення рекламного матеріалу до набору не фактів, а певних оціночних суджень. Під цю категорію, згідно ч. 2 ст. 30 Закону України «Про інформацію», потрапляють висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). При цьому законодавчо встановлена відсутність відповідальності за такі судження.

Рекламодавці застосовують методику оціночних суджень для створення рекламних матеріалів, що мають вигляд авторського тексту, редакційної думки чи певних роздумів на тему певного продукту, послуги чи особи. У випадку, коли наявна у рекламі інформація, що має вигляд оціночних суджень, порушує особисті немайнові права іншої особи (честь, гідність чи ділову репутацію), то така особа наділяється лише правом на відповідь, а також на власне тлумачення, висловлення

думки та оцінку наведених суджень. Відповідь надається у той самий спосіб, у який були поширені, на її думку, безпідставні судження.

Отже, оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків (які є вираженням суб'єктивної думки і поглядів відповідача, і які не можна перевірити на предмет їх відповідності дійсності, на відміну від перевірки істинності фактів, і спростувати) не є предметом судового захисту. Однак, якщо такі думки і судження мають занадто різку, брутальну, принизливу чи непристойну форму, що принижує честь, гідність чи ділову репутацію, рекламодавець, виробник реклами та/або розповсюджувач реклами можуть нести відповідальність та бути зобов'язаними відшкодувати моральну шкоду постраждалій особі.

Окремим підвидом використання оціночних суджень в рекламі, є приховане рекламування в мережі Інтернет у вигляді відгуків про певні категорії товарів або торговельні марки, а також під виглядом оглядів чи інформаційно-аналітичних статей, що розміщуються на Інтернет-блогах.

Наявна в рекламі інформація, що порушує честь, гідність та ділову репутацію є посяганням на особисті немайнові права, тому, відповідно до ч. 1 ст. 268 ЦК України на вимоги осіб, чиї права були порушені, не поширюється позовна давність. Виключення міститься у п. 2 ч. 2 ст. 258 ЦК України, що встановлює позовну давність у 1 рік до вимог про спростування недостовірної інформації, поміщеної у засобах масової інформації.

У випадку наявності додаткової вимоги про відшкодування збитків, що були завдані поширенням інформації, яка містилась у рекламі, позивач має керуватись ст. 22 ЦК України.

Відповідно до ст. 230 ЦК України, якщо одна із сторін правочину навмисно ввела другу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення (а такими обставинами можуть бути: природа правочину, права та обов'язки сторін, властивості та якості речей, що значно знижують їх цінність або можливість використання за цільовим призначенням), то такий правочин визнається судом недійсним. Обманом також вважається заперечення стороною наявності обставин, які можуть перешкодити вчиненню правочину, або якщо сторона замовчує їх існування. Внаслідок обману, сторона, що його застосувала, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки у подвійному розмірі та моральну шкоду, що завдані у зв'язку з вчиненням цього правочину.

У сфері реклами введення споживача в оману, за загальним правилом – кваліфікується умисна дія.

4. Особливості правового регулювання кінематографічної діяльності в Україні

Специфічним видом масової публічної інформаційної продукції, поширюваної для споживача аудіовізуальними засобами є кіно, кінопродукція, створювана національною та світовою кіноіндустрією. *Кінематографія* – це одна із галузей культури, на рівні якої об'єднані різні види професійної діяльності, пов'язаної з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням та демонструванням фільмів, а також

навчально-науковою роботою.

Кінематографічна діяльність від створення фільму і до його демонстрування піддається чіткому правовому регулюванню, а тому здійснюється на основі спеціального Закону України "Про кінематографію". В Законі (ст. 1) сформульовано визначення поняття *фільм* – це аудіовізуальний твір (у тому числі телевізійні серіали та їх окремі серії), що складається з епізодів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними засобами, та є результатом спільної діяльності його авторів, виконавців і виробників

В цілому законодавство України про кінематографію засновується на Конституції України, Законах України "Про культуру", "Про кінематографію", "Про авторське право і суміжні права", "Про медіа" та інших нормативно-правових актах.

Галузевий Закон України "Про кінематографію" від 13 січня 1998 року в редакції від 15.11.2024 року визначає правові основи діяльності в цій галузі та регулює суспільні відносини, пов’язані з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням і демонструванням фільмів. Сфера дії цього Закону поширюється на юридичних осіб незалежно від їх форм власності та фізичних осіб, які займаються професійною діяльністю у кінематографії в Україні.

У Законі визначено терміни, що в ньому вживаються, зокрема: суб’єкт кінематографії, іноземний суб’єкт кінематографії, розповсюджувач (дистриб’ютор, прокатник) фільму, продюсер фільму, виробник фільму, виконавець фільму, учасник фільму, професійна кінематографічна діяльність, підприємницька діяльність у кінематографії, фільм, фільмокопія, архівний комплект вихідних матеріалів фільму, національний фільм, державний фонд фільмів, кінокомісія та ін.

Згідно ст. 5. Закон України "Про кінематографію" *основними принципами кінематографії* є: 1) утвердження творами кінематографії ідей гуманізму, загальнолюдських, національно-культурних та духовних цінностей; 2) сприяння розвиткові національної свідомості, патріотичних почуттів, естетичного та екологічного виховання громадян; 3) гарантування свободи творчості, захисту інтелектуальної власності, авторських і суміжних прав, моральних і матеріальних інтересів суб'єктів кінематографії; 4) розвиток кіноіндустрії та традицій національної кінематографії; 5) збереження національної та світової кінематографічної спадщини; 5) рівність прав і можливостей суб’єктів кінематографії; 6) заохочення благодійної діяльності; сприяння аматорській творчості в кінематографії; 7) сприяння співробітництву суб’єктів кінематографії з іноземними та міжнародними кінематографічними асоціаціями, фондами тощо.

Суб’єктом кінематографії визнається фізична або юридична особа, яка займається будь-яким видом професійної діяльності у сфері кінематографії. Відповідно до статті 7 Закону України "Про кінематографію" *суб’єкти кінематографії* за спрямуванням професійної кінематографічної діяльності поділяються щодо:

- створення фільмів – автори і виконавці;
- виробництва фільмів – кіностудії, відеостудії, студії, продюсери тощо;
- розповсюдження фільмів – виробники, дистриб’ютори (прокатники) фільмів, кінокопіювальні підприємства, фонди фільмів, архіви кіно-, фото-, фонодокументів

тощо;

- демонстрування (публічного показу, публічної демонстрації та публічного сповіщення (доведення до загального відома) фільмів - кінотеатри, кіноустановки, відеоустановки, аудіовізуальні медіа, в тому числі нелінійні (незалежно від способу та технології демонстрування фільмів);

- підготовки професійних кадрів та вдосконалення творчої майстерності – спеціалізовані навчальні заклади кінематографії, спеціалізовані факультети в інших навчальних закладах незалежно від форми власності, театри (студії) кіноактора;

- розроблення та виготовлення технологічного обладнання – науково-дослідні, конструкторські установи, сервісні центри, асоціації, виробничі підприємства та інші юридичні особи незалежно від форм власності.

Суб'єкти кінематографії здійснюють підприємницьку діяльність у галузі кінематографії згідно з законодавством України. *Підприємницька діяльність у кінематографії* – це діяльність, пов'язана з виробництвом, розповсюдженням та демонструванням (публічним показом) фільмів, з метою одержання прибутку.

Підприємницька діяльність у галузі кінематографії може здійснюватися через *продюсерську систему*, яка трактується як система в галузі кінематографії, що в умовах кіноринку забезпечує взаємодію і функціонування всіх суб'єктів кінематографії з метою виробництва, розповсюдження та демонстрування (публічного показу) фільмів.

Усі суб'єкти професійної кінематографічної діяльності, які займаються виробництвом, розповсюдженням і демонструванням фільмів, вносяться до Державного реєстру виробників, розповсюджувачів і демонстраторів фільмів, положення про який затверджується Кабінетом Міністрів України [29].

Державний реєстр виробників, розповсюджувачів і демонстраторів фільмів ведеться з метою забезпечення:

- ідентифікації суб'єктів кінематографії, що здійснюють виробництво, розповсюдження і демонстрування фільмів на професійній основі з дотриманням технічних стандартів, норм та правил у цій сфері;

- аналізу структурних змін в кінематографії;

- організації статистичних спостережень у сфері кінематографії;

- взаємодії на єдиних методологічних засадах з базами даних інших центральних органів виконавчої влади;

- гласності та відкритості інформації про суб'єктів кінематографії.

Фільм створюється колективом, який складається з авторів, виконавців фільму та виробників. Персональний склад учасників створення фільму зазначається у вихідних даних (титрах) фільму.

Виробництво фільму – це процес створення кінофільму, що поєднує співпрацю авторів і виконавців фільму та інших суб'єктів кінематографії, який складається з періодів (етапів) виробництва (розвиток кінопроекту, розробка режисерського сценарію, підготовчий, знімальний, монтажно-тонувальний), тобто це діяльність

---

[29] Положення про Державний реєстр виробників, розповсюджувачів і демонстраторів фільмів: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 27 від 14 січня 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-2004-п#Text

різних суб'єктів кінематографії, спрямована на втілення твору кінематографії технічними засобами з метою демонстрування фільму глядачам.

Під *демонструванням* (публічний показ, публічна демонстрація та публічне сповіщення *фільму* Закон розуміє професійну кінематографічну діяльність, що полягає в демонструванні фільму глядачам у призначених для цього приміщеннях (кінотеатри, кіновидовищні заклади), на відеоустановках, а також аудіовізуальними медіа, в тому числі нелінійними. Отже, кінотеатри, кіноустановки, відеоустановки, канали мовлення телебачення (ефірного, кабельного), є суб'єктами діяльності щодо демонстрування фільмів.

Відносинам, що пов'язані з виробництвом, розповсюдженням, демонструванням та зберіганням фільмів присвячено розділ ІІІ Закону "Про кінематографію" (статті 10-17), зміст якого стосується таких питань як:

- розподіл фільмів на види (*кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдфільми та інші, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими* тощо);
- учасники створення фільму, виробництво фільму;
- вихідні дані (титри) фільму, порядок розповсюдження і демонстрування фільмів (стаття 14);
- умови розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 15) до цієї статті дотична стаття 15-1 розповсюдження і демонстрування фільмів, що містять популяризацію органів держави-агресора, радянських органів державної безпеки (*заборони*);
- використання національного екранного часу;
- майнові права інтелектуальної власності на фільм і право власності на вихідні матеріали фільму та фільмокопії і їх зберігання (статті 16-17).

Виробництво, розповсюдження та демонстрування фільмів в Україні здійснюється відповідно до затверджених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері кінематографії технічних стандартів, норм та правил виробництва фільмів. Дотримання цих стандартів, норм та правил є обов'язковим для суб'єктів кінематографії незалежно від форм власності.

Право на розповсюдження і демонстрування національних та іноземних фільмів на всіх видах носіїв зображення надається суб'єктам кінематографії центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері кінематографії. Документом, що засвідчує це право та визначає умови розповсюдження і демонстрування, є державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів.

Фільми, на які видані державні посвідчення на право їх розповсюдження і демонстрування, вносяться до державного реєстру фільмів, а відповідне «Положення про Державний реєстр фільмів» затверджується Кабінетом Міністрів України [30].

В Україні забороняється розповсюдження і демонстрування фільмів, що містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що

---

[30] Положення про Державний реєстр фільмів : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2023 р. № 1069. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1069-2023-%D0%BF#Text

створюють позитивний образ працівників держави-агресора, працівників радянських органів державної безпеки, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України, а також забороняється трансляція (демонстрування шляхом показу каналами мовлення) фільмів, вироблених фізичними та юридичними особами держави-агресора.

Майнові права автора на фільм, права власності на вихідні матеріали фільму та фільмокопії можуть належати державі, юридичним та фізичним особам. У разі створення фільму, вихідних матеріалів фільму та фільмокопій за рахунок коштів державного бюджету держава виступає суб'єктом майнових прав автора на фільм, права власності на вихідні матеріали фільму та фільмокопії відповідно до умов укладеного з автором фільму договору.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙОГО ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ:

1. Самостійне опрацювання теоретичних питань, передбачених темою.

2. Закріплення теоретичного матеріалу за допомогою створення словника з визначення основних термінів зазначеної теми.

3. Підготувати доповідь за темами:

3.1. Законодавче регулювання соціальної реклами в Україні.

3.2. Особливості правового регулювання політичної реклами в Україні.

3.3. Відповідальність суб'єктів господарювання за порушення законодавства України про рекламу.

3.4. Правові основи кінематографії в Україні: вітчизняний і зарубіжний досвід.

3.5. Особливості виробництва, розповсюдження і реєстрації фільмів в Україні.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Загальноправові аспекти регулювання рекламної діяльності в медіапросторі України.

2. Принципи на яких засновується рекламна діяльність в Україні.

3. Учасники рекламної діяльності в медіа, їх права та обов'язки.

4. Законодавчі вимоги до необхідності відокремлення реклами від інших видів інформації.

5. Соціальна реклама та правові вимоги до неї.

6. Правопорушення та відповідальність учасників правовідносин у сфері реклами.

7. Правове регулювання кінематографічної діяльності в Україні.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Виробником і розповсюджувачем соціальної реклами в Україні є:

1. держава;
2. громадські організації;
3. суб'єкти господарювання.

2. Недостовірною рекламою є:

1. порівняльна реклама;
2. недобросовісна реклама;
3. прихована реклама;

3. Основними принципами реклами є:

1. законність і точність;
2. достовірність;
3. доброчесність;
4. використання форм та засобів, які не завдають споживачеві реклами шкоди.

4. До соціальної реклами належить:

1. інформація про висвітлення державних безкоштовних програм, спрямованих, зокрема, на захист державності, громадського порядку, підвищення обороноздатності тощо;
2. інформація про розвиток особистості та суспільства;
3. популяризація загальнолюдських цінностей, здорового способу життя, освіти, науки, культури, історії, розповсюдження якої не має на меті отримання прибутку;
4. інформація, яка спонукає виборців голосувати за або проти певного суб'єкта виборчого процесу.

5. Законодавство України про рекламу забороняє:

1. прихована реклама;
2. недобросовісна реклама;
3. порівняльна реклама.

6. Обов'язковими умовами здійснення рекламної діяльності в Україні є державна реєстрація її суб'єктів та ліцензування цієї діяльності:

1. правильно;
2. неправильно.

7. Особи, винні у порушенні законодавства про рекламу, несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність відповідно до закону:

1. правильно;
2. неправильно.

8. Рекламодавці застосовують методику оціночних суджень для створення рекламних матеріалів:

1. що мають вигляд авторського тексту;
2. що мають вигляд редакційної думки чи певних роздумів на тему певного продукту, послуги чи особи;

3. коли є приховане рекламування в мережі Інтернет у вигляді відгуків про певні категорії товарів або торговельні марки, а також під виглядом оглядів чи інформаційно-аналітичних статей, що розміщуються на Інтернет-блогах.

9. Співставити суб'єктів кінематографії за спрямуванням професійної кінематографічної діяльності:

1. створення фільмів – кіностудії, відеостудії, студії, продюсери; автори і виконавці; виробники, дистриб'ютори фільмів; кінотеатри, кіноустановки, відеоустановки, аудіовізуальні медіа;

2. виробництво фільмів – кіностудії, відеостудії, студії, продюсери; автори і виконавці; виробники, дистриб'ютори фільмів; кінотеатри, кіноустановки, відеоустановки, аудіовізуальні медіа;

3. розповсюдження фільмів – кіностудії, відеостудії, студії, продюсери; автори і виконавці; виробники, дистриб'ютори фільмів; кінотеатри, кіноустановки, відеоустановки, аудіовізуальні медіа.

10. В Україні забороняється розповсюдження і демонстрування:

1. фільмів, що містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій;

2. фільмів, що створюють позитивний образ працівників держави-агресора, працівників радянських органів державної безпеки;

3. фільмів, що виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України;

4. фільмів, вироблених фізичними та юридичними особами держави-агресора.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 - 330) : Закон України від 07.12.1984 №8074-X. (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.02.2025, підстава - 4200-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text

3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV (чинний, поточна редакція – Редакція від 10.01.2025, підстава 4174-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

4. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року № 396-IX (чинний, поточна редакція – Редакція від 31.12.2023, підстава 2801-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text

5. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

6. Про кінематографію : Закон України від 13 січня 1998 року № 9/98-ВР (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний

веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр#Text

7. Про культуру : Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI (чинний, поточна редакція – Редакція від 06.10.2024, підстава - 3792-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text

8. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX (поточна редакція – Редакція від 01.01.2025, підстава - 4059-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20

9. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР (чинний, поточна редакція – Редакція від 26.12.2024, підстава - 4111-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр#Text

10. Положення про Державний реєстр виробників, розповсюджувачів і демонстраторів фільмів: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 27 від 14 січня 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-2004-%D0%BF#Text

11. Положення про Державний реєстр фільмів : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2023 р. № 1069. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1069-2023-%D0%BF#Text

12. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник / Б.А. Кормич. Харків: БУРУН і К, 2011. 334 с.

13. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

Лекція 11

ТЕМА 11. Правове регулювання інформаційних відносин у сфері інтелектуальної власності (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** засвоєння теоретичних знань про правове регулювання інформаційних відносин у сфері інтелектуальної власності; вивчення законодавства про правове регулювання сфері інтелектуальної власності;

- **розвивальна:** формування інформаційно-правової грамотності; вироблення навичок використання отриманих теоретичних знань із даної теми в практичній діяльності;

- **практична:** сприяти розумінню необхідності наукових знань інформаційного права в системі правничої підготовки; виховання поваги до вимог верховенства права і прав людини; формування стимулів правової поведінки.

Міжпредметні зв'язки: теорія держави та права, конституційне право, господарське право та процес, цивільне право; судова практика ЄСПЛ як

джерело національного права.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. Нормативно-правові основи охорони інтелектуальної власності в Україні.

2. Суб'єкти, об'єкти, майнові та немайнові права у сфері інтелектуальної власності.

3. Правове регулювання відносин щодо співавторства в інформаційній сфері.

4. Правовий захист авторських прав та його основні форми і способи.

Основні поняття: право власності, інтелектуальна власність, право інтелектуальної власності, автор, твір, авторський твір, авторське право, об'єкти авторського права, суміжні права, анонімна публікація, співавторство, нероздільне співавторство; роздільне співавторство; право sui generis, плагіат, академічна недоброчесність, штучний інтелект (ШІ).

1. Нормативно-правові основи охорони інтелектуальної власності в Україні

Необхідною умовою високого економічного та соціального розвитку будь-якої держави є система інтелектуальної власності (об'єкти і суб'єкти права інтелектуальної власності та відповідна система законодавства у цій сфері). Належне правове регулювання і охорона інтелектуальної власності сприяють використанню та розвитку винахідницьких і творчих досягнень; підтриманню і збереженню національного потенціалу у сфері інтелектуальної діяльності, залученню інвестицій, стабілізації економічного становища, за якого вітчизняні і зарубіжні інвестори можуть бути впевнені в тому, що їх права поважитимуться.

Україна створює свої власні механізми захисту інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, які виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності відповідно до Конституції України (ст. 54), яка гарантує кожному громадянину свободу художньої, наукової і технічної творчості.

Поняття "інтелектуальна власність" сформувалось в процесі юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у сфері науки, виробництва, мистецтва і літератури.

Інтелектуальна власність в широкому розумінні означає закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній і художній сферах.

У *загальновживаному розумінні інтелектуальна власність* – це права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної,

творчої діяльності. Інтелектуальне творіння є благом нематеріальним, належать автору якщо відображає його особистість та можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ним, крім випадків, визначених законодавством.

Традиційно *інтелектуальну власність* поділяють на *авторське право, суміжні права та патентне право* (право промислової власності). Їх спільною істотною рисою є те, що об'єктами авторських прав та прав промислової власності є результати творчої діяльності людини.

Авторським правом регулюються відносини, які виникають в процесі створення та використання літературних, музичних і художніх творів, витворів кінематографії, наукових праць, серед яких необхідно – комп'ютерні програми та бази даних.

Інститутом суміжних прав регулюються відносини, пов'язані зі створенням та використанням результатів творчої діяльності (наприклад, виконавська діяльність артистів, фонограми, відеограми тощо).

Патентне право охоплює охорону винаходу за допомогою патенту, захист певних комерційних інтересів за допомогою законодавства про товарні знаки і торгові найменування, а також законодавства про охорону промислових зразків.

Слід зазначити, що досить часто поняття "*промислова власність*" розуміється як щось таке, що означає рухому і нерухому власність, яка використовується в процесі промислового виробництва. Втім, промислова власність передовсім є інтелектуальною власністю і, тому має відношення до творчості людського розуму (наприклад, винаходи, промислові зразки, товарні знаки тощо).

Крім традиційних об'єктів, що охороняються авторським правом і суміжними правами, а також правом промислової власності, правовій охороні підлягає чимало результатів інтелектуальної діяльності: сорти рослин, топографії інтегральних мікросхем, комерційна таємниця (секрети виробництва, зокрема ноу-хау).

У 1967 році у Стокгольмі було підписано Конвенцію про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ), якою визначено, що до інтелектуальної власності належать права на літературні, художні та наукові твори; виконавську діяльність артистів, звукозапис, радіо- і телевізійні передачі; винаходи у сферах людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування і комерційні позначення; захист від недобросовісної конкуренції; усі інші права, що належать до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах.

Стандартами ВОІВ, до яких приєдналась Україна є: Договір ВОІВ про авторське право (1996 р.); Договір ВОІВ про виконання і фонограми (1996 р.); Міжнародна Конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (1961 р.), Договір про патентне право (2002), Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію (2008) та ін.

При розробленні національного законодавства України у сфері інтелектуальної власності поставлено завдання – максимально наблизитись до використання правових норм, визнаних всіма цивілізованими країнами у світі. Для цього було здійснено великий обсяг робіт з формування нормативно-правової бази в зазначеній сфері відносин та вступ України до СОТ, у зв'язку з чим внесено зміни до окремих законів, зокрема, до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і

послуг», «Про охорону прав на зазначення походження товарів».

Також істотно були внесені зміни до Закону України "Про авторське право і суміжні права" в редакції від 1 грудня 2022 року № 2811-IX, що набрав чинності з 1 січня 2023 року (далі – Закон № 2811-IX), а також інших законів, як от: "Про охорону прав на промислові зразки", "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про правову охорону географічних зазначень", "Про охорону прав на сорти рослин" та ін.

Норми щодо регулювання відносин інтелектуальної власності містяться також в інших законах, до прикладу в законах України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних"; "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування" в редакції від 14.10.2020, підстава - 703-IX; "Про племінну справу у тваринництві" в редакції від 26.10.2023, підстава - 3221-IX; "Про науково-технічну інформацію"; "Про лікарські засоби" в редакції від 28 липня 2022 року № 2469-IX та ін.

Крім того, при регулюванні відносин інтелектуальної власності у разі необхідності застосовуються міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Перелік таких договорів наведено в Інформаційному листі Вищого Господарського суду України від 08.10.2003 № 01-8/1199 "Про нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності".

Значним досягненням правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності стало прийняття 16 січня 2003 року нового Цивільного кодексу України, більшість норм якого по інтелектуальній власності зосереджені в Книзі четвертій "Право інтелектуальної власності". Книга IV ЦК України враховує сучасний стан економіки, національні традиції і звичаї, вона максимально наблизила систему охорони інтелектуальної власності до світових стандартів. В ЦК України знайшли відображення останні найновіші досягнення як світової, так і вітчизняної правової науки, врахований досвід правозастосовної практики.

Таким чином, законодавче регулювання питань інтелектуальної власності в Україні складається з:

1. *Конституція України*. Згідно ч. 1 ст. 41 Конституції України передбачено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності. Відповідно до ч. 1 ст. 54 Конституції, громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. А в ч. 2 ст. 54 зазначається, що кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

2. *Цивільний кодекс*. Цивільний кодекс України визначає поняття "*право інтелектуальної власності*", відображає його співвідношення з правом власності на

річ, визначаються об’єкти, суб’єкти права, зміст майнових і особистих немайнових прав інтелектуальної власності, підстави їх виникнення, умови використання об’єктів інтелектуальної власності і передачі прав на них, визначаються наслідки порушення права інтелектуальної власності і способи судового захисту. У кодексі окреслено перелік об’єктів права інтелектуальної власності, який не є вичерпним.

3. *Закони, які регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності*: Закон України "Про авторське право і суміжні права", Закон України "Про видавничу справу", Закон України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів", Закон України "Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги", Закон України "Про захист від недобросовісної конкуренції", Закон України "Про правову охорону географічних зазначень", Закон України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", Закон України "Про охорону прав на промислові зразки" та ін.

У зв’язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну та введенням воєнного стану Верховна Рада України на доповнення до Закону України "Про авторське право і суміжні права" в редакції від 1 грудня 2022 року № 2811-IX, що набрав чинності з 1 січня 2023 року, прийняла Закон України "Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв’язку із збройною агресією Російської Федерації проти України" № 2174-IX, згідно з яким урегульовується перебіг строків, що застосовуються для чинності авторського права. Зокрема, з першого дня введення в Україні воєнного стану у зв’язку із збройною агресією рф проти України призупинено перебіг строків для вчинення дій, пов’язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав, визначених законами України.

4. *Міжнародні договори, до яких приєдналася Україна*: Бернська конвенція (Паризький акт 1971 року); Римська конвенція 1961 року; Женевська конвенція 1974 року; Договір ВОІВ про авторське право; Паризька конвенція; Стокгольмський акт; Договір про патентну кооперацію 1970 року; Договір про патентне право 2000 року; Мадридська угода 1891 року та ін.

Комплекс заходів щодо міжнародної співпраці у сфері інтелектуальної власності координує ВОІВ, яка є однією із багатьох спеціалізованих установ ООН.

2. Суб’єкти, об’єкти, майнові та немайнові права у сфері інтелектуальної власності

Авторське право поширюється на твори (літератури, науки, мистецтва), які є результатом творчої діяльності, завершені й незавершені, оприлюднені й не оприлюднені, незалежно від їхнього жанру, обсягу, призначення та мети. Авторським правом також охороняються передачі суб’єктів мовлення, розміщених на території України й транслюють їх за допомогою передавачів, розташованих на цій території,

Суб’єктами авторського права є автори творів, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права.

Первинним суб’єктом, якому належить авторське право, є автор твору. За

відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Це положення застосовується також у разі опублікування твору під псевдонімом, який ідентифікує автора.

Об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме: 1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо); 2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; 3) комп'ютерні програми; бази даних; 4) музичні твори з текстом і без тексту; 5) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, і їх постановки; 6) аудіовізуальні твори; 7) твори образотворчого мистецтва; 8) твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; 9) фотографічні твори, зокрема твори, виконані способами, подібними до фотографії; 10) твори ужиткового мистецтва, зокрема твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо; 11) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності; 12) сценічні обробки творів і обробки фольклору, придатні для сценічного показу; 13) похідні твори; 14) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини; 15) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів та інші твори.

Коли об'єкт авторського права є нестандартним, виходить за рамки правового регулювання, не є оригінальним з точки зору цього права – ідеться про право sui generis (своєрідний, єдиний у своєму роді) – спеціальний правовий режим, який може застосовуватися щодо цього права.

Згідно ЦК України та Закону України "Про авторське право і суміжні права" (ст. 11), автору належать *особисті немайнові права*, зокрема:

1) вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо;

2) забороняти під час публічного використання твору згадування імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом;

3) обирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі та його примірниках і під час будь-якого його публічного використання;

4) вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора (право на недоторканність твору) та ін.

Ці права є невіддільними (невідчужуваними) від автора твору і такими, що не передаються, не заповідаються, не даруються. У разі смерті автора недоторканність

твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. За відсутності такого уповноваження недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами (ст. 439 ЦК України).

Особи, які використовують твори зобов'язані зазначати ім'я автора під час використання твору, навіть у випадках вільного використання твору.

У ЦК України й Законі України "Про авторське право і суміжні права" питання розподілу майнових авторських прав на службові твори вирішується по-різному. Так, у ч. 2 ст. 14 Закону України "Про авторське право і суміжні права" зазначено, що майнове право на службовий твір переходить до роботодавця з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено цим Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір, укладеним між працівником (автором) і роботодавцем.

У той же час у ч. 2 ст. 429 ЦК України питання належності виключних майнових прав вирішуються таким чином: "Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено цим Кодексом або договором".

У зв'язку з цим під час застосування цієї норми законодавства пропонується брати до уваги те, що ЦК України за ієрархічною структурою дії нормативно-правових актів посідає вищу ланку, аніж Закон України "Про авторське право і суміжні права". Тому коли в договорі не передбачено належність майнових прав на службовий твір, під час вирішення застосування тієї чи іншої норми законодавства – використовуються положення ЦК України.

Законами передбачено такі *майнові права автора*: 1) право на використання твору та право дозволяти чи забороняти іншим особам відтворення твору; 2) публічне виконання та публічне сповіщання; 3) право на публічну демонстрацію та публічний показ; 4) будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення; 5) право на переклади творів; 6) право переробки, адаптації, аранжування й інші подібні зміни творів; 7) право на включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо: розповсюдження через перший продаж, відчуження іншим способом або здаванням у майновий найм чи прокат; 8) подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця й у будь-який час за власним вибором; 9) здавання в майновий найм; 10) імпорт примірників творів.

Обмеження майнових прав автора, передбачених законодавством, здійснюється за умови, якщо вони не завдаватимуть шкоди використанню твору і не обмежуватимуть безпідставно законні інтереси автора.

3. Правове регулювання відносин щодо співавторства в інформаційній сфері

Створення об'єктів права інтелектуальної власності може відбуватись як

самостійно автором, так і за участі кількох суб'єктів права інтелектуальної власності. Порядок створення таких об'єктів суттєво впливає й на умови їх використання, необхідність дотримання майнових та немайнових прав всіх співавторів.

Відповідно до ст. 13 Закону України "Про авторське право і суміжні права" співавторами визнаються особи, які спільною творчою роботою створили твір. Отже, *співавторство* є фактом створення твору в результаті спільної праці двох або більше осіб. Однак про співавторство можна говорити тільки тоді, коли внаслідок співпраці авторів було створено твір.

Співавторство породжує факт виникнення колективного твору. Колективно створені об'єкти породжують, у свою чергу, колективні права на твір. Розпорядження цими правами потребує узгоджених дій співавторів як між ними, так і, насамперед, при їх взаємовідносинах із третіми особами.

Хоча в законі експліцитно не використовуються терміни роздільне та нероздільне співавторство, в теорії права і на практиці мають місце ці два види співавторства. Під *нероздільним співавторством* прийнято розуміти створення творів, які становлять одне нерозривне ціле. Індивідуалізуючою ознакою нероздільного співавторства є неможливість виділення частини кожного авторото, і, як наслідок, всі автори такого твору мають авторські правомочності на весь твір у цілому і на кожну його частину. Твір у такому випадку становить нерозривне ціле, коли його неможливо розділити не у фізичному сенсі, а відповідно до положень цивільного права. У випадку *роздільного співавторства* всі співавтори крім неподільного права на весь твір у цілому мають авторське право на створену ними частину твору. При роздільному співавторстві твір єдиний, але не утворює нерозривного цілого, а складається зі створених співавторами частин, кожна з яких має також самостійне значення.

Для визначення співавторства і відповідно права авторства за особами, які беруть участь у створенні творчого результату, необхідні певні *умови*:

1) має бути творчий результат, створений спільною працею співавторів, він повинен бути єдиним цілим, тобто таким, який не може існувати без складових частин як ціле;

2) має бути спільна творча співпраця авторів;

3) результат творчої інтелектуальної праці співавторів має бути об'єктивно виражений у знаках, звуках, зображений у будь-якій іншій формі, яка є можливою для сприйняття;

4) між творцями повинна бути угода про спільну працю;

5) при роздільному співавторстві кожний з співавторів зберігає авторське право на свою частину, однак він є співавтором всього результату творчої діяльності;

6) співавторство повинно бути добровільним.

Відразу зазначимо, що особи, які сприяли автору при створенні твору лише технічним, організаційним, матеріальним або іншим чином співавторами не визнаються. Тобто особи, які виконували технічну роботу з підготовки видання, наприклад, друкарки, креслярі, стенографи та інші не визнаються співавторами.

Не є авторами або співавторами також особи, що організовують роботу зі створення творів та входять у складний об'єкт як елемент, тобто: продюсери, видавці

періодичних друкованих видань і енциклопедій тощо. Особи, які підтримали видання у матеріальному плані – меценати та спонсори – також не належать до співавторів твору. На визначення співавторів впливає жанр і специфіка створення певного твору.

До прикладу, у періодичних виданнях має місце діалогічний за формою жанр бесіди, де, крім ведучого-журналіста, беруть участь кілька співрозмовників. Іноді бесіду ототожнюють з інтерв'ю, що не зовсім правильно, оскільки під час інтерв'ю журналіст здебільшого формулює запитання, а в бесіді він є рівноправним учасником комунікативного акту – творцем змісту майбутнього твору. Характерною рисою бесіди є поєднання творчості журналіста з творчістю учасників діалогу. Присутність учасників бесіди в одному місці в один час сьогодні є необов'язковою. Частіше редакція замовляє авторам, які мають дві абсолютно різні позиції на певну тему, написати матеріали. Завдання журналіста полягає в організації матеріалу для правильного його сприйняття читачами, у визначенні задуму, наданні йому оригінальної форми та спрямованості. За таких умов визнання журналіста співавтором бесіди є виправданим.

Такий журналістський матеріал, як наукова стаття, є, з одного боку, проявом індивідуальної творчості вченого, а з іншого – службовим твором, який виконується науковцем відповідно до завдання науково-дослідної організації або інституту. Дозвіл на опублікування монографій чи наукових статей має надати заклад, в якому ці наукові праці апробовані. Така ситуація інколи унеможливлює отримання автором гонорару за публікацію та обмежує його майнові права. Трапляється інколи така ситуація, що дослідник передає матеріали професійному журналістові для написання статті. У такому випадку авторським правом охороняється не зібраний матеріал – зміст публікації, а форма його викладу, в чому і полягає робота журналіста.

Досі дискусійним є питання про співавторство редактора. Безумовно, редагування – важлива і невід'ємна частина процесу створення ЗМІ. Основна мета редагування – це удосконалення медіа, прагнення до бездоганної форми матеріалів, їх якісного звучання, що не завжди вдається при роботі автора над твором. У процесі редагування редактор може підказати авторові, що варто внести у твір новий образ, описати цікаву подію тощо або зробити це власноруч.

Тут виникає таке питання, як "вихід редактора за межі своїх обов'язків". Тобто редактор без згоди автора не може вносити в текст жодних кардинальних змін. Втім, такі зміни можуть здійснюються редактором відповідно до службових обов'язків, але за заздалегідь обумовленою з автором і належним чином оформленою угодою про співавторство. У цьому випадку творчий процес редагування ґрунтується не на принципах співавторства, а на обов'язкових правилах. Якщо автор обирає співавтора, то в процесі редагування видавництво самостійно призначає редактора. Тим часом для визнання співавторства необхідний не тільки творчий внесок у твір, а й взаємна згода про спільну роботу над твором.

4. Правовий захист авторських прав та його основні форми і способи

Згідно з ч. 2 ст. 27 Загальної декларації прав людини кожна людина має право

на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних чи художніх праць, автором яких вона є.

Загальновідомо, що найбільш дієвою формою захисту прав людини є *юрисдикційна форма захисту* – позови до суду, адміністративна відповідальність, кримінальне переслідування порушників прав інтелектуальної власності.

Захист права інтелектуальної власності особи в Україні згідно зі ст. 55 Конституції України може здійснюватися судами, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Конституційним Судом України, відповідними міжнародними судовими установами чи відповідними органами міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Відповідно до зазначеної статті, кожен має право будь-якими не забороненими законом способами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Неюрисдикційною формою захисту авторських прав є самозахист. У деяких випадках його застосування є швидшим способом вирішення питань. Відповідно до ст. 19 ЦК України, самозахистом є застосування особою засобів протидії, що не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства. Тією ж статтею передбачено, що особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.

Основними характерними рисами самозахисту є: виникнення права на самозахист з моменту порушення права; самостійний вибір законних способів самозахисту право володільцем; відсутність звернення за допомогою до юрисдикційного органу.

Наприклад, інтерв'ю певної особи було опубліковане зі скороченнями, що, на її думку, призвели до спотворення змісту інтерв'ю та неправильного трактування відповідей інтерв'юйованого. Ця особа безпосередньо звертається до ЗМІ, щоб виправити таке становище. Якщо результати переговорів задовольняють обидві сторони (наприклад, видання погоджується опублікувати повний текст інтерв'ю), то особа вирішує, що немає жодного сенсу звертатися до суду. У наведеному прикладі: порушене право автора – скорочення тексту; вибір способу самозахисту – переговори (і до суду справа не доходить).

Способи самозахисту права інтелектуальної власності можуть використовуватись особою до застосування юрисдикційного захисту, а також під час або після його застосування.

Відомо, що необхідність у захисті прав виникає у разі їх порушення або існування факту загрози їх порушення, а також невизнання чи оспорювання прав. Призначення захисту полягає у реагуванні на перешкоди під час здійснення прав, мінімізації наслідків правопорушення та відшкодування завданих збитків.

Особа, чиї права порушені, має право звернутись із позовною заявою до суду, де повинна викласти суть порушення, вимоги про його припинення та відновлення порушених авторських прав. Вибір способу судового захисту здійснюється

позивачем самостійно зі способів, передбачених законодавством, і має бути орієнтований на створення ефективної протидії, адекватної порушенню і доцільної в конкретному випадку.

Право на захист прав інтелектуальної власності належить будь-якій особі, яка згідно із законодавством визначається їх суб'єктом. Наприклад, в діяльності організацій медіа такими суб'єктами є їх творчі працівники, що характеризуються як первинні суб'єкті авторського права, видавець медіа та безпосередньо самі організації медіа, що набули авторських прав за договором чи законом. Позивач має довести належність йому відповідного права інтелектуальної власності, яке потребує захисту.

Оскільки автором визнається лише фізична особа, яка своєю творчою працею створила певний об'єкт права інтелектуальної власності, спори щодо визнання авторства необхідно розглядати в порядку цивільного судочинства. Спадкоємцям належить право захищати лише майнові права інтелектуальної власності, успадковані ними. В окремих випадках, визначених законом, спадкоємці мають право захищати честь і репутацію померлого автора, зокрема вимагати через суд припинення дій, що спотворюють факт належності – авторства, перекручують або змінюють твір (захист недоторканності твору). Особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на підставі договору про їх передання (відчуження), вправі захищати їх від будь-якого порушення як суб'єкти виключних прав на об'єкт права інтелектуальної власності, або їх частини відповідно до визначеного в договорі обсягу переданих прав.

Якщо автор скористався своїм правом на анонімність або псевдонім, і у зв'язку з цим не може виступати позивачем у суді, щоб не розкривати свого справжнього імені, його представником може бути, наприклад, видавець твору чи організація медіа, які подадуть відповідний позов про захист прав автора. При цьому, якщо автор не розкриває свого імені або не заявить про своє авторство до вирішення справи по суті, суд ухвалює рішення про задоволення позову на користь видавця, який потім передає стягнуте за рішенням суду автору або іншій особі, якій належать авторські права на відповідний твір.

Частиною другою ст. 16 ЦК України передбачено способи захисту цивільних прав та інтересів. Однак не всі з них можуть бути застосовані в разі порушень авторського права. Наприклад, примусове виконання обов'язку в натурі, за якого може бути відкликаний з друку тираж видання, на практиці може зустріти певні технічні перешкоди, тому що поки відбудеться суд, тираж видання вже розійдеться, а при порушенні авторського права в Інтернет-мережі не зрозуміло, що саме треба вилучати, – інформацію чи сервер з нею.

До *основних способів захисту*, які є найбільш застосованими, відносяться: спростування недостовірної інформації; відновлення становища, що існувало до порушення; припинення дії, що порушує право; відшкодування збитків за завдану матеріальну шкоду та ін.

Часто застосованим способом захисту авторських прав поряд з відшкодування матеріальної чи моральної шкоди є опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення авторського права.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙОГО ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ:

1. Самостійне опрацювання теоретичних питань, передбачених темою.

2. Закріплення теоретичного матеріалу за допомогою створення словника з визначення основних термінів зазначеної теми.

3. Підготувати доповідь за темами:

3.1. Законодавство України щодо охорони інтелектуальної власності : стан і перспективи.

3.2. Поняття майнових прав у сфері інтелектуальної власності.

3.3. Правові основи співавторства в інформаційній сфері: вітчизняний і зарубіжний досвід.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні.

2. Нормативно-правова основа з охорони авторського права суб'єктами медіа в Україні.

3. Майнові та немайнові права журналістів у сфері інтелектуальної власності.

4. Суб'єктами авторського права в медіа, яким належить суб'єктивне авторське право на твір.

5. Правове регулювання питань співавторства в інформаційній галузі.

6. Захист авторських прав у сфері діяльності суб'єктів медіа. Види відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності та форми захисту прав інтелектуальної власності.

7. Підстави для захисту особистих немайнових та/або майнових авторських і суміжних прав.

8. Способи самозахисту права інтелектуальної власності.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Патентне право охоплює:

1. охорону винаходу за допомогою патенту;

2. захист певних комерційних інтересів за допомогою законодавства про товарні знаки і торгові найменування;

3. охорону промислових зразків.

2. Традиційно інтелектуальну власність поділяють на авторське право, суміжні права та патентне право (право промислової власності).

1. правильно;

2. неправильно.

3.

3. Законодавчу основу регулювання питань інтелектуальної власності в Україні формують:

1. Конституція України;

2. Цивільний кодекс України;

3. Закони України, які регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності;

4. Міжнародні договори з питань інтелектуальної власності, до яких приєдналася Україна.

4. Авторське право на твір виникає:

1. з моменту опублікування твору;
2. з моменту реєстрації твору у відповідному державному органі;
3. з факту створення твору.

5. Чи може штучний інтелект (ШІ) займатися творчістю і створювати твори мистецтва?

1. так, може;
2. ні, не може

6. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір, створений у співавторстві, спливає:

1. через 70 років, що обчислюються з 1 січня року, наступного за роком смерті останнього співавтора;
2. через 30 років, що обчислюються з 1 січня року, наступного за роком смерті останнього співавтора;
3. 1. через 70 років, що обчислюються з 1 червня року, наступного за роком смерті останнього співавтора;

7. Об'єктом творів ужиткового мистецтва може бути:

1. твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби;
2. ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;
3. твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва.

8. Співвідношення права інтелектуальної власності і права власності на річ, у якій виражений об'єкт права інтелектуальної власності:

1. ці права співставні;
2. співвідношення між правами визначається умовами договору (контракту);
3. ці права не залежать одне від одного.

9. Найбільш дієвою формою захисту інтелектуальних прав є:

1. юрисдикційна форма захисту інтелектуальних прав;
2. неюрисдикційна форма захисту інтелектуальних прав;
3. звернення за захистом до міжнародних організацій.

10. Основними характерними рисами самозахисту є:

1. виникнення права на самозахист з моменту порушення права;
2. самостійний вибір законних способів самозахисту право володільцем;
3. відсутність звернення за допомогою до юрисдикційного органу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV (чинний, поточна редакція – Редакція від 10.01.2025, підстава 4174-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (книга 4 "Право інтелектуальної власності"; глава 75, книги п'ятої ЦК України "Розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності").

3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 1 грудня 2022 року № 2811-IX (чинний, поточна редакція – від 15.11.2024, підстава – 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

4. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX (поточна редакція – Редакція від 01.01.2025, підстава - 4059-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20

5. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

6. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України 1 квітня 2022 року № 2174-IX (поточна редакція – Прийняття від 01.04.2022) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text

7. Про затвердження Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір : Наказ Міністерства економіки України від 16 серпня 2023 року № 11319 (чинний, поточна редакція – Прийняття від 16.08.2023) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1760-23#Text

8. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 року № 135 (чинний, поточна редакція – Редакція від 12.12.2024, підстава - 1402-2024-п) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/135-2017п

9. Зайцева-Калаур І.В. Авторські права журналіста. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. №1(II). С. 64-71.

10. Ізбаш О.О. Правове регулювання співавторства. *Актуальні проблеми політики*. 2014. – Вип. 52. С. 343-352.

11. Кірін Р.С., Петренко В.О., Пономаревська О.І. Аналіз юридичного захисту інтелектуальної власності у контексті воєнного стану: виклики та можливості. *Академічні візії*. 2024. Випуск 28. С. 1-13. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/934/841

12. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України :

навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

13. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник / Б.А. Кормич. Харків: БУРУН і К, 2011. 334 с.

14. Мацкевич О. Особливості захисту авторських прав у цифровому масмедійному середовищі. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. №4. С. 15-25.

15. Ульянова Г.О. Деякі питання співавторства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. – Вип. 53. С. 145-151.

16. Шпак Н.О., Найчук-Хрущ М.Б., Гавецька В.М. Проблематика дотримання прав інтелектуальної власності у медіа-просторі. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2021. № 2 (6). С.256-271

Лекція 12

ТЕМА 12. Правовий захист інформації та правове регулювання дифамації у сфері інформаційних відносин (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** засвоєння теоретичних знань про правовий захист інформації та правове регулювання дифамації у сфері інформаційних відносин; вивчення законодавства про правове регулювання дифамації сфері інформаційних відносин в Україні;

- **розвивальна:** формування інформаційно-правової грамотності; вироблення навичок використання отриманих теоретичних знань із даної теми в практичній діяльності;

- **практична:** сприяти розумінню необхідності наукових знань інформаційного права в системі правничої підготовки; виховання поваги до вимог верховенства права і прав людини; формування стимулів правової поведінки.

Міжпредметні зв'язки: теорія держави та права, конституційне право, господарське право та процес, цивільне право; цивільне-процесуальне право, адвокатура та нотаріат, судова практика ЄСПЛ як джерело національного права.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. Правові основи та принципи захисту інформації в Україні.

2. Українське законодавство щодо захисту честі, гідності та ділової репутації.

3. Особливості юридичної відповідальності за дифамацію.

4. Правові способи захисту та основні випадки не порушення права на повагу

честі, гідності й ділової репутації в Україні.

Основні поняття: захист інформації, правовий захист інформації, організаційний захист інформації, інженерно-технічний захист інформації, честь, гідність, ділова репутація, дифамація, право на спростування, право на відповідь.

1. Правові основи та принципи захисту інформації в Україні

Із становленням України як суверенної, демократичної, правової держави, розширенням її міжнародного співробітництва, реформуванням економіки та оборони постала необхідність створення принципово нової власної системи захисту інформації та законодавчого регулювання інформаційних правовідносин у сфері охорони таємниць.

Конституція України, що стала гарантом побудови демократичної правової держави, не могла не врахувати загальносвітових тенденцій інформатизації суспільства. Тому ряд її статей (зокрема ст. 17, 32, 34) визначають забезпечення інформаційної безпеки, як одну з найважливіших функцій держави і мають стати основою розвитку інформаційного законодавства.

Питання захисту інформації є важливим у забезпеченні дотримання відповідних режимів інформаційних ресурсів та доступу до інформації. Слід зазначити, що захист може здійснюватися щодо інформації з будь-яким видом режиму доступу, але мета і завдання такого захисту будуть різними відповідно до вимог відповідного режиму. Зокрема, про таку особливість йдеться у Правилах забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, затверджених Кабінетом Міністрів України, якими розрізняються вимоги до захисту відкритої інформації та інформації з обмеженим доступом.

Основною вимогою до захисту відкритої інформації є збереження її цілісності, що забезпечується захистом від несанкціонованих дій, які можуть призвести до її випадкової або умисної модифікації чи знищення. Відповідно дотримання режиму доступу до такої інформації передбачає, що:

- усім користувачам має бути забезпечений доступ до ознайомлення з відкритою інформацією;
- модифікація або знищення відкритої інформації може здійснюватися лише користувачами, яким надано відповідні повноваження;
- спроби модифікації чи знищення відкритої інформації користувачами, які не мають на це повноважень, повинні блокуватися.

Захист конфіденційної і таємної інформації передбачає здійснення комплексу організаційних та правових заходів, які забезпечують вирішення низки завдань, до яких належить захист відповідної інформації від: несанкціонованого та неконтрольованого ознайомлення, модифікації, знищення, копіювання, поширення.

Відповідно забезпечення дотримання режиму доступу до таємної або конфіденційної інформації передбачає, що:

- доступ до конфіденційної інформації надається тільки користувачам, які мають на це повноваження;
- спроби доступу до такої інформації осіб чи користувачів, які не мають відповідних повноважень повинні блокуватися;
- користувачеві може надаватися право на виконання однієї або кількох конкретних операцій з обробки конфіденційної інформації або він може бути позбавлений такого права.

Захист інформації зазвичай здійснюється в межах певних інформаційних систем. Із правового погляду вони становлять організаційно впорядковану сукупність документів (масивів документів) та інформаційних технологій, в тому числі з використанням засобів обчислювальної техніки і зв'язку, які реалізують інформаційні процеси. Таке застереження доцільне і стосовно комп'ютерних технологій, які з'явилися за історичними мірками зовсім недавно і вони так само потребують захисту оброблення, передачі і збереження як і традиційні способи. Відразу зазначимо, що відповідні цілі діяльності із захисту інформації є універсальними і не залежать від виду інформаційної системи, інформаційного ресурсу або фізичного носія інформації. Адже загальні вимоги однакові як до інформаційних ресурсів так і електронних, паперових та інших фізичних носіїв.

Захист інформації є комплексною категорією, що зумовлена багатьма чинниками. Будь-яка інформаційна система, особливо автоматизована, "поділяється на функціональну частину та частину забезпечення, кожна з яких поділяється на складові елементи мінімально можливої розмірності". Функціональна частина інформаційної системи виконує функції і завдання, що підлягають реалізації за допомогою цієї системи. Частина забезпечення – це "наповнення" функціональної частини, за допомогою якого фактично реалізуються функції і завдання системи.

Узагальнюючи такий підхід, можна говорити, що інформаційна система функціонує за тими самими правилами й законами, що і будь-який інший вид систематизованої діяльності з розподілом ролей і функцій. Створення будь-якої системи оброблення чи передавання інформації, починаючи від поштової служби і закінчуючи комп'ютерними мережами, охоплює велику кількість етапів та елементів. До переліку їх належать: створення фізичних об'єктів на яких ця система розміщується; створення технічного і програмного забезпечення; підготовка кадрів; забезпечення фінансовими та енергетичними ресурсами тощо. І загрози, які усуває або яким запобігає система заходів захисту інформації, можуть виникати на будь-якому етапі створення чи експлуатації інформаційної системи.

Винятково важливою є проблема є визначення конкретних чинників, які потрібно враховувати, щоб охарактеризувати безпечність конкретної інформаційної системи. Для цього потрібно зважати на функціональне призначення систем та об'єктів інформаційної системи. Головне їх завдання полягає у реалізації інформаційних процесів. Тому цінною є насамперед та інформація, що обробляється в цих системах. Отже, інформаційна інфраструктура має забезпечувати інформацію або інформаційні ресурси, які обробляються, від "потенційно, або реально можливих дій, що призводять до неправомірного заволодіння відомостями що охороняються".

Неправомірними зокрема, можуть бути такі дії:

- ознайомлення з конфіденційною інформацією різними шляхами і способами без порушення її цілісності;
- модифікація інформації в протиправних цілях як часткова або значна зміна складу і змісту відомостей;
- руйнування (знищення) інформації як акт вандалізму або з метою заподіяння прямої матеріальної шкоди, наприклад, хакерські атаки.

Результатом неправомірних дій з інформацією є порушення її конфіденційності, повноти, достовірності та доступності, що, у свою чергу, призводить до порушення як режиму управління, так і його якості в умовах спотвореної або неповної інформації.

Таким чином, можна стверджувати, що головним об'єктом загрози для інформаційної системи є суспільні відносини, які складаються з приводу управління і користування об'єктами. А безпосередній предмет загрози – інформаційні ресурси та інформація, що обробляється. Отже, щодо безпеки інформаційна інфраструктура є певною оболонкою, яка захищає інформацію, що міститься в ній, від негативного впливу зовнішніх чинників.

Останні можна поділити за джерелами на три групи:

1. Антропогенні (безпосередньо створені людьми):

- ненавмисні або навмисні діяння обслуговуючого і управлінського персоналу, програмістів, користувачів, служби безпеки інформаційної системи;
- дії несанкціонованих користувачів (діяльність іноземних розвідувальних і спеціальних служб, кримінальних структур, недобросовісних партнерів та конкурентів, а також протиправна діяльність інших окремих осіб).

2. Техногенні (зумовлені випадковим впливом технічних об'єктів):

- внутрішні (неякісні технічні і програмні засоби оброблення інформації; засоби зв'язку, охорони, сигналізації; інші технічні засоби, що застосовуються в установі);
- глобальні техногенні загрози (небезпечні виробництва, мережі енерговодопостачання, каналізації, транспорт тощо), які призводять до зникнення або коливання електропостачання та інших засобів забезпечення і функціонування, відмов та збоїв апаратно-програмних засобів;
- електромагнітні випромінювання і наведення, витоки через канали зв'язку (оптичні, електричні, звукові) тощо.

3. Природні (вплив негативних природних чинників) – стихійні лиха, магнітні бурі, радіоактивний вплив.

Звідси для інформаційної структури взагалі і для кожного її об'єкта, зокрема важливим є забезпечити незмінність внутрішніх умов оброблення інформації за одночасної зміни (в т.ч. і негативного) зовнішніх умов.

Отже, безпеку інформаційних систем можна охарактеризувати як стан забезпеченості необхідних умов і параметрів інформаційних процесів, що реалізуються за їх допомогою, від негативного впливу ззовні.

Відомі два способи регулювання питань захисту інформації. Перший – забезпечується державною власністю на найважливіші (стратегічні) інформаційні системи та інформаційні ресурси і полягає в безпосередньому державному

управлінні відповідними об’єктами. Другий – забезпечується юрисдикцією держави на власній території і полягає в запровадженні єдиних, обов’язкових стандартів інформаційних процесів, яких мають дотримуватися власники або оператори об’єктів інформаційної інфраструктури.

Загалом, коли йдеться про захист інформації, більшість дослідників погоджується з тим, що цей захист може бути лише комплексним і в цій комплексній системі методів і способів захисту інформації, зазвичай виокремлюють:

- правовий захист – спеціальні закони, інші нормативні акти, правила, процедури і заходи, що забезпечують захист інформації на правовій основі;
- організаційний захист – регламентація виробничої діяльності і взаємовідносин виконавців на нормативно-правовій основі, що виключає або послаблює завдання будь-якої шкоди виконавцям;
- інженерно-технічний захист – використання різних технічних засобів, що запобігають спричиненню шкоди інформації.

Також слід зазначити те, що в будь-якому разі основу всіх перелічених вище заходів становлять правові норми, якими регламентується діяльність у сфері захисту інформації. Окремих аспектів правового захисту інформації ми торкались в попередніх темах.

2. Українське законодавство щодо захисту честі, гідності та ділової репутації

Дотримання прав людини є фундаментом розбудови демократичного суспільства. Серед цих прав можна виокремити право на честь, гідність і ділову репутацію, які забезпечують саме існування людини

Конституція України закріплює один із генеральних інститутів конституційного права – інститут прав, свобод та обов’язків людини і громадянина. Відповідно до ст. 34 кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань кореспондується з обов’язком не поширення про особу недостовірної інформації, а також інформації, що принижує її честь, гідність або ділову репутацію.

Крім Конституції та норм ЦК України щодо захисту честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи, істотно розширився порядок захисту зазначених прав законами "Про інформацію", про "Про медіа" та ін. В них закріплено право на спростування неправдивої інформації, зазначені способи захисту честі, гідності й ділової репутації, а також детально урегульовано порядок спростування недостовірної інформації про себе та відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1 "Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи" детально роз’яснено порядок застосування судами норм чинного законодавства щодо правового захисту честі, гідності та ділової репутації.

У доктрині цивільного права поняття *честь* і *гідність* – це важливі духовні нематеріальні блага, втілені у самій особі громадянина або юридичної особи. *Честь* – це певна соціальна оцінка громадянина або юридичної особи, яка визначається вчинками, виробничою діяльністю та поглядами конкретної особи в контексті норм суспільного життя.

Гідність – це самооцінка особою своїх ділових, моральних та інших соціальних якостей.

Існують певні об'єктивні критерії при визначенні честі і гідності, які підлягають оцінці на предмет порушення чи не порушення.

Право на недоторканність гідності та честі полягає у забороні здійснювати будь-які дії, якими можуть порушуватись ці особисті немайнові права. Здебільшого честь гідність порушуються шляхом поширення недостовірної інформації. При цьому неважливо, яким способом здійснюється поширення інформації (усним, письмовим, за допомогою творів мистецтва, міміки, жестів та інших усталених дій, за допомогою медіа, електронних комунікацій тощо). Важливо, щоб ця інформація стосувалася певної особи, була викладена недостовірно та порушувала її особисті немайнові права.

Ділова репутація – категорія суспільна й дуже близька до честі та гідності. Право на недоторканність ділової репутації означає право вимагати недоторканності ділової репутації, яке полягає у забороні здійснювати будь-які дії, якими може бути порушене це особисте немайнове благо. Здебільшого право на недоторканність ділової репутації фізичної особи може порушуватися шляхом поширення недостовірної інформації, наприклад шляхом недобросовісної реклами, порушенням вимог про законодавства про захист економічної конкуренції тощо.

Як і у випадку недоторканності честі та гідності, основною вимогою до цієї інформації є те, щоб вона стосувалася певної особи, була оприлюднена недостовірно та порушувала право на ділову репутацію фізичної особи.

Право на захист гідності, честі та ділової репутації здійснюється відповідно до вимог гл. 20 та ст. 275-280 ЦК України. При цьому основним способом захисту законодавець визначає судовий.

У більшості країн світу загальноприйнято правопорушення у вигляді поширення (вимовляння слів чи публікації) відомостей, що не відповідають дійсності та які порочать честь, гідність і ділову репутацію потерпілого розуміють як *дифамацію*.

Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 і 11 до Конвенції, визнала її чинність в національній правовій системі та обов'язковість рішень Європейського Суду з прав людини, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Закон України про ратифікацію Конвенції був підписаний 11 вересня 1997 р. і з цього часу для громадян України та інших осіб відкрито доступ до європейської системи захисту прав і свобод.

У Конвенції (ч.1 ст. 10) визнано і закріплено *право кожної людини на свободу вираження поглядів*. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави та незалежно

від кордонів. Водночас у ч. 2 статті 10 Конвенції зазначено, що здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або санкцій, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду [31].

Європейський Суд і Європейська комісія з прав людини створили значну кількість прецедентів щодо застосування цієї статті, в яких використовується термін "дифамація". У довідково-словниковій літературі термін *дифамація* (лат. diffamatio – обмова, ганьблення) – це оголошення (зазвичай у пресі) вигаданих відомостей, що ганьблять честь і гідність громадянина або установи, організації; поширення про особу неправдивої інформації, яка принижує її честь та гідність, завдає шкоди діловій репутації. Дифамація є синонімом до терміна «приниження честі, гідності та ділової репутації».

Вітчизняне законодавство не містить поняття "дифамація". Його відповідниками в українській мові можна вважати такі поняття як "наклеп" і "образа". Втім, ці терміни практично не використовуються в законодавстві, крім "наклеп" у Законі України "Про інформацію" (ст. 30), яка стосується оціночних суджень. У ЦК України (ст. 297) закріплено право кожного на повагу до гідності та честі, а також право на недоторканість ділової репутації (ст. 299)

3. Особливості юридичної відповідальності за дифамацію

Положення щодо захисту прав, свобод та інтересів особи, а також ділової репутації закріплено в кримінальних кодексах і цивільних кодексах або положеннях законодавства про цивільні правопорушення. Це свідчення того, що ці інтереси знаходяться під цивільно-правовим захистом, у результаті чого можна відшкодувати грошові збитки. Отже, відповідальність за дифамацію змінюється від кримінального переслідування до цивільно-правової відповідальності.

Відповідальність за посягання на честь та ділову репутацію людини (дифамацію) передбачена законодавством більшості країн світу. Деніел Саймонс у посібнику для активістів «Стисло про дифамацію: Основні концепції законодавства про захист репутації» звертає увагу на те, що поняття "*законодавство про дифамацію*" зазвичай включає всі закони, що захищають репутацію й почуття громадян. Такі закони, використовують широкий спектр термінів: *наруга над честю*, *приниження гідності*, *наклеп*, *образа* та ін. Автор стверджує, що форма й зміст законодавства про дифамацію мають суттєві відмінності в різних країнах, а деякі держави навіть ухвалили окремі кодекси про дифамацію, хоча в більшості країн положення про дифамацію вміщено в загальних законах, передовсім у кримінальних

[31] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). (Європейська конвенція з прав людини. Рим, 4.XI.1950). Ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 року. Набрала чинності для України 11.09.1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

і цивільних кодексах [32].

Варто зауважити, що український законодавець, при прийнятті нового кримінального кодексу, відмовився від кримінальної відповідальності за дифамацію. Відтак, з 2001 року в Україні зникла кримінальна відповідальність за наклеп, а справи про поширення недостовірної інформації розглядають фактично тільки у порядку цивільного судочинства. У подальшому були неодноразові намагання відновити у кримінальному кодексі відповідальність за наклеп та образу. Для прикладу, гучною спробою щодо реанімації кримінальної відповідальності за наклеп стало прийняття так званих «драконівських законів» від 16 січня 2014 року. Зокрема була криміналізована відповідальність за наклеп (ст. 151-1 КК України), а разом: незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, суддю, їхніх близьких родичів або членів сім'ї (ст. 343 та ст. 376 КК України); несанкціоноване втручання в роботу державних електронних інформаційних ресурсів або інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем критичних об'єктів національної інформаційної інфраструктури (ст. 361-3 КК України) та ін. Однак, у зв'язку з великим суспільним резонансом та масовими протестами громадян вказані закони були скасовані.

Специфіка діяльності медіа спричинила виникнення низки особливостей їх юридичної відповідальності за поширення недостовірної інформації. Адже поширення інформації це не стільки право медіа, скільки їх основна функція, яку більшість журналістів розглядають як власний обов'язок.

Цивільний кодекс не містить вказівки на можливість притягнення у справах про спростування інформації у якості відповідача іншої особи, крім самого медіа (тобто редакції, якщо вона є юридичною особою, засновник медіа). Навпаки, стаття 1172 ЦК України покладає обов'язок відшкодовувати шкоду, завдану працівником при виконанні трудових (службових) обов'язків або підрядником при виконанні договору підряду, саме на юридичну чи фізичну особу, для якої здійснювалося виконання відповідної роботи. А ч. 4 ст. 277 цього ж Кодексу встановлює, що поширювачем інформації, яку подає посадова чи службова особа при виконанні своїх посадових/службових обов'язків, вважається юридична особа, у якій вона працює. Проте спеціальні закони у сфері медіа врегульовують це питання інакше. Проте спеціальні закони у сфері медіа врегульовують дане питання по-іншому.

Закон України «Про медіа» передбачає відповідальність за порушення законодавства у сфері медіа. Зокрема, передбачено право на відповідь та спростування недостовірної інформації або реалізації права на відповідь (ст. 43 Закону). Таке правило стосується суб'єктів у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа, якщо особа вважає, що до неї було поширено відомості, які не відповідають дійсності. У статті 43 чітко виписано порядок і процедура про спростування або реалізацію права на відповідь. Так само цей підхід застосований до провайдерів платформ спільного доступу до відео, де у ст. 23 Закону висувається

[32] Деніел Саймонс. Стисло про дифамацію: Основні концепції законодавства про захист репутації. Посібник для активістів, переклад Л.Шитик / «АРТИКЛЬ 19», Лондон. Інститут медіа права, 2008. 27с. URL: https://cedem.org.ua/library/styslo-pro-dyfamatsiyu-posibnyk-artyklyu-19/

вимога передбачення порядку реалізації права на відповідь або спростування недостовірної інформації та забезпечити інформування користувачів про факт і зміст спростування або відповіді в описовій інформації до відповідного користувацького відео, а також шляхом повідомлення користувачів перед отриманням доступу до відповідної програми.

Разом з тим Закон України "Про медіа" (ст. 117) містить перелік випадків, коли суб'єкти у сфері медіа та їх працівники не несуть відповідальності за поширення інформації, забороненої цим Законом, а також інформації, що не відповідає дійсності, порушує права і законні інтереси особи, якщо ця інформація:

1) є дослівним або у переказі без спотворення суті відтворенням матеріалів, опублікованих іншим зареєстрованим медіа, або точним за змістом відтворенням оригінальних матеріалів іноземного медіа з посиланням на них;

2) була отримана у відповідь на запит на інформацію, поданий відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації", або у відповідь на звернення, подане відповідно до Закону України "Про звернення громадян";

3) містилася в офіційних повідомленнях або одержана від державних органів, органів місцевого самоврядування (в тому числі іноземних) у письмовій формі, в тому числі була оприлюднена на їхніх веб-сайтах та сторінках на платформах спільного доступу до інформації;

4) є дослівним відтворенням публічних виступів чи повідомлень юридичних осіб, державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, народних депутатів України, кандидатів на виборні посади;

5) поширювалася без попереднього запису та містилася у виступах осіб, які не є працівниками відповідного суб'єкта у сфері медіа, якщо працівники такого суб'єкта вжили заходів щодо припинення порушення.

Закон України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" (ч. 3 ст. 17) покладає на журналіста та суб'єкта у сфері медіа солідарну відповідальність з урахуванням міри вини кожного за заподіяння ними моральної (немайнової) шкоди.

Водночас Законом передбачено (ч.6 ст. 17), що журналіст та/або суб'єкт у сфері медіа звільняються від відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, якщо суд встановить, що журналіст діяв добросовісно та здійснював її перевірку.

Притягнення у якості відповідачів автора та особи, відповідальної в засобі масової інформації за випуск інформаційних матеріалів, є винаходом судової практики. Пунктом 9 постанови Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи" передбачено, що відповідачами у справі про захист гідності, честі чи ділової репутації є фізична або юридична особа, яка поширила недостовірну інформацію, а також автор цієї інформації.

Отже, згідно з українським законодавством залежно від того як було поширено недостовірну інформацію – відповідний спосіб захисту обирає *відповідач* і такими особами можуть бути: автор і редакція відповідного медіа, структурний підрозділ або засновник медіа, якщо редакція не є юридичною особою; орган, який здійснив

випуск інформації тощо.

Специфічною ознакою розглядуваного виду відповідальності також є і те, що спростування здійснюється незалежно від вини особи, яка поширила інформацію (ч. 6 ст. 277 ЦК України). Поміщення спростування фактично є видом юридичної відповідальності в її негативному аспекті, хоча в теорії існує й протилежна точка зору з цього питання. Поміщення спростування тягне негативні наслідки для поширювача недостовірної інформації: для поміщення спростування витрачається ефірний час, друкована площа, що спричиняє додаткові витрати, а поширення засобом масової інформації спростування на свій же матеріал фактично принижує його ділову репутацію, оскільки свідчить про недоліки в роботі. Тобто, в такому випадку ідеться про настання юридичної відповідальності незалежно від вини поширювача інформації.

4. Правові способи захисту та основні випадки непорушення права на повагу честі, гідності й ділової репутації в Україні

Впродовж останніх років спостерігається збільшення цивільних справ за позовами про захист честі, гідності та ділової репутації і відшкодування моральної шкоди. Право на повагу до честі, гідності, ділової репутації фізична особа має у межах загальної правоздатності з моменту народження. Вибір способу захисту цього особистого немайнового права зокрема права на повагу до гідності й честі, права на недоторканість ділової репутації, належить позивачеві. Разом із тим особа, право якої порушено, може обрати відповідний спосіб захисту свого права, визначений законом, який регламентує конкретні цивільні правовідносини.

За вимогами вітчизняного законодавства та усталеної практики можна виокремити такі основні способи захисту у цій категорії справ: 1) спростування недостовірної інформації відповідно до ст. ч. 1 ст. 277 ЦК України; 2) заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права відповідно до ст. 278 ЦК України; 3) спростування недостовірної інформації або реалізації права на відповідь та/або власне тлумачення відповідно до статті 43 Закону України "Про медіа"; 4) відшкодування моральної (немайнової) та матеріальної шкоди відповідно до ст. 16 та 23 ЦК України. Утім, цей перелік не є вичерпним.

Слід зазначити, що Закон України "Про інформацію" (ч. 2 ст. 31) надає суб'єктам владних повноважень як позивачам у справах про захист честі, гідності та ділової репутації вимагати в судовому порядку лише спростування недостовірної інформації про себе і не надає їм права вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

Під "*правом на спростування*" розуміється право особи вимагати від суб'єкта медіа, який порушив особисте немайнове право осіб шляхом поширення недостовірної інформації, визнання цієї інформації неправдивою у формі, яка є ідентичною чи адекватною до форми поширення неправдивої інформації, тобто має право вимагати спростування недостовірної інформації або реалізації права на відповідь.

У свою чергу, під "*правом на відповідь*" розуміється право на висвітлення

власної точки зору щодо поширеної інформації та обставин порушення особистого немайнового права. Відповідно до частини 13 ст. 43 Закону України «Про медіа» "відповідь на відповідь не надається".

Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки, поширені у медіа, принижують її гідність, честь або ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона може скористатися наданим їй відповідним законом правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому медіа з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм оцінку. При цьому, суди зазначають, що визнання таких тлумачень або думки іншої особи як поширення недостовірної інформації не відповідає вимогам чинного законодавства, оскільки визнати недостовірною можна лише ту інформацію, яка містить фактичні дані. Отже, власні висловлювання особи щодо певних обставин та фактів, які, хоча і принижують честь особи, не можуть оцінюватись з погляду достовірності, а отже, і спростовуватись не можуть.

Відшкодування моральної шкоди є одним з найбільш дієвих способів захисту особистих немайнових прав, що використовується для відновлення порушеного права. При стягненні моральної шкоди фактично збігаються міри захисту і відповідальності. Додаткові обтяження і застосування мір відповідальності свідчать про те, що застосування лише заходів захисту (наприклад, спростування відомостей) виявилося неефективним. Розмір відшкодування встановлюється судом і не може визначатися умовами договору.

Підставою для відшкодування моральної шкоди є факт заподіяння особі фізичного болю та страждань чи душевних страждань, або приниження честі, гідності, а також ділової репутації фізичної чи юридичної особи.

Моральна шкода відшкодовується винною особою добровільно чи за рішенням суду. При цьому не має значення, чи була заподіяна потерпілому майнова шкода та чи була вона відшкодована. При цьому також не враховується і розмір такого відшкодування.

Моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном, або в інший спосіб. За загальним правилом така шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не передбачене законом чи договором.

Юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову, є сукупність таких обставин: 1) поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; 2) поширена інформація стосується позивача; 3) поширена інформація є недостовірною; 4) поширена інформація порушує особисті немайнові права, завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право.

Проте фактичною підставою задоволення позову є наявність порушення саме цього права, адже численними є *випадки*, коли особі відмовляють у задоволенні позову у зв’язку з тим, *що не було порушено право* на повагу до честі і гідності.

Таким чином, у вітчизняному законодавстві передбачено можливість застосування будь-якої з форм захисту при дифамації – позасудової та судової. Право вибору належить особі, права якої порушено, а в разі її смерті – членам сім’ї.

Для виникнення права на захист при дифамації необхідний факт поширення недостовірної інформації. У чинному законодавстві не закріплюється презумпція недостовірності інформації, яку було поширено стосовно особи. У судовій практиці усталеним є підхід, згідно з яким тягар доведення того, що поширена інформація є достовірною, лежить на відповідачеві, хоча позивач має право надати докази недостовірності поширеної інформації.

Поширення інформації у формі оціночних суджень не дає особі права на спростування, однак, є підставою для права на відповідь, на що неодноразово звертав увагу ЄСПЛ і Верховний Суд.

Якщо для виникнення права на відповідь і права на спростування достатньо одного лише факту поширення недостовірної інформації, що порушує особисті немайнові права, то, для виникнення права на відшкодування моральної шкоди потрібне встановлення факту правопорушення.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Правові основи та принципи захисту інформації в Україні.
2. Українське законодавство щодо захисту честі, гідності та ділової репутації.
3. Інститути дифамації та оціночних суджень.
4. Особливості юридичної відповідальності за дифамацію.
5. Правові способи захисту права на повагу честі, гідності й ділової репутації в Україні.
6. Основні випадки непорушення права на повагу честі, гідності й ділової репутації в Україні.
7. Підготувати словник з визначенням основних термінів даної теми.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Назвати і охарактеризувати нормативно-правові акти, що становлять правові основи захисту інформації в Україні.
2. Назвати і охарактеризувати принципи, на яких засновано захист інформації в Україні.
3. Назвати і охарактеризувати українське законодавство щодо захисту честі, гідності та ділової репутації.
4. Назвати і охарактеризувати особливості юридичної відповідальності за дифамацію. Навести приклади із практики.
5. Які правові способи захисту при дифамації передбачено чинним законодавством?
6. Здійснити юридичний аналіз правопорушень, що посягають на врегульовані законом суспільні відносини у сфері обігу інформації з обмеженим доступом, та іншої інформації, що охороняється законом.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Дотримання режиму доступу до відкритої інформації передбачає, що:

1. усім користувачам має бути забезпечений доступ до ознайомлення з

відкритою інформацією;

2. модифікація або знищення відкритої інформації може здійснюватися лише користувачами, яким надано відповідні повноваження;

3. спроби модифікації чи знищення відкритої інформації користувачами, які не мають на це повноважень, повинні блокуватися.

2. Захист інформації може здійснюватися з будь-яким видом режиму доступу до інформації, але мета і завдання такого захисту будуть різними відповідно до вимог відповідного режиму:

1. правильно;
2. неправильно.

3. Чинники суб'єктивного характеру, що негативного впливу на безпеку інформаційної інфраструктури:

1. антропогенні;
2. техногенні;
3. природні.

4. Коли ідеться про захист інформації стверджується, що цей захист може бути лише комплексним і в цій комплексній системі методів і способів захисту інформації, зазвичай виокремлюють правовий захист, організаційний захист та інженерно-технічний захист:

1. правильно;
2. неправильно.

5. В якому із законодавчих актів, рекомендованих для самостійного вивчення ідеться, що підставою для відшкодування моральної шкоди є факт заподіяння особі фізичного болю та страждань через каліцтво або інше ушкодження здоров'я, чи душевних страждань, або приниження честі, гідності, а також ділової репутації фізичної чи юридичної особи:

1. Цивільний кодекс України;
2. Кримінальний кодекс України;
3. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста.

6. Інформація, яка була не перевірена на її правдивість і достовірність – це:

1. недостовірна інформація;
2. неправдива інформація;
3. терміни синоніми.

7. Поняття «честь» і «гідність» як правничі категорії - це:

1. духовні нематеріальні блага, втілені у самій особі громадянина або юридичної особи;
2. нематеріальні блага фізичної особи;

3. соціальна оцінка, за якою громадянин або юридична особа визначають своє місце у суспільстві.

8. Слово "наклеп", як правничий термін, вживається у:

1. Законі України "Про інформацію";
2. Цивільному кодексі України;
3. Кримінальному кодексі України.

9. Суб'єкти владних повноважень як позивачі у справах про захист честі, гідності та ділової репутації мають право вимагати в судовому порядку лише спростування недостовірної інформації про себе і не мають права вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

1. правильно;
2. неправильно.

10. Право на висвітлення власної точки зору щодо поширеної інформації та обставин порушення особистого немайнового права – це:

1. право на спростування;
2. право на відповідь;
3. право на відшкодування моральної шкоди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.02.2025, підстава - 4200-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16 грудня 1966 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 19.10.1973, підстава 2148-08) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043

4. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР (чинний, поточна редакція – Редакція від 31.03.2023, підстава - 2849-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text

5. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.11.2024, підстава - 4017-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV (чинний, поточна редакція – Редакція від 10.01.2025, підстава 4174-IX) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

7. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а

також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 №1 / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09

8. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

9. Кісіль О. Захист честі та гідності громадян від поширення недостовірної інформації у ЗМІ. *Протокол: юридичний інтернет-ресурс*, 2016 URL: http://protokol.com.ua/ua/zahist_chesti_ta_gidnosti_gromadyan_vid_poshirennya_nedostovirnoi_informatsii_u_zmi/

10. Новицький А.М., Новицька Н.Б. Щодо поняття «дифамація» як інституту права. *Соціологія права*, 2016. №3 (18). С. 30-36.

11. Павликівський В.І. Кримінальна відповідальність за дифамацію (європейський досвід). *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 243-249.

12. Протиняк О.М. Відповідальність за дифамацію у праві зарубіжних країн та України. *Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців: всеукраїнська наукова конференція* / Національний університет «Львівська політехніка», 2011. С. 225-229.

13. Спесивцева О. Наслідки поширення неперевіреної інформації: поради для медіа. https://cedem.org.ua/consultations/neperevirena-informatsiya/

13. Титко А.В. Концептуальні підходи до визначення «дифамації» в загальній доктрині права. *Часопис Київського університету права*. 2017. №1. С. 33-36.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/

2. Наукова бібліотека СНУ ім. В. Даля: URL:https://library.snu.edu.ua

3. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: http://www.nbuv.gov.ua/

4. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: http://www.library.univ.kiev.ua

5. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія»: http://www.library.ukma.edu.ua

6. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського: http://www.nbuv.gov.ua/

7. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого: http://www.nplu.org

8. Електронна бібліотека: http://www.info-library.com.ua/

9. Офіційний сайт наукового збірника «Актуальні проблеми права: теорія і практика»: http://app.snu.edu.ua/index.php/actual-law/about

10. Офіційний сайт Європейського Суду з прав людини. URL: https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home

11. Центр демократії та верховенства права: https://cedem.org.ua

Навчальне видання

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

«ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО»

(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної (дистанційної) форм навчання спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа») СНУ ім. В. Даля)

Укладачі:
ШАПОВАЛОВА Ольга Вікторівна
ЗАГОРУЙ Іван Семенович

Оригінал-макет І.С. Загоруй

Підписано до друку _____
Формат 60х84 $^{1}/_{16}$. Папір типограф. Гарнітура Times.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. ___. Облік. видавн. арк.___.
Тираж ___ екз. Вид. № ___. Замовл. №___. Ціна договірна.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Адреса видавництва: м. Сєвєродонецьк, просп. Центральний, 59а.

Телефон: +38 (050) 218 04 78, факс (06452) 4 03 42

E-mail: vidavnictvosnu.ua@gmail.com.